

TURİZM VE SEYAHAT **ARAŞTIRMALARI**

Editör: Doç. Dr. Halil KORKMAZ

yaz
yayınları

Turizm ve Seyahat Araştırmaları

Editör

Doç.Dr. Halil KORKMAZ

yaz
yayınları

2025

Turizm ve Seyahat Araştırmaları

Editör: Doç.Dr. Halil KORKMAZ

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8574-13-5

Aralık 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Çanakkale’de Bir Kültür Rotası Olarak Kaleler	1
<i>Deniz KOCAEREN, Sinan GÖKDEMİR</i>	
Bursa Osmanlı Eserleri Kültürel Miras Rotası.....	39
<i>Hilal AKSU, Halil KORKMAZ</i>	
Kazdağları Alanındaki Efsaneler Üzerinden Bir Yürüyüş Rotası Önerisi	70
<i>Tuğçe Gamze SEKMEN, Sinan GÖKDEMİR</i>	
Turizmde "Anlam" Arayışı: Manevi ve Spiritüel Deneyimin Teorik Temelleri	110
<i>Neşe KAFA</i>	
Türkiye’de Turist Rehberliği Mesleğinin Yasal ve Yapısal Analizi.....	128
<i>Serkan TÜRKMEN, Simge ALIU</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

ÇANAKKALE’DE BİR KÜLTÜR ROTASI OLARAK KALELER

Deniz KOCAEREN¹

Sinan GÖKDEMİR²

1. GİRİş

Turizm ülkelerin ünlü yapıları, doğal güzellikleri veya deniz-kum-güneş turizmi olarak bilinsede insanlar artık farklı arayışlara girmiştir. Bu arayışlar dünyanın farklı yerlerinden insanların birbirileri ile çok daha hızlı etkileşimde bulunabilmeleri ile başlamıştır. İnsanlar yalnızca ülkede bulunan somut olmayan şeylerden ziyade, kültürel yapıları merak etmeye başlamışlardır. Böylelikle kültür turizmi dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Dünyada hızlı bir şekilde yaygınlaşması yalnızca kültür turizmi tüketicilerinden dolayı değil, bu alanların sürdürülebilir, maliyeti düşük ve yılın her ayında ulaşılabilir olmasından da kaynaklanmıştır.

Çalışmada öncelikle bu turizm alanının oluşabilmesi için önemli bir paya sahip olan kültürel miras kavramından bahsedilmiştir. Bu kapsamda var olan olgular işlenmiş ve detaylıca anlatılmaya çalışılmıştır. Kültür turizminin oluşabilmesi ve akıcı olarak toplumlara aktarılabilmesi için belli bir rota doğrultusunda anlatılması gerektiği düşünölmüştür. Çalışmada, kültürel rotaların kapsamı, oluşumu ve öneminden

¹ YL., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği ABD., ORCID: 0009-0008-3003-1234.

² Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakötesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü, ORCID: 0000-0002-9360-086X.

bahsedilerek bu iki sentezin birlikte nasıl çalıştıkları anlatılmaya çalışılmıştır.

Kültürel rotalar dünyanın her yerinde önemli olduğu gibi ülkemizde de büyük bir öneme sahiptir. Türkiye bulunduğu coğrafi yapısı nedeniyle birçok medeniyete ev sahipliğı yapmıştır. Dolayısıyla ülkemizde kültürel miraslar yaygınlaşmış olup bunlar kültür rotaları şeklinde karşımıza çıkmıştır. Bu araştırmada ise Çanakkale bölgesi savunma yapıları olan kaleler üzerinden ele alınıp bir kültür rotası hazırlanmıştır. Çanakkale daima stratejik bir konuma sahip olduğundan korunması öncelikli olarak görölmüştür. Şehrin birçok yerinde tarihi kaleler bulunmaktadır. Kaleler tarihe en iyi tanıklık yapan anıtsal yapılardan olması ve somut kültürel mirasın önemli bir parçası olması dolayısıyla uygun bir kültürel güzergah oluşturulmaya çalışılmıştır.

2. KÜLTÜREL MİRAS

Kültür, sosyolojik anlamda bir toplumun kendini ifade etme tarzıdır (Günden, 2021;18). Tarihsel olarak baktığımızda kültür, Latince “cultura” kelimesinden türemiştir. Her toplumun kültürel yapısı farklıdır. Belirli bir gruba mensup olan insanların toplum olma sürecinde ortaya koyduğu maddi ve manevi değerleri barındırır. Bu değerlerin toplumsal aktarımı ile farklı kültürler oluşur. 20. yüzyıla doğru kültür yerine, medeniyet/uygarlık kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Sapir, 1987; Yazoğlu, 2005). Türk tarihinin ilk sosyoloğu olan Ziya Gökalp, kültürü; ulusal, medeniyeti ise uluslararası olarak nitelendirir. Ona göre kültür; bir milletin ahlaki, hukuki, dini, akli, estetik ve iktisadi yaşayışlarının bütünüdür. Medeniyet ise kültürün bir sonucu olarak ortaya çıkar (Gökalp, 2018).

Kültür hakkında yapılan tanımlardan bir diğeri ise eğitim, bilim ve kültür örgütü olan UNESCO’nun Dünya Kültür

Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi’nde yer verdiği kültür tanımıdır. Bu tanıma göre; En geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin birleşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur (Oğuz, 2011; UNESCO, 1982).

Kültür kelimesinin bugüne kadar farklı anlamlarda kullanıldığı grlmektedir. Güvenç (1979), kültürün dört ayrı alanda farklı anlamlarda kullanıldığını tespit etmiştir. Beşer alandaki kültür, eğitimin bir ürünüdür. Estetik alandaki kültür, güzel sanatlardır. Maddi alandaki kültür, ekin, tarım, üretme, yetiştirme ve oğaltmadır. Bilimsel alandaki kültür ise uygarlıktır. Bir bakıma bu dört alandaki ayrım kültürün çeşitliliğini göstermektedir (Güvenç, 1979). İşlevsellik ve evrensellikte kültürün özellikleri arasında sayılabilir. Görüldüğü gibi kültürün özelliklerini arttırmak mümkündür, kapsamlı bir kavram olan kültür kendi içinde alt başlıklara ayrılır. Kültür sınıflandırması yapılırken bazı ölçütlerden yararlanılır bunlar, kültürlerin yaratılış kaynakları, biçimleri, hakimiyet alanları, kullanımları şeklinde-dir. Aktan ve Tutar’ın (2007) alışmasında kültür türleri “Genel Kültür, Alt Kültür, Karşı Kültür, Bireysel Kültür ve Toplumsal Kültür, Maddi Kültür ve Manevi Kültür, Ulusal ve Evrensel Kültür, Organizasyon Kültürü” olarak sınıflanmıştır.

UNESCO; İkinci Dünya Savaşı sonrasında verilecek eğitim sistemlerini sıfırdan sağlam bir şekilde inşa etmek için kurulmuştur. UNESCO, İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkileri sonucunda kalıcı barışın sağlanması için ülkeler arası siyasi ve ekonomik anlaşmaların yanında, insanlar arasındaki entelektüel, ahlaki ve kültürel dayanışmanın da sağlanmasını amaçlar. Kuruluş kararı Birleşik Krallık’ta Müttefikler Eğitim Bakanları

Konferansında (CAME), 1942 yılında alınmıştır. 1-6 Kasım 1945 tarihlerinde CAME'nin önerisi ile, Birleşmiş Milletler Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansın amacı ise eğitim ve kültür kurumu için harekete geçmektir. Sonuç olarak 16 Kasım 1945 tarihinde UNESCO Kuruluş Sözleşmesi imzalanmıştır (UNESCO, 2023). Türkiye'de dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından aynı tarihte bu sözleşmeyi imzalamıştır. Böylece UNESCO'nun 20 kurucu yesi içinde Türkiye Cumhuriyeti'de yer almıştır ve 1971 yılından beri UNESCO bünyesinde Daimi Temsilci bulundurmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2023).

UNESCO'nun dünya mirası listesi dışında geçici miras listesi vardır. Bu geçici listenin işlevi, Dünya Mirası Sözleşmesini imzalayan ülkelerin; ülke sınırlarındaki varlıklarının dünya miras listesine girmesini sağlamaktır. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydolmak için gerekli olan ilk şart ülkenin ulusal envanterini oluşturmasıdır. lke, sınırları içindeki kültürel ve doğal varlıkların listesi ile UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Geçici Listesi'ne kaydolmaktadır. Geçici listeden seçilen somut veya soyut varlıkların dosyaları UNESCO'nun Danıştay organlarına sunulur. Bu organlar; ICOMOS, IUCN, ICCROM'den oluşmaktadır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2023).

Dünya Miras Listesine kaydolmaya hak kazanan doğal veya kültürel varlıklar, ülkesine önemli bir prestij sağlarken; ülkenin uluslararası saygınlığını arttırır ve dünyaya tanıtılmasını sağlar. Miras listesinde kültürel varlığı veya eseri olan ülkenin, görünürlüğünün artması dışında; listedeki kültürel veya doğal varlığın korunması, gelecek nesillere aktarılması ve değerinin bilinmesi de önemlidir. Bu durum ise bir noktada turizm ile birebir ilişkilidir (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2023). Turizm faaliyetlerinin temelinde merak duygusunun

yatmasından dolayı, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde olan bir eser turistlerin daha çok ilgisini çekecektir.

2.1. Kültür Rotaları

Kültür rotası kavramı ilk kez Kültürel Mirasın Bir Parçası Olarak Rotalar toplantısında tanımlanmaya çalışılmıştır (Karataş, 2011). Kültür rotasının uluslararası boyutta kabul görmüş tanıımı ise Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi tarafından 2008 yılında yayımlanan Kültür Rotaları Tüzüğü'nde yapılmıştır (ztrk vd., 2020).

“Kara, su veya başka bir ortamda bulunup fiziksel olarak tanımlanabilen ve aynı zamanda kendine özgü çekiciliklere ve tarihi özelliğe sahip olan, insan etkileşimleri sonucu oluşmuş, önemli zaman sreğleri boyunca insanlar, ülkeler, bölgeler ve hatta kıtalar arasındaki çok boyutlu ve sürekli mal, fikir ve bilginin karşılıklı hareketini ve değişimini halen yansıtan, bu süreci ilişkide bulunduğu somut ve somut olmayan kültürel miraslara yansıtıp karşılıklı etkileşim sağlayan, tarihsel bağlantıları ve varlığı ile ilişkili kültürel özellikleri hareketli bir sistemle bütünleştiren bir çeşit iletişim rotasıdır.” (ICOMOS, 2008).

Uluslararası olarak tanımlanması 2008 yılında olsa da çok daha önceki dönemlerde de her daim tartişılan ve gündemde olan bir konu olmuştur. 1984 yılında Avrupa Konseyi, “Avrupa Kültürel Rotalar Programı” ile ilk kez çalışmalar başlatılmıştır. O yıllarda hem meknda hem de zamanda yolculuk yapılması amaçlanarak çalışmalar yrtlmştr (ztrk, vd., 2020). 1987 yılına gelindiğinde ise İşpanya'da bulunan Santiago de Compostela Hac Yolu, Santiago de Compostela Deklarasyonu ile ilk Avrupa Kültür Rotası olarak ilan edilmiştir (Kuru, 2018).

2003 yılında Madrid'de gerçekleştirilen Kültürel Rotalar Uzmanlar Toplantısı'nda yapılmış ve aşağıdaki tablodaki gibi sınıflandırma grupları oluşturulmuştur.

Tablo 1. Kültürel Rotalar Uzmanlar Toplantısı, Rotaların Sınıflandırılması

Bölgesel Kapsamına Göre	Bölgesel, uluslararası, yerel.
Kültürel Kapsamına Göre	Belirli bölgede oluşan kültürün veya kültürel alanların evrilirken karşılıklı etkileri bulunan yollardaki sürecini paylaşma
İlk Amacı veya Hala Devam Eden Amacı Gereği	Ticari, idari, ekonomik, sosyal, manevi, kültürel. Bu zellikler çok boyutlu bir anlamda da paylaşılabilir.
Sürecine Göre	Günümüzde kullanılmayan fakat geçmişin arkeolojik kanıtlarını sunan veya hala kullanılan doğaları gereği, sosyo-ekonomik, manevi, kültürel olarak gelişmiş veya gelişmeye devam eden rotalar.
Tarihi Fiziksel Yapısına Göre	Denizyolu, karayolu, deniz-kara olarak karma yollar veya diğer yollar.

Kaynak: UNESCO, 2003.

Daha sonrasında ise 2008 yılında ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü’nde rotaların sınıflandırılması aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Tablo 2. Kültürel Rotalar Tüzüğü, Rotaların Sınıflandırılması

Bölgesel leğine Göre	Kıtalararası, bölgesel, ulusal, yerel.
Kültürel Kapsamına Göre	Belirli bölgede oluşan kültürün, farklı kültürlere maruz kalmasının ardından karşılıklı olarak etkileşimlerinden oluşan coğrafı alanlar.
Hedef ve Fonksiyonlarına Göre	Sosyal, politik, kültürel, ekonomik. Bu zellikleri çok boyutlu anlamlarda paylaşılabilir.
Devamlılığına Göre	Günümüzde kullanıma açık olmasa da ekonomik, sosyal, manevi, kültürel sebeplerden dolayı gelişmiş rotalar.
Yapısal zelliklerine Göre	Dairesel, radyal, doğrusal veya aę.
Doğal evresine Göre	Deniz, kara, deniz-kara olarak karma veya başka bir fiziksel ortam.

Kaynak: ICOMOS, 2008.

2003 yılında gerçekleştirilen Kültürel Rotalar Uzmanlar Toplantısı ve Kültürel Rotalar Tüzüğü benzer olsa da rotaları gruplandırırken kategorilerin açıklamasına yer verilmemiştir

(Kuruç, 2018). Avrupa Konseyi Kùltür Rotalarını üç ana başlık altına toplayarak açıklamalarıyla birlikte detaylandırmıştır (Berti, 2015).

Tablo 3. Avrupa Kùltür Konseyi Kùltür Rotaları

Bölgesel Rotalar	Ortak bir temada yer alan ve temayı geliştiren alanların yakınlıklarıyla ile karakterize edilmiştir. Bölgesel rotalarda alanın kùltür ve kimliğiyle bütünleşmiş temalar geliştirilmektedir (Zeytin Rotası, Endüstri Mirası Rotası).
Doğrusal Rotalar	Tarihsel altyapısı ile tanımlanmaktadır. Seyahat için yüzyıllar boyunca kullanılan güzergahlar günümüzde uzak bölgeler arasında ilişkiler kurmaktadır. Bu tür güzergahlar, tarihi dönemler boyunca, bölgelerle yakın bir ilişki kurarak güzergahı kullananlar tarafından gelişmiştir (Santiago de Compostela, Fenikeliler Rotası).
Retiküler (archipelagos) Rotalar	Farklı ölçekler ve temayla ilişkili olan tek tek öğelerden veya toplu öğelerden oluşmaktadır. Güzergahlar bölgesel süreklilik ile karakterize edilmekte ve "sanal güzergâh" olarak da adlandırılabilir. Bu şekilde ağa dayalı rotaların bir kısmı simgesel olarak tanımlanabilmektedir; bölgeleri karakterize eden önemli bir unsur olup kùltürel peyzajı oluşturan sembollerin okunmasını sağlamaktadır. Retiküler model yolları farklı unsurlardan oluşabilmektedir; Avrupa Mozart Yolları'nın parçaları gibi bireysel, Avrupa Yahudi Mirası Rotası veya Avrupa Mezarlık Güzergahında olduğu gibi şehirlerin belirli kısımlarını içeren, Tarihi Termal Kentler ile şehri temsil eden.

Kaynak: Berti, 2015.

ÇEKÜL Vakfı (2015) ise kùltürel rotaları tarihte bir dönem belli bir amaca yönelik kullanılmış güzergâhlar olarak sınıflandırmış;

Kutsal, Ticaret, Göç ve Askeri Güzergâh olarak kullanılmış yollar: Baharat Yolu, İpek Yolu, Haçlı Yolu.

Tarihte Yaşamış Kişiliklerin Güzergâhları: Evliya Çelebi Yolu, Büyük İşkender Yolu.

Turizmin geliştirilebilmesi için günümüzde ortaya çıkan rotalar;

Tarihi rotalar: Gotik Mirası Rotası, Mozart Rotası.

Tarihi-Doğal Rotalar: Don Kişot Rotası, Likya Yolu, Hitit Yolu.

Doğal Rotalar: Avrupa Bisiklet Rotası, Appalachian Manzara Rotası.

2.2. Kùltürel Rotaların Planlanması

İnsanların tarihini tanıyabilmesi, doğaı gùzellikleri görebilmesi, farklı kùltürler ile tanışabilmesi için rotaların ziyarete açılması turizm sektörü için sosyoekonomik açıdan çok önemlidir. Ancak bu rotalar ziyarete açılırken korunabilmesi ve sürdürülebilirliğı sağılanabilmesi için sürecin iyi şekilde planlanması ve yönetilmesi gerekmektedir (Gündoğan, 2021). Aynı zamanda bir rota planlanırken rotanın içeriğinin belirlenmesi, temasının oluşturulması, sürecin kurgulanması ve rotanın reklamına karar verilmesi gerektiğinden mutlaka planlama süreci olmalıdır (Akkaya, 2016). Planlamayı oluşturan iki ana unsur bulunmaktadır. Bunlar;

a) Ulaşıması hedeflenen proje,

b) Bu projeye ulaşabilmek için gerekli araçlardır.

ICOMOS Kùltürel Rotalar Tüzüğü'nde kùltürel rotaların planlanmasına ilişkin yöntemi řu şekilde tanımlamaktadır:

“Kùltürel Yol kavramı, araştırması, değıerlendirmesi, korunması, muhafaza edilmesi, kullanımı ve yönetimi için özel bir metodoloji gerektirir. Genişliğı ve bir bütün olarak değıeri ile bölgesel boyutları göz önüne alındığında, bu metodoloji eşgüdömlü ve bütönsel olarak yönetilen bir sistem kurulmasını gerektirir. Güzergahı bir bütün olarak ve kendi bölümleri ile tanımlamakla birlikte, onu oluşturan varlıkların bir envanteri ve bunların muhafazası için stratejik bir planın hazırlanmasını kolaylaştıracak olan koruma analizi ile başlamak zorunludur. Bu plan, mutlaka, rotaya ilişkin farkındalığı arttırmak ve kamu ve özel kuruluşlar arasında kendisine ilgi yaratmak için alınacak

tedbirleri içermelidir. Aynı zamanda, tüm unsurların bir bütün olarak rota değeri ve öneminin korunması, kullanılması ve yönetimi için koordine edilmiş tedbirlerin ve belirli yasal araçların oluşturulmasını gerektirir.” (ICOMOS, 2008, s. 6).

Kültürel rotaların planlanabilmesi için ilk olarak teorik bir bilgiye sahip olunması gerekmektedir. Yapılan araştırma sonucu rotanın tüm boyutlarıyla yani sosyal yapısı, tarihi, coğrafi özellikleri gibi incelenmelidir. Tüm bunların sonucunda bir tema belirlenmeli ve uygun güzergâh oluşturulmalıdır.

ICOMOS Kültürel Rota Tüzüğü’nde (2008) tüm planlama süreci detaylı olarak ele alınmış ve altı ana başlık üzerinden açıklanmıştır:

1. Araştırma: Çok disiplinli araştırmacı kişilerden oluşan ekip kurularak birlikte iş birliği içerisinde çalışmaları, rota hakkında araştırma yapmaları ve veri toplamaları.
2. Finansman: Çalışmanın sürekliliği için uygun fon, finans kaynağının sağlanması.
3. Koruma-Değerlendirme-Muhafaza Etme: Rota üzerinde bulunan miras değerlerinin envanterlerinin hazırlanıp, özgünlüğü ve bütünselliğinin değerlendirip, yasal önemlerinin alınması.
4. Sürdürülebilir Kullanım-Turistik Aktivitelerle ilişkisi: Kültürel rota oluşturulurken öncelikle ana teması belirlenmelidir. Doğallığı ve bütünlüğü bozulmadan altyapı çalışmaları sağlanmalıdır. Rotanın tarihi ve önemi ziyaretçilere aktarılmalıdır. Sürdürülebilir kullanım için herhangi tahribat verilmeden gerekli kontroller ve önlemler alınmalıdır. Turizm amaçlı gerçekleştirilen rotanın önceliği rotaya ev sahipliği yapan yerel halkın ve bölgesel işletmeler olmalıdır.
5. Yönetim: Rotanın korunabilmesi, sürdürülebilir kalkınma için ulusal ve uluslararası iş birliği sağlanmalıdır.

6. Halkın Katılımı: Oluşturulan kültürel rotanın tanıtımı, korunması, toplumsal farkındalığın teşviğini sağlamak amacıyla rotadaki yerel halkın katılımının sağlanması.

3. ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın amacı Çanakkale’de bulunan somut kültürel mirasın önemli bir parçası olan kalelerin tarihi ve önemini ortaya çıkartmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise güzergah üzerinde bulunan yerel halkın turizmden istihdam ve kültürel açıdan faydalanmasını sağlamaktır. Araştırmanın, Çanakkale’nin unutulmuş değeri olan kalelerin ne çıkartılması ve korunmasına destek olması açısından önemli olduğu dşnlmektedir. Araştırmada ikincil verilerden faydalanılmıştır. Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden gözlem ve doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, Çanakkale’deki kaleler için saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Çanakkale’de bulunan kaleler, yerlerinde araştırılmış ve üç günlük bir rota hazırlanmıştır.

Araştırmada öncelikle alanyazın incelenmiş ve çalışmanın ana konusu olan “Çanakkale’de Bir Kültür Rotası Olarak Kaleler” ele alınmıştır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bir bütün olarak kültürel olgular ele alınıp konunun girişi için bir temel oluşturulmuştur. ncelik olarak rotaların içinde barındırdığı kültürel mirasın anlaşılabilmesi için bu konudan detaylıca bahsedilmiş ardından rotların oluşturulması ve oluşturulan rotaların hazırlığı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Verilen bilgiler de hem nitel hem de nicel ikincil verilere başvurulmuş bilgilerin kanıtlanabilirliği ortaya konmuştur.

4. ÇANAKKALE’DE BİR KÜLTÜR ROTASI OLARAK KALELER

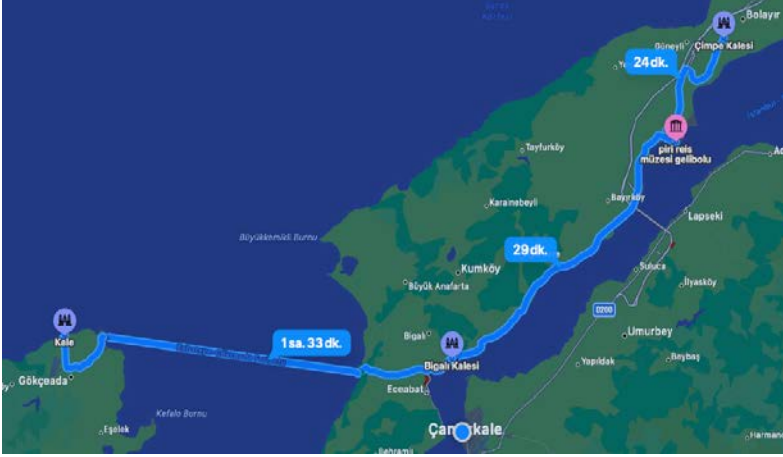
Çanakkale’de bir kültür rotası olarak kaleler şeklinde planlanan bu çalışmada 18 tane kale rotaya dahil edilmiştir. Anadolu ve Rumeli kıyılarında planlı ve karşılıklı olarak inşa edilen tarihi anıtsal kaleler ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışma doğrultusunda incelenen kaleler; Kaleköy Kalesi, Bigalı Kalesi, Gelibolu Kalesi, Çimpe Kalesi, Çamburnu Kalesi, Kilitbahir Kalesi, Abide, Seddülbahir Kalesi, Kumkale Kalesi, Troya Antik Kenti, Bozcaada Kalesi, Behramkale Kalesi, Babakale Kalesi, Dardanos Bataryası, Atikhisar Kalesi, Çimenlik Kalesi, Nara Kalesi ve Mecidiye Kalesi’dir. Tamamen savunma yapıları olan kaleler üzerine kurulu olan Çanakkale Şehri elbette bu kadar kaleyle sınırlı değildir. Rota, ulaşım imkanları dikkate alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu durum çalışmanın en önemli kısıtını oluşturmaktadır. Bu sebeple rotayı gösteren görseller alt başlıklarda eklenmiştir. Bu çalışmada oluşturulan rotaya göre 1. Gün Gökçeada ve Gelibolu civarındaki kalelerin yanında Eceabat’ın kuzey kısmında kalan Bigalı Kalesi, 2. Gün Gelibolu Yarımadası’nın güney kısmı, 3.Günde Bozcaada ve Assos olarak adlandırılmıştır ve Çanakkale merkezden yola çıkıldığı varsayılarak, yol üzerinde bulunan Kumkale ve Troya Antik Kenti 3. gün rotasına eklenmiştir. 4.Gün içerisinde Atikhisar Kalesi ve Çanakkale Merkez’deki kalelere ayrılmıştır.

Rota oluşturulurken, ziyaretçilerin temel ihtiyaçları ve kalelerin mevcut konumları dikkate alınmaya çalışılmıştır. Bu sebeple Gökçeada ve Bozcaada için birer kale rotaya eklenmiştir. Gökçeada da bulunan Eskikale Kalesi ve Pirkos Kalesi ile Bozcaada’da bulunan Yenikale Kalesi hakkında bilgi verilmiştir. Sadece bilgi verilen bu kaleler, rotayı uygulamak isteyen ziyaretçilerin tercihlerine bırakılmıştır.

4.1. Gökçeada – Gelibolu Rotası ve Kaleleri 1. Gün

Rotanın ilk gününde, Gökçeada’da bulunan Kaleköy Kalesi, ada dönüşünde ziyaret edilecek olan Eceabat Bigalı Kalesi, Gelibolu Kalesi ve Çimpe Kalesi bulunmaktadır. Rotanın haritası Harita 1’de verilmiştir.

Harita 1. İlk gün rotasının harita üzerinden gösterimi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından Google haritalarda oluşturulmuştur.)

4.1.1. Kaleköy Kalesi

Gökçeada ilçesinin Kaleköy sınırlarında deniz ile köyün üst kısmında konumlanmaktadır. Kalenin sur duvarlarına ve kulelerine ait kalıntılar mevcuttur. Kalenin Imbros Antik Kentine ait olduğu düşünölmektedir çünkü kale dışında yerleşim yeri olduğuna dair yapı kalıntıları ve seramikler bulunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda sur duvarlarına ait kalıntıların ve buluntuların Geç Roma ve Bizans dönemlerine ait mimari özellikler gösterdikleri ortaya konulmuştur. Bunun dışında M.Ö. 2. Bin yıldan kalma seramik eşya kalıntıları bulunmuştur. Tarihi kaynaklara bakıldığında Roma Döneminde Kaleköy yerleşiminin kale anlamına gelen “Kastro” adıyla anıldığını görölmektedir (Tombul, 2015). Bazı araştırmacılar göre yerli halk Kaleköy’deki bu kaleyi “Ceneviz Kalesi” olarak

adlandırmaktır. Osmanlı kaynaklarında “İmbroz Kalesi” olarak geçmektedir. Osmanlı dönemi kayıtlarına bakıldığında bu kalenin aktif bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Çıtak; 2018). Gökçeada sınırları içinde turistik ziyaret amaçlı en çok tercih edilen kale olduğu bilinmektedir.

Görsel 1. Gökçeada Kaleköy Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.1.2. Bigalı Kalesi

Eceabat ilçesinin Bigalı köyünde bulunmaktadır. Geç Osmanlı Dönemine ait olan bu kalenin yapılma sebeplerinden biri, 1807 tarihinde İngiliz Donanmasının Çanakkale Boğazı’nı geçerek İstanbul’u tehdit etmesi olarak bilinmektedir. Boğaz savunmasını güçlendirmek için 3. Selim Döneminde Nara Kalesi ile yapımına başlanmıştır (Akgün, 2018; Çıtak, 2018). Kalenin günümüze ulaşmayan doğu kapısı üzerindeki kitabesinde 1818 yılında yani 2. Mahmut zamanında tamamlandığı yazılmaktadır (Acioğlu, 2015; Tombul, 2015). Çanakkale Muharebeleri sürerken, 3. Kolordu’nun silah tamirhanesi olarak kullanılmıştır (Akgün, 2018). Bugün Bigalı Kalesinden geriye tahrip olmuş bir mescit, çeşme ve cephanelik bulunmaktadır (Akgün, 2015).

Görsel 2. Çanakkale/ Eceabat Bigalı Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.1.3. Gelibolu Kalesi

Gelibolu Yarımadasına adını veren Gelibolu ilçesinin merkezinde bulunan bu kale savunma yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelibolu liman kenti olması nedeniyle tarihsel süreçte önem kazanmıştır. Gelibolu Kalesi'nin yapım tarihi bilinmemektedir ancak M.Ö. 2. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir. Kalenin bilinen ilk onarımı Bizans İmparatoru olan ve döneminde birçok anıtsal yapı yaptıran I. Justinianus tarafından gerçekleştirilmiştir (Tombul, 2015: 504). 1354 dolaylarında Osmanlı Devleti'nin Gelibolu'yu fethetmesinden sonra kale, 1. Bayezid tarafından yeni bir liman ile yeniden yaptırılarak onarılmıştır (Acioğlu, 2015: 95). 2. Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden sonra bu kale Osmanlıların denizüssü haline getirilmiştir. Günümüzde Gelibolu Kalesi'nden sadece bir burç kalıntısı kalmıştır. Burcun asıl hali üç katlıdır ancak günümüze sadece tek katı ulaşabilmiştir. Tuğla ve taş malzemeler kullanılarak almaşık duvar tekniğı ile yapılmıştır (Tombul, 2015: 504). Tarihi Gelibolu Kalesinden geride kalan burç, bugün Piri Reis Müzesi olarak kullanılmaktadır pazartesi

ve perşembe günleri hariç ziyarete açıktır (Acıoğlu, 2015; T.C. Gelibolu Kaymakamlığı, 2023).

Görsel 3. Gelibolu Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.1.4. Çimpe Kalesi

Gelibolu'nun Bolayır beldesinin 1,5 km güneyinde yüksek bir tepe üzerinde yer almaktadır. Tarihi süreçte Çimpe Kalesi, Türklerin Rumeli'de fethettiğı ilk yer olarak görölmektedir (Tombul, 2015:496). Osmanlı kaynaklarında kalenin yeri hakkında kesin bir bilgi olmadığı gibi kalenin ismi çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde görölebilmektedir. Çimbi, Çimni, Çimnik, Çinbi gibi (Çıtak, 2018). Konum olarak Marmara Denizi'ne hakim olması dışında, 14 ayrı bonete sahiptir. Bonetlerin her biri kuzeye doğru hilal şeklinde konuşlandırılmıştır. Kale büyük ölçüde tahrip olmuş olsa da 19. Yüzyıldan kalma bonetler hala sağlamdır. Kale ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda Geç Roma Dönemi ve Erken Osmanlı Dönemi kalıntılarına ve seramiklerine ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar, kale yerleşiminin daha eski tarihlerde olduğunu göstermektedir (Tombul, 2015).

Görsel 4. Gelibolu/Bolayır Çimpe Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.2. Gelibolu Yarımadası Güneyi Rotası ve Kaleleri 2. Gün

Rotanın 2. Gününde Çamburnu Kalesi, Kilitbahir Kalesi, Şehitler Abidesi, Seddülbahir Kalesi bulunmaktadır. Rotanın haritası Harita 2’de verilmiştir.

Harita 2. İkinci gün rotasının harita üzerinden gösterimi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından Google haritalarda oluşturulmuştur.)

4.2.1. Çamburnu Kalesi

Eceabat ilçe merkezinden 1,5 km. uzaklıkta olan Çamburnu Kalesi Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı sınırları içinde bulunmaktadır. Çanakkale Boğazı’nın Anadolu yakasında bulunan Mecidiye Kalesi ile karşılıklı olarak 1. Abdülmecid döneminde 1839- 1861 yılları arasında yapıldığı

bilinmektedir. Kalenin yapımında kullanılan malzemelerin, dönemin savaş şartlarına ve ekonomik koşullarına baēlı olarak zayıf olduēu söylenebilir. Ayrıca kalenin yapım amacına baēlı olarak bu şekilde tasarlandığını söylemekte mümkündür. Kale Çamburnu Tepesine gizlenmiş konumdadır bu sebeple kalenin yapım amacı savunma yapısı olmasının dışında, askeri kontrol ve gözetleme amacıyla yapıldığını göstermektedir. Konumu ve mimarisi sebebiyle cephane kullanımına uygun görülmemektedir. (Acioēlu, 2006; Tombul, 2015). Çanakkale Muharebeleri sırasında hastane olarak kullanıldığı tarihi kaynaklara yansımıştır. Günümüzde Çamburnu Kalesinden geride kalan tek bölüm cephaneliktir (Çıtak, 2018).

Görsel 5. Eceabat Çamburnu Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoēraflanmıştır.)

4.2.2. Kilitbahir Kalesi

Çanakkale Boēazı'nın en dar noktasına inşa edilen Kilitbahir Kalesi, 1462 yılında II. Mehmet tarafından Çimenlik Kalesi ile karşılıklı olarak boēazların güvenliğini ve kontrolünü sağlamak amacıyla savunma yapısı planına uygun bir şekilde inşa edilmiştir. Denizin kilidi anlamına gelen Bahr-ı Kilit veya Kilid-ül Bahr Kalesi adını konumunun verdiği stratejik önemden

aldığı bilinmektedir. Üç yapraklı yonca motifi (Çintemani) şeklinde görülen bu kalenin mimari planı klasik Osmanlı kalelerinden farklıdır. 1. Süleyman Döneminde kale onarılmış ve bazı eklemeler yapılmıştır. Kaleye Kanuni Kulesi veya sarı kule olarak geçen kulenin yanında ek olarak ikinci bir avlu eklenmiştir. 2. Abdülhamit zamanında ise kule tekrar bakım ve onarım görmüştür. İç kale, dış kale ve sarı kuleden oluşmaktadır. Çanakkale Muharebelerinde ve özellikle 18 Mart mücadelesinde önemli bir savunma üssü olan bu kale İstanbul'un güvenliğini direkt sağlamıştır. Denize doğru yapılabilecek olan top atışına elverişli bir zemin seçilerek yamaç üzerine yapılan bu kale, savaşlara rağmen günümüzde hala ayaktaadır (Acioğlu, 2006 ve 2015; Akgün, 2018; Çıtak, 2018; Tombul, 2015). Kilitbahir Kalesi'nin son onarımı 2016 yılında tamamlanmıştır.

Görsel 6. Çanakkale Kilitbahir Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.2.3. Şehitler Abidesi

Bugün Çanakkale Şehitler Abidesi olarak adlandırdığımız civarda Antik Çağlarda “Elaious Antik Kenti” olduğu tarihi kaynaklarca doğrulanmıştır. Gelibolu Yarımadası'nın batı ucunda Morto Koyu'na bakan tepe üzerindedir. Antik yerleşim Şehitler Abidesi'nin altında kalmış olsa da, Abide'ye giden yolda Elaious Antik Kentinden kalan küçük sur duvarlarının kalıntıları görülebilmektedir. M.Ö. 600

dolaylarında liman kenti olarak boğazın kontrolünü sağlamak amacıyla Atinalılar tarafından kurulduğu bilinmektedir. Pers hakimiyeti sırasında Pers donanmasının en önemli deniz üssü olmuştur. M.Ö. 334 tarihinde Büyük İskender'in Asya yakasına geçerken kullandığı limanın Elaious Antik Kentine ait olduğu bilinmektedir. Çanakkale Muharebeleri sırasında kazılan siperler ve atılan top mermileri sonucu Elaious Antik Kentine dair kalıntılar ortaya çıkmıştır. Antik kentte sadece Fransızların küçük çaplı bir kazı çalışması gerçekleşmiş bunun dışında herhangi bir arkeolojik kazı yapılmamıştır (Körpe ve Borlat, 2022).

Görsel 7. Şehitler Abidesi Elaious Antik Kentinden kalan sur duvarları

Kaynak: (Araştırmaclar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.2.4. Seddülbahir Kalesi

Kumkale Kalesi ile karşılıklı inşa ettirilen bu yapı, 4. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından 1659 tarihinde Mimar Mustafa Ağa'ya yaptırılmıştır. Konum olarak Gelibolu Yarımadası'nın güneyinde, Ertuğrul ve Morto Koyları arasında kalır. Yapılış amacı boğaz güvenliğini sağlamanın dışında artan Venedik saldırılarına karşı önlem almaktır. Bugünlerde deniz-kum-güneş turizmi için aktif bir şekilde

ziyaretçi toplayan Seddülbahir Köyü içinde bulunan hamam ve cami kale ile aynı zamanda inşa edilmiştir. 2. Abdülhamit zamanında birçok anıtsal yapının onarımı sırasında onarılmıştır. Kale kapısı üzerinde bulunan kitabe 1915 civarlarında gerçekleşen Çanakkale Muharebeleri sırasında İngiltere’ye kaçırılmıştır. Yine aynı dönemde, savaş sırasında kale içindeki cephaneliğın patlaması gibi sebeplerden ötürü ağır tahrip olmuştur. Seddülbahir Kalesi 1997 yılına kadar askeri birlik tarafından aktif olarak kullanılmıştır (Acioğlu, 2015; Tombul 2015). ATAP tarafından yapılan 2015 yılında başlayan restorasyon çalışmaları bugün tamamlanmış durumdadır (AA, 2023).

Görsel 8. Gelibolu Yarımadası, Seddülbahir Kalesinin Karadan Görünen Dış Sur Duvarı

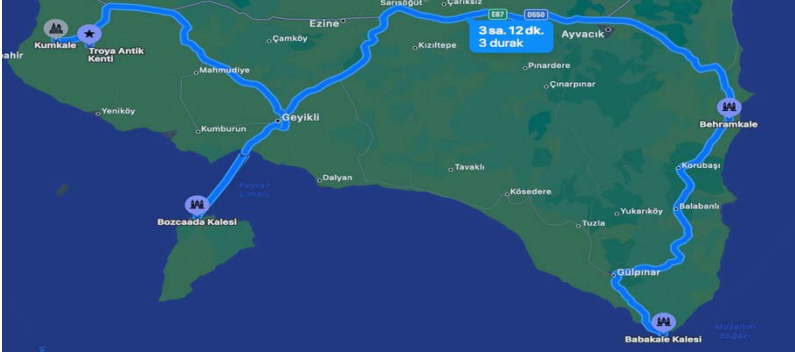

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.3. Bozcaada – Assos Rotası ve Kaleleri 3. Gün

Rotanın 3.gününde Kumkale Kalesi, Troya Kalesi, Bozcaada Kalesi, Behramkale Kalesi ve Babakale Kalesi bulunmaktadır. Rotanın haritası Harita 3’de verilmiştir.

Harita 3. Üçüncü Gün Rotasının Harita Üzerinden Gösterimi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından Google haritalarda oluşturulmuştur.)

4.3.1. Kumkale Kalesi

Çanakkale Boğazı'nın girişinde, Seddülbahir Kalesi ile karşılıklı konumda Çanakkale Merkez'in Kumkale beldesinde bulunmaktadır. Batılı kaynaklarda Seddülbahir ve Kumkale kaleleri, yapılan yeni şatolar şeklinde geçmektedir. Osmanlı ve Venedik donanmalarının savaşı sonucunda Osmanlı donanmasının yenilmesi üzerine Boğaz savunmasının desteklenmesi ve güçlendirilmesi amacıyla inşa edilmiştir. 1657 – 1659 yıllarında Köprülü Mehmet Paşa kontrolünde inşa ettirilen bu kale gerek Birinci Dünya Savaşı'nda gerekse doğal afetler sebebiyle ağır tahribata uğramıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında oluşturulan Çakmak Hattı içinde yer almıştır. Pek çok kez onarılan Kumkale Kalesi günümüzde askeri bölge içindedir ve askeri birlik tarafından kullanılmaktadır (Acioğlu, 2006 ve 2015). Bu sebeple kalenin ziyaretine izin verilmemektedir.

Görsel 9. Çanakkale Kumkale Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.3.2. Troya Kalesi

Çanakkale ilinin Tevfikiye köyüne konumlanmaktadır. Antik çağlardan beri neredeyse tüm dünyaya adını duyurmuş bir kenttir. Arkeolojik araştırmalar sonucu kentin dokuz katmanlı olduğu tespit edilmiştir. Troya'nın neredeyse her katmanından kalan sur duvarlarının kalıntıları bugün antik kentte görülebilmektedir. M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen ve Troya Savaşı hakkında bilgi veren Homeros'un İlyada destanında kentten “hisarları sağlam” şeklinde bahsedilmektedir. Destana bakıldığında da Akhalıların Troya surlarını 10 yıl boyunca aşamadığı bu sebeple stratejik savaş oyunlarına başvurup tahta at hediye ederek kenti ele geçirdiğini görmekteyiz. Genel olarak Troya kentinin iç içe geçmiş çok katmanlı sur duvarlarından oluştuğunu söylemek mümkündür. Dış surlar dışında krallığın yönetildiği merkezde sağlam sur duvarları ile korunmaktadır (Çıtak, 2018; Tombul, 2015). Arkeolojik araştırmalar kalelerin en erken M.Ö. 6. Yüzyılda inşa edildiğini göstermektedir. Genel olarak Troya Bölgesindeki kalelerin Hellenistik dönem ile terkedildiği görülmektedir. Zamanının en büyük imparatorluğu ve askeri stratejiye önem veren Pers İmparatorluğu Troya

Bölgesini hakimiyeti altına aldığında kaleleri aktif olarak kullanmıştır. Troya bölgesindeki Pers hakimiyeti ile iç kısımlarda yerleşim artmış bu sebeple savunma sistemi olarak kaleler tercih edilmiştir. Araştırmacılar Perslerin bölgede askeri sistem oluşturarak küçüklü büyüklü kaleler inşa ettiklerini ve bu kalelerin M.Ö. 4. Yüzyıl civarlarında terk edildiklerini gözlemlemiştir. Troya bölgesindeki kalelerin inşası Perslerin bölgeyi askeri anlamda kontrol etmek istediklerini göstermektedir. Bu doğrultuda kalelerin ve kulelerin konumlandırıldığı noktalar önemli yol güzergahları, vadilerin zirve noktaları ve önemli geçitlerdir. İnşa edilen kale ve kuleler Çanakkale Boğazı'na, Marmara Denizi'ne, Ege Denizi'ne ve Edremit Körfezi'ne kadar tüm Troya bölgesine hakim olacak konumdadır (Körpe, 2022). Roma Krallarının yanında II. Mehmet'inde bölgeyi ziyaret etmesi Osmanlı Döneminde de Troya'nın önemini kaybetmediğini göstermektedir (Çıtak, 2018). UNESCO 1998 yılında Troya'yı Dünya Kültür Mirası olarak duyurmuştur (Tombul, 2015).

Görsel 10. Troya Antik Kentine Ait Kalenin Dış Sur Duvarları

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.3.3. Bozcaada Kalesi

Çanakkale ili Bozcaada merkezinde bulunan kalenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Tarihsel süreçte bakıldığında ve kaynaklar incelendiğinde kalenin Venedik, Ceneviz ve Bizanslılar tarafından kullanıldığı görölmüştür.

Osmanlı döneminde adayı fetheden ve kaleyi yaptıran 2. Mehmet olmuştur ancak geçirdiği onarımlar ve eklemeler sonucu kaleyi günümüzdeki haline getiren kişinin 2. Mahmut olduğu bilinmektedir. Kale son olarak 1998 yılında Kùltür Bakanlığı tarafından onarım görmüştür. Kale iç ve dış olarak iki bölümden oluşmaktadır. Kalenin giriş kapısı üstünde 2. Mahmut’a ait olan kitabesi bulunmaktadır. Venedikliler tarafından ele geçirildiği zaman iç kalede bulunan cami tahrip olmuş onarımı 4. Mehmet döneminde yapılmıştır. Osmanlı kayıtlarında bu cami “Gazi Hüdavendigar Camii” olarak geçmektedir. Kale son olarak 1998 yılında Kùltür Bakanlığı tarafından onarım görmüştür. Bugün kalenin iç bölümünde Bozcaada hakkında etnografik ve tarihi eserler sergilenmektedir. Bozcaada kalesinin gördüğü bakım ve onarımlar dikkate alınarak Çanakkale içindeki Osmanlı askeri mimarisini yansıtan en önemli anıtsal yapı olduğunu söylemek mümkündür (ıtak, 2018; Tombul, 2015).

Yenikale Kalesi, Bozcaada Kalesinin gerisinde Göztepe üzerinde kara ve deniz yoluyla ulaşılabilen bir konumdadır. Yenikale’nin yapım kitabesi Bozcaada Kalesi içerisinde sergilenmektedir. Kitabeye göre Yenikale, 2. Mahmut döneminde Boğaz Muhafızı Vezir Hafız Ali Paşa tarafından yapılmıştır. Konumu sebebiyle kalenin Çanakkale Boğazı’nın su yolunu kontrol etme görevinde olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel 11. Bozcaada Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.3.4. Behramkale Kalesi

Çanakkale ili Ayvacık ilçesinde bulunan Assos Atik Kenti, Behramkale köyü sınırları içindedir. Antik çağın en önemli kentlerinden biri olan Assos Antik Kenti'nden geride kalan sağlam sur duvarlarının yanı sıra tipik bir Yunan kentinde bulunan tapınak alanı (Athena Tapınağı), tiyatrosu, nekropolü, hamamı, anıtsal giriş kapıları ve agorası gibi birçok yapı günümüze ulaşmıştır. Araştırmalar sonucunda antik kentten kalan dayanıklı sur duvarlarının tarihi kayıtlara ve kullanılan tekniğe göre M.Ö. 400-365 tarihleri arasında yapıldığı düşünülmektedir. Sur duvarlarının uzunluğu 3200 metre uzunluktadır ve şehre girişi sağlayan birçok farklı kapı sur duvarlarının üzerine konuşlandırılmıştır. Yunan kentlerinde kamu binalarının ve tapınakların bulunduğu etrafı surlarla çevrili alana verilen ad akropoldür. Assos kentinin akropol alanı Roma döneminde kullanılmamıştır ancak Bizans Döneminde akropol alanının etrafına tekrar sur duvarları inşa edilerek kale olarak kullanıldığı yapılan arkeolojik çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bizans döneminden kalan kalenin içindeki sarnıç ve iki kule günümüze ulaşmıştır. Sonraki dönemlerde kaleden kalan sur duvarlarına onarım veya değişiklik yapılmamakla beraber Erken Osmanlı döneminde sadece Behramkale köyüne cami inşa edilmiştir. Behramkale'nin tarihsel gelişiminin yanında köy yerleşimi ve liman çevresi olarak Türkiye'nin önemli turizm alanlarından biri olmuştur Kentsel Arkeolojik Sit Alanı olarak korunmaktadır (Tombul, 2015).

Görsel 12. Behramkale Assos Antik Kenti, Athena Tapınağı ve Kentten Kalan Sur Duvarları

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.3.5. Babakale Kalesi

Türkiye'nin en batı ucunda bulunan Babakale Köyü Çanakkale'ye bağlı olan Ayvacık ilçesi sınırlarında Baba Burnu mevkiinde yer almaktadır. Babakale Kalesi, köye adını vermiştir. Giriş kapısının üzerinde kale hakkında bilgi veren bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabeye göre kale, 1729 tarihinde 3. Ahmet döneminde Kaptan Kaymak Mustafa Paşa tarafından köyü Frenk korsanlarından korumak için yaptırılmıştır. Babakale köyü 3. Ahmet döneminde kurulmuş olup kaynaklarda ismi Hırzû'l-Bahr Kalesi şeklinde geçmektedir. Kalenin içinde günümüze ulaşmayan çeşme, hamam, camii, koğuşlar, müştemilat ve fırın yapıları olduğu bilinmektedir. Bugün kalenin içinde sadece camii ve hamamın temel izleri kalmıştır. 3. Ahmet döneminde kurulan köyün ahalisi geçimini bıçak ve ayakkabı üreticiliğinden sağlamaktaydı, Babakale bıçaklarının ünü duyulmuş olsa da günümüzde bu ün ve üretim unutulmaya yüz tutmuştur. Geleneksel bıçak üretimini devam ettiren sadece iki hane kalmıştır (Acioğlu, 2015; Tombul, 2015). Karakol görevinde olan kale Osmanlı denizcilerinin uğrak noktası olmuştur. Kalenin inşasıyla aşağı yukarı aynı dönemde yaptırılmış olan beş adet çeşme denizcilerin su ihtiyaçlarını karşılaması düşünölerek yaptırılmıştır. Aynı zamanda Piri

Reis'in bahsettiği Emek Yemez Baba Türbesi mevcuttur. Bu türbeye köy ahalisi Baba Türbesi veya Latif Baba Türbesi demektedir (Çıtak; 2018; Tombul, 2015).

Görsel 13. Babakale Kalesinin Dış Cepheden Görünümü

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.4. Çanakkale Merkez Rotası ve Kaleleri 4. Gün

Rotanın son günü Çanakkale Merkez konumundaki kalelerden oluşmaktadır. Dardanos Kalesi, Atikhisar Kalesi, Çimenlik Kalesi, Nara Kalesi ve Mecidiye Kalesi. Rotanın harita üzerinden gösterimi Harita 4'te verilmiştir.

Harita 4. Dördüncü Gün Rotasının Harita Üzerinden Gösterimi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından Google haritalarda oluşturulmuştur.)

4.4.1. Dardanos Kalesi

Çanakkale Boğazı'na hakim bir liman kenti olan Dardanos Antik Kenti için örnek gösterilecek günümüze ulaşabilmiş en sağlam kalıntı Dardanos Tümölüsüdür. Bu Tümölüs Çanakkale'nin Kepez beldesi ile Çınarlı köyleri arasında ÇOMÜ Dardanos Yerleşkesi içinde yer almaktadır. Antik adı “Dardania/ Dardanelles” olan Çanakkale için Dardanos Antik Kenti Troya bölgesinin en önemli tümölüsüne sahiptir. Aynı zamanda bu bölge Antik Çağlardan beri iskan edilmiş olması dolayısıyla bir kaleye sahip olmalıdır. Troya kentinin de kurucusu olan Dardanoslular bölgeye M.Ö. 2. Binin sonlarında gelmiştir. Dardanos halkının, II. Mehmet'in inşa ettirdiğı kalelerin çevresine iskan ettirildiğı bilinmektedir. Arkeolojik çalışmalar sonucunda ele geçen seramik eşyalar M.Ö. 7.yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir. Dardanos Antik Kenti, Yerleşke sınırları içinde bulunan ve bugün Hasan – Mevsuf Bataryasına kadar olan geniş bir alanı kaplamaktadır. Bu batarya Birinci Dünya Savaşı boyunca aktif olarak savunma amaçlı kullanılmıştır. İlk kez Dardanos Tepesi üzerine tabya yapımı 1874 yılında başlamıştır (Körpe, 2010; Tombul, 2015).

Görsel 14. ÇOMÜ Dardanos Yerleşkesi, Dardanos Tümölüsü

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.4.2. Atikhisar Kalesi

Çanakkale'nin Çan ilçesine gidilen yolda, Atikhisar Barajının üst kısmında kalan bu kale Çanakkale Merkeze 6 km. uzaklıktadır. Gavurhisar ve Kuş Kalesi gibi farklı isimleri de mevcuttur. Yüksek bir tepede bulunan kale, baraja ve Sarıçay Vadisine hakimdir. Geç Bizans Döneminden kaldığı düşünölen bu kalenin duvarlarında kireç harçlı malzeme ve moloz taş kullanılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu farklı dönemlere ait seramikler bulunmuştur. Bu sebeple kalenin içinde ve çevresinde ele geçen seramikler M.Ö. 6. Yüzyıl ve M.S. 10. Yüzyıla kadar tarihlenmektedir. Antik Döneme ait kaynaklar bu kalenin kontrol merkezi olarak kullanıldığı ve Abydos toprakları içinde kalan bir yerleşme olduğunu göstermektedir. Bugün kaleden geriye yıkılmış durumda olan sur duvarları, birkaç sarnıç ve kulelerden ibarettir (Çıtak, 2018; Tombul, 2015). Barajla bütünleşen doğa güzelliğine sahip bir konumda bulunmaktadır.

Görsel 15. Atikhisar Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.4.3. Çimenlik Kalesi

anakkale'nin tam merkezinde ve Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasında Kilitbahir Kalesi ile karşılıklı olarak boğazın en dar noktasına inşa edilmiştir. II. Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinin ardından boğaz savunmasını güçlendirmek ve İstanbul'un güvenliğini sağlamak için inşa ettirdiğı kalelerin başında gelmektedir. anakkale şehrinin oluşumunda etkisi olan kalenin yapımı Yakup Paşa gözetiminde 1462- 1463 tarihlerinde tamamlanmıştır. Kalede alışan işçilerin ve memurların kale etrafında iskan etmesiyle beraber Çanakkale şehrinin ilk yerleşimi gerçekleşmiştir. Piri Reis'e ait olan Kitab-ı Bahriye eserinde kalenin adı Kale-i Sultaniyye yani Sultan Kalesi olarak geçmektedir. anakkale şehrinde ilk yerleşimi başlatan kale aynı zamanda şehre uzun yıllar adını vermiştir. İç kale, dış kale, orta kule, cephanelikler ve camiler gibi bölümlerden oluşmaktadır. Kale inşasında civardaki antik kentlere ait olan taşlar ve Sarıçay vadisindeki taş ocaklarında bulunan taşlar kullanılmıştır. Abdülaziz döneminde kalenin deniz kısmına bakan sur duvarları yıktırılarak Aziziye Tabyaları olarak adlandırılan daha döneme uygun cephanelikler ve top stantları inşa edilmiştir. Kale surları içinde bulunan iki kalenin biri Abdülaziz döneminde inşa edilmiştir. Bugün Fatih ve Abdülaziz isimli bu camiler hala kullanılmaktadır. anakkale Muharebeleri sırasında merkez savunma grubu tarafından sevk ve idare merkezi olarak kullanılmıştır. Savaş boyunca aldığı top atışları yüzünden büyük hasar görmüştür. Farklı yıllarda onarım gören kalenin yıkılan dış surlarının yerine 2. Abdülhamit döneminde bugünkü tabyalar yapılmıştır. Nara ve Mecidiye Kaleleri gibi Çanakkale Boğaz Komutanlığı bünyesine bağlı olan imenlik Kalesi askeri müze olarak kullanılmaktadır ve ziyaretçilere açıktır (Acioğlu, 2006 ve 2015; Tombul, 2015).

Görsel 16. Çimenlik Kalesinin Arka Cepheden Görünümü

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.4.4. Nara Kalesi

Konumu Çanakkale Merkezine 2 km. uzaklıkta bulunan Nara Burnu mevkiidir. Kitabesinde 1817-1818 tarihleri arasında 2. Mahmut tarafından yaptırıldığı ve adının “Mahmudiyye Kalesi” yazmaktadır. Osmanlı Devleti 3.Selim döneminde boğaz savunmasının gelişen teknolojilerin yanında zayıf kaldığını düşünerek Nara’ya kale yapılmasına karar vermiş böylece Nara Kalesinin ve karşısında bulunan Bigalı Kalesinin yapımına 3. Selim döneminde başlanmıştır (Acioğlu, 2015; Tombul, 2015). Genel hatlarıyla kale ana kule, dış duvar ve cephan deposu olarak üç bölümden oluşmaktadır. Çanakkale Boğazı’nı rahat bir açıdan görmesi sebebiyle gözetleme amaçlı kullanılan kalenin havalandırma sisteminin olması ve kalın duvarlara sahip olması da sığınak olarak kullanıldığını düşündürmektedir (Çıtak, 2018; Tombul, 2015). Araştırmacılar tarafından tarihteki ilk boğaz köprüsünün Abydos (Nara Burnu) ve Sestos (Eceabat) arasında yapıldığı tespit edilmiştir (Çıtak, 2018; Kaşıkçı, 2006). Kalenin Çanakkale Boğaz Komutanlığı’nca 1983 yılında başlayan restorasyon çalışmaları 1985 yılında sona ermiştir. Bugün hala Çanakkale Boğaz Komutanlığı’na bağlıdır. Ana kulesinde tören, konferans, bando konserleri ve toplantılar düzenlenmektedir (Acioğlu, 2006). Askeri izin ile sivil ziyaretçilere açıktır.

Görsel 17. Çanakkale Merkez Nara Kalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

4.4.5. Mecidiye Kalesi

Çanakkale Merkezde Nara Caddesi konumundadır. Yukarıda bahsettığımız Nara Kalesi ile aynı askeri bölge olan Çanakkale Boğaz Komutanlığı'nın içindedir. Bu sebeple aynı Nara Kalesi gibi askeri izin ile sivil ziyaretçilere açıktır. Karşılıklı inşa edilen Nara ve Bigalı kalelerinin ardından yine karşılıklı olacak şekilde Çamburnu ve Mecidiye Kaleleri inşa edilmiştir. Bu doğrultuda yapının 1. Adülmecid döneminde yapıldığı söylenebilir. 2. Abdülhamit döneminde tabya olarak kullanıldığı bilinmektedir ve yine aynı dönemde yapılan onarımlarla kalenin günümüzdeki halini aldığı söylenmektedir. Sonraki dönemlerde de birçok bakım ve onarımdan geçen kale, Birinci Dünya Savaşı sırasında da aktif olarak kullanılmış bu sebeple ağır tahribata uğramıştır. Kalenin karargah binası, tabyaları ve diğer birimlerinin yanında bir de çeşmesi bulunmaktadır (Acıoğlu, 2006).

Görsel 18. Çanakkale Merkez Mecidiye Kalesi içindeki Mecidiye Tabyası

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Antik Çağlardan beri yerleşim yeri olarak verimli görölen Çanakkale bulunduğ u konumu nedeniyle bugün de turizm sektörü ve kültürel faaliyetler için önemini korumaktadır. Çanakkale Bölgesi tarihsel süreç içinde birçok antik kente ev sahipliğ i yapmıştır. Bu kentlerin en önemli savunma yapıları olan kalelerin izlerine hala rastlanmaktadır. Liman kenti olma özelliğ ini antik çağlardan beri sürdüren Çanakkale'nin stratejik önemi Ege ve Marmara Denizlerini birbirine bağlamasıyla tanımlanan Çanakkale Boğ azı'dır. Çalışmada yer verilen Çimenlik Kalesi, Seddülbahir Kalesi, Bigalı Kalesi, Kilitbahir Kalesi, Bozcaada Kalesi ve Gelibolu Kalesi bugün müze olarak kullanılmaktadır. Nara ve Mecidiye Kaleleri bugün Çanakkale Boğ az Komutanlığı'na bağ lı olup askeri birlik tarafından kullanılmaktadır. Mecidiye Kalesi, askeriye'nin itfaiye bölümü olarak kullanılırken, Nara Kalesi ise konferans ve toplantıların yapıldığı bölüm olarak ayrılmış durumdadır. Askeri birlik tarafından kullanılan bir diğ er kale Kumkale Kalesidir. Bahsi

geçen bu üç kale askeriye sınırlarına dahil olduğu için özel izin gerektiren savunma yapıları içinde yer almaktadır.

Çalışmada, bulunduğumuz coğrafyanın tarihsel sürecini yakından tanımak, önemini hatırlamak ve kültürel mirasımıza sahip çıkma doğrultusunda bir rota oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda savunma yapıları olan ve somut kültürel mirasın içinde bulunan kaleler seçilmiştir. Oluşturulan rota özel ilgi turistleri tarafından veya Çanakkale’yi ziyaret etmeyi amaçlayan ve verimli vakit geçirmek isteyen turistler tarafından tercih edilebilir ve ulaşılabilir olması için kalelerin mevcut konumları doğrultusunda düzenlenmiştir. Kültür Rotalarının geçmişten günümüze aktif olarak var olması ve daha ulaşılabilir hala getirilmesi için tur acentaları tarafından bu gibi çalışmalar dikkate alınmalıdır.

Bölgesel rotaların içine dahil edilebilecek olan bu çalışma Çanakkale’nin yerli ve yabancı turist potansiyeli dikkate alındığında tercih edilebilecek rotaların içine girebileceği düşünülmektedir. Kalelerin daha çok il merkezinden uzak kasaba ve köylerde bulunması yerel alanlara turizmin girmesiyle sonuçlanacaktır. Böylece yerel halk için yeni bir gelir kapısı açılmış olacak ve bu durumda kırsal kalkınma için etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acioğlu, Y. (2006). Çanakkale Boğazı'ndaki Kaleler. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Acioğlu, Y. (2015). “Çanakkale'deki Osmanlı Kaleleri”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 13(19). 93-122.
- Akgün, B. (2018). Boğaz'ın Fedaileri 1. Dün Bugün Yarın Yayınları: Çanakkale.
- Akkaya, B. (2016). Kültürel Rotalar ve Rota Planlaması. Kadıköy Belediyesi Akademi. Erişim: 1 Haziran 2023, <http://www.kadikoyakademi.org/4748-2/>
- Aktan, C. Ve Tutar, H. (2007). “Bir Sosyal Sabit Sermaye Olarak Kültür”. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 6(20).
- Berti, E. (2015). Cultural Routes Management: From Theory To Practice: Defining the Cultural Routes of the Council of Europe. Council of Europe: European Institutes of Cultural Routes.
- ÇEKÜL Vakfı, (2015). Kültürel Rotaları Planlama Rehberi. Tarihi Kentler Birliği Yayınları, Kılavuz Kitapçıları Dizisi: İstanbul.
- Çıtak, M. (2018). Kale Kent. Paradigma Akademi: Çanakkale.
- Gökalp, Z. (2018). Türkçülüğün Esasları. Karbon Kitaplar: İstanbul.
- Günden, B. (2021). Yükseköğrenim Gören Bireylerin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Tutumları ile Kültürel Miras Kavramına İlişkin Metaforik Algıları Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

- Gündoĝan, S. (2021). Sürdürülebilir Kültürel Miras Kapsamında İnanç Turizmi Rotası Oluşturulması: Trakya Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güvenç, B. (1979). İnsan ve Kültür. Remzi Kitapevi: İstanbul.
- ICOMOS, (2008). The Icomos Charter on Cultural Routes. 16th General Assembly of ICOMOS, Quebec.
- Karataş, E. (2011). The Role of Cultural Route Planning in Cultural Heritage Conservation: The Case of Central Lycia. Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı.
- Kaşıkçı, A. (2006). İlkler Beldesi Çanakkale. Gündüz Kitabevi Yayınları: Çanakkale.
- Körpe R. (2010). “Dardanos Tabiyasında Savaş Alanları Arkeolojisi ve Sonuçları”. *Çanakkale Savaşları Türk Yıllığı*, 8(8-9). 57-90.
- Körpe, R. (2022). “Troas Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırmalarının Işığında Pers Savunma Sistemi.” *OANNES- Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(2). 557-578.
- Körpe, R. ve Bortlat, B. (Ed.). (2022). Eskiçağlardan Günümüze Çanakkale Muharebe Alanı. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Kuruç, T. (2018). Kültürel Mirasın Korunmasında Araç Olarak Kültürel Rota Oluşturma Rehberi. Yüksek Lisans Tezi. MSGÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı.

- Oğuz, E. (2011). “Toplum Bilimlerinde Kùltür Kavramı”. *Edebiyat Fakùltesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Öztürk S., İçınkaralar, Ö., Yılmaz, D. Ve İhtiyar, M. (2020). “Koruma Yaklaşımı Olarak Tarihi Bir Güzergahın Kùltür Rotasına Dönüřtür÷lmesi: Kastamonu Örneđi.” *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 9(2).
- Sapir, E. (1987). “Culture, Genuine and Spurious”. *American Journal of Sociology*, 29(4).
- Tombul, M. (2015). Çanakkale Kùltür Envanteri. Matsis Matbaa Hizmetleri: İstanbul.
- UNESCO (1972). Draft Convention for the Pretecton of the World Cultural and Natural Heritage and Draft Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage. UNESCO Digital Library.
Eriřim:<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000002052?posInSet=7&queryId=b8ef6bc0-075b-419a-a1e8-db58fb4af818>
- UNESCO (1982). Mexico City Declaration on Cultural Policies. UNESCO Digital Library Web sitesinden erişildi.
Erişim:
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000054668>
- UNESCO (1992). Revision of the Operatşonal Guidelines fort he implementation of the World Heritage Convention. UNESCO Digital Library Web sitesinden erişildi.
Erişim:
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000383579?posInSet=2&queryId=e205b4a8-8a78-4fd2-b4d1-c13bdd6c55db>

- UNESCO (2003). Somut Olmayan Kltrel Mirasın Korunması Sözleşmesi. Erişim: 21 Nisan 2023, <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>
- UNESCO Intangible Cultural, (2023), Browse the List of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices. Erişim: 10 Mayıs 2023, [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00228&multinational=3#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00228&multinational=3#tabs)
- UNESCO World Heritage Convention, (2023), The Criteria for Selection. Erişim: 10 Mayıs 2023, <https://whc.unesco.org/en/criteria/>
- UNESCO World Heritage Convention, (2023), World Heritage List. Erişim:10 Mayıs 2023, <https://whc.unesco.org/en/list/>
- UNESCO, (2003). Meeting of Experts On Cultural Routes. 6th Extraordinary
- Yazoğlu, R. (2005). “Dil-Kültür İlişkisi”. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2(5), 123-143.

BURSA OSMANLI ESERLERİ KÜLTÜREL MİRAS ROTASI

Hilal AKSU¹

Halil KORKMAZ²

1. GİRİŞ

Bursa tarih boyunca birçok önemli kültür ve uygarlığın üzerinde gelişim gösterdiği bir şehirdir. Günümüzde ise özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk başkenti olması yönüyle öne çıkar. Zira Bursa kenti Erken Dönem Osmanlı kültür, mimari ve geleneğini en iyi yansıtan şehir değilse bile en önde gelenlerinden biridir. “Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu” Dünya Miras alanı 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası listesine girer. Bu alan içerisinde sultan külliyesi, hanlar bölgesi ve Cumalıkızık köyü bulunur (bursa.ktb.gov.tr).

Bununla birlikte Bursa’nın bir turizm kenti olarak önemi yalnızca sahip olduğu tarihi ve kültürel öğeler ile sınırlı değildir. Bunların yanında sahip olduğu doğal güzellikleri ve sunduğu kaplıca olanakları ile de ziyaretçilere hitap etmektedir. Şehrin farklı unsurları ile öne çıkan bu yapısı özel ilgi alanlarına yönelen turistlere çeşitlilik sunmaktadır.

Özel ilgi alanlarına yönelik turizmin gelişmesi ile öne çıkan kültür rotası kavramı uluslararası düzeyde önemli bir gelişim göstermiştir. Aynı şekilde ülkemizde de yerel, bölgesel

¹ Arş. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-3615-7451.

² Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü / Turizm Uygulama ve Araştırma Merkezi, ORCID: 0000-0002-6795-9289.

ve ulusal ölçeklerde olmak üzere kültür rotalarının geliştirilmesi için özenli çalışmalar yürütölmüştür. Likya Yolu ve Evliya Çelebi Yolu özenli ve kapsamlı çalışmaların sonucu olarak ortaya konulan önemli kültür yolları arasındadır.

Bu çalışmada Bursa'nın tarihi gelişimi açısından önem arz eden mimari eser ve unsurları barındıran alternatif bir rota önerilecektir. Bu çalışmanın amaçları arasında yerli ve yabancı turistler için Bursa'da ziyaret edebilecekleri alternatif bir kültür rotasının sunulmasının yanında; rekonstrüksiyonları yakın tarihlerde tamamlanan müzelerin bilinirliğini arttırmak ve âtil durumda olan eserlere dikkat çekerek yetkililer tarafından gerçekleştirilebilecek olası bir restorasyonu teşvik etmek de bulunur.

Ağırlıklı olarak Erken Dönem Osmanlı Mimari eserlerini barındıran bu rota; özellikle Orhan Gazi ve II. Murat döneminde devletin önde gelen bürokrat ve uleması tarafından kurulan vakıflar ve imaretler ile şekillenen mahalleleri kapsar. Bu mahalleler arasında; Muradiye, Alâeddin Bey, Hoca Nâib, gibi mahalleler bulunur. Bununla birlikte rota içerisinde farklı dönemlerde oluşturulan ve farklı işlevlere sahip eserler bulunmaktadır. Böylelikle bu rotanın ziyaretçilerde Bursa şehir tarihine dair bütüncöl bir yaklaşımın oluşabilmesini mümkün kılacağı umulmaktadır. Rota üzerinde bulunan mekan ve unsurların şekillendiği dönemi idrak edebilmek için öncelikle şehrin kısa bir tarihine yer verilecektir.

2. BURSA TARİHİ

Antikçağ'da Prusa adı ile bilinen Bursa şehri tarihi boyunca önemli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Konumu itibarıyla stratejik bir mevkide yer alan şehir, doğu-batı aksında ticaretin gerçekleşmesi ve sürdürölmesinde kilit bir rol üstlenir. Günümüzde şehrin Bitinya krallarından birisi olan Prusias

tarafından kurulduğu ve isminin de buradan geldiği kabul edilmektedir. Bitinya Krallığı'nın ardından Romalılara intikal eden şehir Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinde kalmış ve Osmanlıların şehri ele geçirmesine dek geçen süreçte Arap ve Türk ordularının çeşitli akınlarına maruz kalmıştır.

Bursa 1326 senesinde uzun süren bir ablukanın ardından Osmanlıların hakimiyetine geçer ve şehrin bugünkü çehresine kavuşması bilhassa bu dönem itibariyle gerçekteşir. Bursa'da hakimiyetin sağlanması ardından şehir Osmanlı Beyliği'nin merkezi yapılır ve önemli bir imar faaliyetine girişilir. Bursa'nın Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olma niteliğini kazanması bu şekilde gerçekteşir. Kale içerisinde yer alan Rum ahalinin kale dışına tanışmasıyla kale içine çeşitli bölgelerden Müslüman halk yerleştirilir. Bursa'yı devralan Orhan Bey, kale içindeki manastırı camiye çevirir ve burada bir saray inşa ettirir. Bu bölge günümüzde Tophane adı ile anılan Osman Gazi ve Orhan Gazi türbelerinin bulunduğu oldukça önemli ve dikkat çeken bir mevkidir. Orhan Bey'in gerçekteştirdiği bir diğer önemli faaliyet ise bugün şehir merkezi olarak bilinen bölgede yaptırdığı külliye dir. Bu külliye içerisinde; cami, imaret, hamam ve kervansaraylar bulunur. Günümüzde hanlar bölgesi olarak bilinen ve UNESCO Dünya Mirası listesi içerisine alınan alanın temelleri Orhan Bey döneminde atılmıştır (İnalcık, 1992).

Seyahatname literatüründe çok önemli bir yeri olan İbn Battuta şehrin Osmanlı topraklarına katılmasının hemen akabinde 1333 yılında Bursa'yı ziyaret edip görüşlerini aktaran ilk seyyah tır. Henüz o tarihlerde bile şehirde harikulade çarşıların bulunduğunu aktarır. Akarsular ve bahçelerin bolluğu ve güzelliği üzerinde durması şehre verilen önem ve gösterilen ihtimamın bir nişanesi olmaya adaydır. Bundan yaklaşık 100 yıl sonra Bursa'yı ziyaret eden bir Fransız seyyah ı şehrin çarşıları ve imaretlerinin yanı sıra şehir yöneticilerinin ve padişahın hayatı ile

ilgili de işittiklerini aktarır. Önde gelen idarecilerin yaptırdığı imaretlerden şehrin bütün nüfusunun -Müslümanların yanında Hristiyan ve Yahudilerin de- yararlandığını aktarır (Lowry, 2004).

Orhan Bey'in ardından hüküm süren padişahlar olan I. Murat ve Yıldırım Bayezid külliyelerini şehrin genişlemesine fırsat verecek şekilde farklı bölgelerde inşa ettirirler. I. Murat külliyesi günümüzde Çekirge adıyla bilinen semtte bulunur. Yıldırım, Emir Sultan ve Yeşil gibi semtler Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmet'in hüküm sürdüğü dönemlerde şekillenir. Yıldırım Bayezid döneminde inşa edilen ve bugün şehrin en önemli simgelerinden birisi olan Ulu Cami oldukça önemlidir. 1399 senesinde inşa edilen cami yirmi kubbeli yapısı ile Osmanlı döneminde inşa edilen çok kubbeli anıtsal eserlerin ilk örneğini teşkil eder (kulturportali.gov.tr).

Osmanlıların 1402 senesinde Timur'un kuvvetleri tarafından mağlup edilmesi Bursa tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. şehir o dönemde yağmalanır ve tahtı devrilmek isteyen Osmanlı şehzadelerinin odak noktasına yerleşir. Fetret Devrinin ardından tahta çıkan ve Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu kabul edilen Çelebi Mehmet Yeřil Camii ve Külliyesi'ni inşa ettirir. Çelebi Mehmet'in ardından tahta çıkan II. Murat döneminde yine çok önemli imar faaliyetleri gerçekteştirilir. Broquière 1432'de şehri ziyaret ettiğinde Bursa'da Cenevizli ve Floransalı tüccarlara ait konutların bulunduğunu aktarır. Bu durum fetret devrinin ardından şehrin gelişiminin hızla devam ettiğı ve önde gelen bir ticaret merkezi olduğunu ortaya koyar.

Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'un yeni merkez ilan edilmesinin ardından Anadolu'nun her yerinden İstanbul'a göçler gerçekteşir. İmar faaliyetleri İstanbul odaklı olarak sürdürölür. Ancak 1546 tarihinde Bursa'yı ziyaret eden Pierre

Balon o tarihte bile Bursa'nın en az İstanbul kadar kalabalık ve zengin bir şehir olduğunu aktarır. Bursa mimari ve demografik açıdan gelişimini sürdürür ancak şehir 1855'te büyük bir deprem ile sarsılır ve büyük bir tahribata uğrar. Şehir 1920 yılında Yunan işgaline uğrar ve 11 Eylül 1922'de bağımsızlığa kavuşur. Ekonomide ipek ticareti ile öne çıkan şehir Cumhuriyet döneminde bir sanayi şehri olarak yükselmeye devam eder (İnalçık, 1992; Lowry, 2004).

3. KÜLTÜR ROTALARI

Tarih boyunca üretim ilişkileri ve sosyal yapıda gerçekleşen değişimler ile turizm paradigması da değişime uğramış ve turizm lüks bir olgu olmaktan çıkarak toplumun her kesiminde karşılık bulan sosyal bir gereksinim kimliğine kavuşmuştur. Sanayi devrimi ile gelişen teknolojik araçlar ile kitle turizmi yaygınlık kazanmıştır. Yakın tarihte ise turizm sektöründe gelişen çeşitli talepler doğrultusunda özel ilgi turizmi alanlarına yönelik olarak daha bireysel ve sürdürülebilir bir turizm anlayışının gelişimi söz konusudur. Bu gelişimde kitle turizminin farklılık arayan insanlara cazip gelmemesi ve doğaya verilen zarar özellikle etkili olmuştur (Kozak vd., 2013).

Alternatif bir turizm alanı olarak kültür turizminin öne çıkması kültür rotalarının gelişiminde etkili olmuştur. Kültür rotası kavramı; geçmişte bir dönem kullanılmış ya da günümüzde oluşturulmuş, önemini üzerinde taşıdığı doğal ya da kültürel miras öğelerinden veyahut her ikisinden de alan, kırsal kalkınma ve turizmin iyileştirilmesi için geliştirilebilen yerel, bölgesel veya ulusal kapsamlı bir ulaşım koridorunu ifade eder. Kültür rotaları farklı tema, işlev ve bağlamlar üzerinden şekillenebilmektedir. Ancak rotanın içeriğini oluşturan öğeler en temelde somut ve somut olmayan kültürel miras unsurları ile doğal zenginlikler başlığı altında derlenebilir.

Kültürel rota kavramının ortaya çıkması ve bu konudaki ilk çalışmaların gerçekleştirilmesi 1980'li yıllara dayanır. Avrupa Konseyi 1984 senesinde Avrupa Kültürel Rotalar Programı'nı başlatmak üzere harekete geçer. Bu doğrultuda ilk defa ilan edilen Avrupa Kültür Rotası ise İşpanya'da bulunan Santiago de Compostela Hac Yolu olur. Bu rotanın ilerleyen yıllarda kapsamının genişletilmesi ile Avrupa Göç Yolları ortaya çıkar.

Kültür rotası kavramının ortaya çıkmasının ertesinde kültür rotalarının araştırılması, belgelendirilmesi ve bu rotalar üzerinde bulunan mirasa sahip çıkılarak ihya edilmesi amaçlarına binaen uluslararası ölçekte önemli adımlar atılır. Bunlardan bir tanesi de 1998 senesinde “ICOMOS Kültür Rotaları Uluslararası Komitesi'nin” kurulmasıdır. UNESCO'nun 2005 senesinde kültür rotalarını 4 temel miras kategorisinde kabul ettiğini ilan etmesi bu kavramın bilinirliğini önemli ölçüde arttıran bir gelişme olur. Bu alandaki çalışmalara ivme kazandıran bu gelişmenin ardından kültür rotalarının araştırılması, geliştirilmesi ve korunması hususlarında bir kaynak niteliği teşkil edebilecek olan “ICOMOS Kültürel Rotalar Bildirgesi” yayınlanır.

2008 yılında yayımlanan ICOMOS Kültür Rotaları Bildirgesi farklı bağlamalarda yer alan kültür miraslarının bir tema altında bir araya gelmelerinin kültürel rotalar düşüncesinde bir çatışmaya neden olmayacağını ifade eder. Zira kültür rotalarını, üzerinde bulunan unsurların değer ve önemini arttıracak bir sistem olarak değerlendirir. Bu nedenledir ki; tarihi kentler, endüstriyel yapılar, arkeolojik alanlar vs. gibi oluşturulabilecek farklı temalar olduğu gibi farklı alanlardan kültürel ve doğal varlıkların bir araya gelmesiyle de rotalar oluşturulabilir (Karataş, 2015).

Kültürel rotaların geliştirilmelerini teşvik eden unsurlar arasında doğal ve kültürel mirasın korunması amacının yanı sıra yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan yapı ve değerlerin

hayata kazandırılması ile kitle turizminde öne çıkan merkezi alanlardaki yoğun baskıyı azaltmak da vardır. Bununla birlikte bölgeye yönelik bir farkındalık ve koruma bilincinin geliştirilmesi ile yerel paydaşlar arasında kurulacak bir iş birliğine zemin oluşturulması da önemli hususlar arasındadır (Özüpak, 2021).

4. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Nitel araştırmalarda veri toplamak üzere en çok başvurulan yöntemlerden ikisi olan doküman incelemesi ve gözlem kullanılmıştır. Araştırılan mekân ve unsurların tanımlanması ve belgelendirilmesi amaçlarına yönelik olarak katılımcı gözlem yöntemi kullanılırken; tarihi ve kültürel miras öğelerinin araştırılması için doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir. Bu inceleme ile gözlem gerçekleştirilen bölgelere dair ilk dönem Osmanlı kronikleri ve seyahatnamelerinde yer alan bilgilere ulaşılması mümkün olmuştur (Baltacı, 2019). Bununla birlikte rotanın oluşturulmasında Bursa Müze YouTube kanalında tur rehberi Ömer Kaptan ile gerçekleştirilen Tarih Gezgini programından istifade edilmiştir.

5. BULGULAR

Erken Osmanlı devrinde oluşan mahalle ve içerisindeki yapılara dair sistematik bir şekilde gerçekleştirilen gözlem ve doküman incelemesinin ardından bir yürüyüş rotası geliştirilmiştir. Bu rota Muradiye semtinden başlamakta ve Tophane'nin hemen yukarısında yer alan Kavaklı mahallesinde son bulmaktadır. Rota içerisinde toplamda 20 destinasyon bulunur ve yaklaşık olarak 3 km uzunluğundadır. Bu

destinasyonlar arasında; tarihi yapılar, müzeler ve rekreasyon alanlarının yanında sivil mimari örnekleri, endüstri yapıları ve somut olmayan kültürel miras ögesi de yer almaktadır.

Görsel 1. Muradiye Camii

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Muradiye Camii: Camii kitabesinde caminin 1425-1426 seneleri arasında yapıldığı ifade edilir. Bursa'da inşa edilen son selatin cami örneğidir ve II. Murat tarafından yaptırılmıştır. Selatin cami daha ziyade padişahlar tarafından inşa edilen camiler için kullanılan bir tabirdir. Muradiye Cami ve Külliyesi 2014 senesinde UNESCO Dünya Mirası listesine alınan sultan külliyesi arasında bulunmaktadır. Bu yapı Bursa'da inşa edilen son sultan külliyesidir. Camiinin inşasının ardından Muradiye Külliyesini oluşturan diğerk birimler olan; medrese, çeşme, hamam ve imaret yaptırılır.

Cami taş ve tuğladan inşa edilmiştir ve diğerk Bursa camileri gibi erken Osmanlı mimari üslubunu yansıtır. Bu üslup farklı isimler ile nitelenmiştir. “Kanatlı cami”, “zaviye-cami” ve

“ters T planlı cami” olarak isimlendirilen bu yapıda ihtiyaç dahilinde cami içerisinde büyük ve küçük odalara yer verilmiştir. Bu odalar; kütüphane ve eğitim görülen sınıflar olarak kullanılabildiği gibi cami personelinin tasarrufuna verilenler de olmuştur. Arşiv belgelerinin taranması ile ortaya koyulan bir çalışmada başlangıçta farklı işlevleri de bulunan bu yapıların sonrasında sadece ibadet amaçlı bir cami olarak tasarruf edildiği anlaşılmıştır (Altun, 2024).

Cami iki büyük kubbe ile yanlarında destek olan iki küçük kubbeden oluşur ve iki adet minareye sahiptir. Giriş kapısı kündekari üslubu ile yapılmıştır. Günümüzdeki minber ve mihrap 19. Yüzyıldan kalmaz. Cami 1855 Bursa depreminin ardından büyük bir tadilat geçirmiştir (Yavaş, 2020).

Görsel 2. Muradiye Medresesi

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Muradiye Medresesi: Medrese cami ile aynı hizada, caminin batısında bulunur. Medresenin avlusunda sekizgen mermer bir havuz bulunur ve avlu etrafında 16 adet oda vardır. Girişte iki yanda yer alan odalar diğerlerine göre daha büyüktür.

Medrese günümüze ulaşana dek pek çok restorasyondan geçmiş ve farklı işlevlerde kullanılmıştır. 1951 yılında Verem Savaş Dispanseri olarak kullanılan medrese binası bir dönem KETEM (Kanser Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezi) olarak hizmet vermiştir. Günümüzde ise 2019 senesinden beri Kur'an ve El Yazmaları Müzesi kullanılmaktadır ve dönem dönem farklı sergilere ev sahipliği yapmaktadır (Altun, 2024).

Görsel 3. II. Murat Türbesi

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Muradiye Türbeleri ve Mezar Taşları Açık Hava Sergisi: Sultan türbeleri bölümünde II. Murat'ın türbesi ile birlikte toplamda 12 adet türbe bulunur. Bu türbelerde 15. ve 16. yüzyılda yaşamış şehzade, hanım sultan ve saray mensubu bazı kadınlara ait türbeler bulunur. Bunlar; Şehzade Ahmet Türbesi, Şehzade Cem Türbesi, Şehzade Mustafa Türbesi, Gülşah Hatun Türbesi, Mükrim Hatun Türbesi, Şehzade Mahmut Türbesi, Ebe Gülbahar Hatun Türbesi, Gülrüh Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi, Hüma Hatun Türbesi ve Saraylılar Türbesidir. Saraylılar Türbesi külliye içinde etrafı açık şekilde inşa edilen iki türbeden

biridir ve içerisinde kime ait olduğu bilinmeyen iki kabir bulunur (Yavaş, 2020).

II. Murat'ın türbesi 1451 senesinde kendi isteği üzerine üstüne yağmur yağacak şekilde üstü açık olarak inşa edilmiştir. Sultan, naaşının doğrudan toprağa gömülmesini ve hafızların devamlı Kur'an okumasını vasiyet etmiştir (Yavaş, 2020).

Görsel 4. Muradiye Kllyesi Osmanlı Mezar Taşları

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Muradiye kllyesinde dört farklı hazire yani mezarlık alanı bulunur. Bunlar; 15. Yüzyıldan 19. Yüzyıla değin değişen üsluplarıyla mezar taşlarını yansıtırlar. Bununla birlikte Mısıri Dergahı Haziresi bulunur ki bu alan sergi alanı içerisinde gerçek bir mezar alanı olan tek bölümdür. 1950'li yıllarda Mısıri Dergahı'nın ortadan kalkması ile hazire bölümü usulüne uygun şekilde buraya taşınmıştır.

Osmanlı'da mezar taşları özellikle sosyal statü belirtmesi yönüyle dikkat çeker. Zira mezar taşlarında bulunan serpuşlar yani başlıklar kişinin makam ve mevkiini gösterirler. Kadınlara

ait mezar taşlarında ise serpuş bulunmaz, onun yerine çiçek ve gerdanlık gibi farklı motiflere yer verilir (bursamuze.com).

Görsel 5. Osmanlı Evi Müzesi

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Osmanlı Evi Müzesi: Muradiye Külliyesinin hemen karşı yolunda bulunan bu eser Bursa’da 17. Yüzyıl Osmanlı sivil mimarisini yansıtan bir eserdir. Burada daha öncesinde II. Murat’a ait bir köşk bulunduğ u rivayetler arasındadır. Üç katlı ahşap bir bina olan bu yapının avlusunda kesme taştan bir çeşme bulunur (kulturportali.gov.tr). İlk defa 1958 tarihinde bir müze olarak ziyarete açılan bu eser geçirdiğ i bir düzenlemenin ardından 1973 tarihinde yeniden hizmet vermektedir (turkishmuseums.com).

Görsel 6. Ahmet Paşa Medresesi ve Türbesi

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Ahmet Paşa Medresesi ve Türbesi: Medresenin banisi olan Veliyüddin oğlu Ahmet Paşa Fatih Sultan Mehmet devrinin önemli isimlerindendir. Kendisi hem öne çıkan bir devlet adamı hem de şairdir. Ahmet Paşa Türbesi altı köşeli bir yapıdır ve türbenin kapısı küçük bir eyvan içerisinde yer almaktadır.

Ahmet Paşa Medresesi, günümüzde Çanakkale ilinde bulunan Geyikli köyünün bu medreseye vakfedilmesi nedeniyle “geyikli” ismi ile de anılmaktadır. Medresede 11 oda, bir dersane bölümü ve karşılıklı iki eyvan bulunur. Açık dershanenin avlusunda bir şadırvan bulunur ve Bursa ovası manzarasını sunan bir alana sahiptir.

Erken Osmanlı mimarisini yansıtan şekilde sade bir yapıdır. İznik’teki Gazi Süleyman Paşa Medresesi’nde olduğu gibi burada da revak hücrelerden yüksek inşa edilmiştir. 1950 yılına gelindiğinde medrese çok hasar görmüştür ve revaklar

yıkılmıştır. Bu tarihte bir restorasyon yapılır ve revaklar yeniden inşa edilir (Ayverdi, 2019). Günüümüzde medrese Uluumay Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Görsel 7. Karşıduran Süleyman Bey Türbesi

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Karşıduran Süleyman Bey Türbesi: Karşıduran Süleyman Bey Fatih Sultan Mehmed devrinin önemli devlet adamlarından birisidir. Bursa ve İstanbul subařılığđ ile defterdarlık görevlerinde bulunmuştur. Türbe kare planlı ve kubbeli bir yapıdır. Muradiye Külliyesinin çok yakınında yer alır. Kazım Kepecioğlu kitabında türbenin yanında bir de medrese olduğundan bahseder ancak bugün böyle bir ize rastlanmamaktadır (Ayverdi, 2019).

Görsel 8. Hüsnü Züber Evi

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Hüsnü Züber Evi: Karşıduran Süleyman Bey Türbesi'nin hemen yukarısında bulunan Hüsnü Züber Evi 19. Yüzyıl Osmanlı sivil mimari örneğini yansıtan bir yapıdır. 1988 senesinde sanatçı Hüsnü Züber tarafından satın alınarak restore edilmiş ve “Hüsnü Züber Evi Yaşayan Müze” ismiyle ziyarete açılmıştır. Müzede Hüsnü Züber'in dağlama sanatı ile ortaya koyduğu eserler sergilenmiştir. Ardından Hüsnü Züber yapının müze fonksiyonunu sürdürmesi ve kendi koleksiyonunun sergilenmeye devam edilmesi koşulları ile bu yapıyı belediyeye bağışlamıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekteştirilen restorasyonun ardından yapı günümüzde “Hüsnü Züber Evi Muradiye Gençlik Merkezi” olarak hizmet vermektedir. Daha öncesinde devlet konuk evi ve Rus Konsoloslugu olmak üzere farklı işlevlerde kullanılan bu yapı Muradiye Sultan Türbelerinin karşısında yer almaktadır (Bakır ve Urfalıoğlu, 2023).

Görsel 9. Azeb Bey Mescidi ve Türbesi

Kaynak: (Araştırımcı tarafından fotoğraflanmıştır)

Azeb Bey Mescidi ve Türbesi: Fatih Sultan Mehmet dönemine ait eserlerden biri de Azeb Bey Mescididir. Muradiye semtinde yer alan eserin kitabesinde yazdığı üzere mescit 1456 senesinde inşa edilmiştir. Mescit, kare mekanı üzerinde tek kubbesi bulunan payeli son cemaat yerine sahip Bursa’da farklı örnekleri bulunan bir plana sahiptir. Türbe ise Arapça kitabesine göre 1450 senesinde inşa edilmiştir. Kare planlıdır ve mescit ile aynı ölçülerde kubbesi bulunmaktadır (Eyice, 1991).

Görsel 10. Tarihi Kedili Tekke ve Millet Kıraathanesi

Kaynak: (Araştırımcı tarafından fotoğraflanmıştır)

Tarihi Kedili Tekke ve Millet Kırathanesi: İşlam Medeniyetinde cami ve medreseler gibi tekkeler de önemli bir yer tutmuştur. Farklı dönem ve coğrafyalarda dergah, zaviye ve imaret isimleri ile de anılmışlardır. Tekkeler toplumsal hayatta sosyal, kültürel ve manevi hizmetlerin yürütüldüğü yapılardır. Bu yapılar padişahlar ve devlet adamları tarafından inşa edilebildiğı gibi şeyh ve müritler tarafından da yaptırılmışlardır. Çoğunlukla müstakil bir kurum olarak kurulmuşlar ancak külliye içinde yer aldıkları da olmuştur (Kara, 2011). Kedili Tekke de 16. Yüzyılda şeyh Ahmet tarafından kurulan mütevazi müstakil bir yapıdır. Günümüzde gerçekteşirilen bir restorasyonun ardından kullanıma aılmıştır. Ziyaretçilere ücretsiz çay ve kahve hizmeti sunulmasının yanı sıra kültürel etkinliklerin düzenlendiğı bir mekandır.

Görsel 11. Koca Naip Camii

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Koca Naip Camii: Caminin banisi Koca Naib Mahmut Efendidir. Cami bulunduğı mahalleye adını vermiştir ve

Muradiye'den Bursa kalesinin Kaplıca Kapısı'na giden yol üstünde bulunur. Camii tek kubbelidir ve kalkanlı son cemaat alanına sahiptir. Bursa'ya özgü olan kalkanlı son cemaat yerine sahip camilerin ilkidir. Koca Naip Cami'nin ardından 15. Yüzyıl boyunca Bursa'da bu plana sahip camilere sıkça rastlanır. Caminin hemen aşağısında, merdivenlerden inildiğinde halk arasında yılanlı türbe olarak bilinen bir yapı bulunur. Burada çimento ile sıvalı dört lahit bulunur ve bu lahitlerin bazı sultan hanımlarına ait olduğu rivayetine binaen Hanım Kızlar Türbesi diye anılır (Ayverdi, 2019).

Görsel 12. Harir Fabrika-i Hümayun (Bursa İpek Fabrikası)

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Harir Fabrika-i Hümayun (Bursa İpek Fabrikası): Osmanlı Devleti'nde ipek üretiminin en önemli merkezi Bursa idi. Bunun nedeni şehrin İran'dan gelen ham ipeğin aktarımı için çok önemli bir konumda bulunmasıdır. Bu durum Bursa tüccarlarının ham ipeğin geçişini sağlamada büyük bir rol oynamasının yanında şehirde kurulan tezgahlarda ipek üretiminin yapılmasını da mümkün kılmıştır. Sanayi devrimi sonrası bu tezgahların yanında

ipek fabrikaları kurulmaya başlamıştır. Öncelikle özel sermayeli ipek fabrikaları kurulmuş, ardından devlet girişimi ile 1852 senesinde Harir Fabrika-i Hümayun (Bursa İpek Fabrikası) kurulmuştur (Kuzucu vd., 2016). Muradiye semti Kaplıca caddesi üzerinde yer alan ve bir zamanlar ipek fabrikası olarak kullanılan bu yapı günümüzde okul olarak kullanılmaktadır.

Görsel 13. Romangal İpek Fabrikası

Kaynak: (Araştırımcı tarafından fotoğraflanmıştır)

Romangal İpek Fabrikası: 19. Yüzyılda endüstrileşme faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı dönemde kurulan bir diğerk ipek fabrikasıdır. Adını 1938 yılına kadar burada yaşayan Romangal ailesinden alır. Bursa İpek Fabrikası'nın hemen yukarısında kalır. Fransız Konsolosluğu olarak da hizmet verdiği aktarılır. 1938 yılında Romangal ailesinden Yılmazipek ailesine gezer. Günümüzde ise restore edilerek müze olarak hizmete geçmesi planlanmaktadır (gotobursa.com.tr/tr/mekan/romangal-fabrikasi-155/).

Görsel 14. Alaüddin Bey Camii

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Alaüddin Bey Camii: Bursa’da inşa edilen ilk camilerden biridir. Dolayısıyla Bursa tipi camilerin ilk örneğini teşkil eder. Bulunduğı mahalleye adını vermiştir ve geniş bir avlu içerisinde bulunur. Camiyi yaptıran Alaüddin Bey Osman Gazi’nin oğlu ve Orhan Gazi’nin abisidir. Bursa fethinden 5-6 sene sonra hisar içinde ihtiyaca binaen yapıldığı kabul edilir. Bursa’da eski yerleşimin bulunduğı alan olan hisar içindeki cami ihtiyacına devrin hükümdarı Osman Bey’den evvel Ahi Hasan, Gazi Ak Timur ve Alaüddin Bey gibi önde gelen isimler karşılık verir. Cami üç kemerli bir son cemaat revakı ile bir minareye sahiptir. Tek kubbelidir. Caminin son cemaat yerinde kullanılan sütunlar eski dönemlerden kalmadır. İki tanesi iyon, iki tanesi de korint başlıklıdır. Caminin minberi Bursa Mevlevihane’sinden taşınmıştır. Cami avlusuna bitişik sivri kemerli bir çeşme bulunur. Bu çeşme Osmanlı’dan günümüze ulaşan ilk çeşmedir. Cami 1855 yılındaki depremde hasar görmüş ve 1960 yılında Eski

Eserleri Sevenler Kurumu tarafından tamir edilmiştir (Ayverdi, 2019).

Görsel 15. Zindan Kapı Surları

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Zindan Kapı Müzesi: Zindan Kapı, Bursa kalesinin altı kapısından birisidir ve şhrin Helenistik, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Surların yapımının M.Ö. 2. Yüzyıla değin uzandığı düşünülür. Bu doğrultuda surlar Helenistik dönemde bu bölgede hakim olan Bitinya Krallığı döneminde yapılmıştır ve sonrasında şhre hakim olan hükümdarlar gerektiğinde onarımlar yapmışlardır. Zindan Kapı Müzesi Belediye tarafından 2015 yılında başlanan çalışmaların ardından 17 Ekim 2021 tarihinde hizmete açılmıştır. Müzenin giriş katı Helenistik döneme, birinci katı Bizans ve ikinci katı Osmanlı dönemine ayrılmıştır. Böylelikle surların hikayesi üzerinden şhir tarihine bütüncül bir bakışın sağlanması mümkün kılınmıştır. Zindan olarak kullanılan mekanlar ise müze içerisinde modern sanat galerisi olarak kullanılmıştır. Müze içerisinde teknolojiden gerek animasyon videoları ile tarihsel

olayların yansıtılması, gerekse güncel sanat ürünlerine yer verilmesi bakımından etkili biçimde yararlanılmıştır (bursamuze.com/zindan-kapi).

Görsel 16. Tarihi Pınarbaşı Parkı

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Tarihi Pınarbaşı Parkı: Zindan Kapı Müzesinden çıkıp Bursa Mevlevihane ve Müzesine giderken yürüyüş alanı üzerinde olan Pınarbaşı Parkı yalnızca bir dinlenme ve mesire alanı olmasıyla değil aynı zamanda tarihsel önemi açısından da değerlidir. Zira Zindan Kapı müzesi nasıl Bursa'nın üç dönemine dair izler taşıyor ve şehir tarihine kapsamlı bir bakışı mümkün kılıyorsa benzer bir durum bu park için de geçerlidir. Pınarbaşı Parkı şehir içerisinde bulunan pek çok park alanının aksine ihtiyaca yönelik olarak düzenlenen bir kamusal alan değildir. Bu parkın Bizans Döneminde de bir mesire alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bizans zamanında burada düzenlenen etkinlikler Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde bayram etkinlikleri olarak sürdürülmüştür. Ancak bu etkinlikler 1980'lerden itibaren burada yapılmamaya başlanmıştır.

Toplumsal hafızada önemli bir yeri olan bu park günümüzde daha ziyade çevre sakinleri tarafından kullanılmaktadır (Gözözkut ve Somuncu, 2022).

Görsel 17. Bursa Mevlevihanesi ve Müzesi

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Bursa Mevlevihanesi ve Müzesi: Mevlevihane I. Ahmet'in isteği üzerine 1615 yılında Cünûnî Ahmed Dede tarafından inşa edilmiştir. Bursa Mevlevihanesi de o devirde kurulan diğer mevlevihaneler gibi dönemin sanat, musiki ve edebiyat ile uğraşan önemli simalarının bir araya gelerek bir topluluk oluşturduğu bir mekan olmuştur. Mevlevihanenin son postnişini şemsettin Dede 1930 yılında vefat ederek Mevlevihanenin hemen karşısında bulunan tarihi Pınarbaşı Mezarlığına defnedilmiştir. Mevlevihane bu tarihten itibaren karakol, askeri depo ve su deposu gibi farklı işlevlerde kullanılmıştır. Zaman içerisinde harap olan ve yıkılan bina Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından Tarihi Kültürel Mirası Koruma

ve Yaşatma Çalışmaları bünyesinde rekonstrüksiyonu tamamlanarak 2023 yılında müze olarak topluma kazandırılmıştır. Müze içerisinde; semahane, matbah-ı şerif, Cünûnî Ahmed Dede Türbesi ve Haziresi ile dedegân hücreleri ve selamlık bölümleri bulunur (bursamuze.com/bursa-mevlevihanesi-ve-muzesi).

Görsel 18. Üftade Camii ve Türbesi

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır)

Üftade Camii ve Türbesi: Asıl ismi Mehmet ve lakabı Muhyiddin olmakla birlikte şiirlerinde kullandığı mahlas olan Üftade ismi ile bilinir. Cami ve türbesi de bu isimle anılır. Aziz Mahmut Hüdayi'nin hocasıdır ve onun verdiği bilgilerden yola çıkılarak 1495 tarihinde doğduğu çıkarımı yapılmaktadır. 1529 yılında başladığı Emir Sultan Camii hatipliğini vefat ettiği tarih olan 1580 yılına dek sürdürmüştür. Celvetiyye tarikatının kurucusu olarak kabul edilir. Devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman kendisine hürmet göstermiştir. Şiirleri Paul Ballanfat tarafında Fransızca'ya çevrilmiş ve Angela Culme-Seymour bu Fransızca çeviri üzerinden İngilizce çevirilerini yapmıştır. 1577 yılında tamamlanan camii çeşitli restorasyonlar ile günümüze

kadar ulaşmıştır ve inanç turizmi açısından önemli bir destinasyondur (Azamat, 2012).

Görsel 19. Haraioğlu Medresesi

Kaynak: (<https://www.osmangazi.bel.tr/tr/proje/haraccioglu-sosyal-tesisleri>)

Haraioğlu Medresesi: Günümüzde belediyeye ait bir sosyal tesis olarak hizmet veren yapı öncelikle bir tekke olarak inşa olunmuş ve zaman içerisinde medreseye dnştrlmştr. Bursa'nın en eski mahallerinden olan Kavaklı Mahallesi'nde bulunur. Bugün kitapların büyük bir kısmı İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunsa da zamanında Bursa'nın en büyük kütüphanelerinden birine sahip olduğu aktarılmaktadır (kulturportali.gov.tr). Burası Pınarbaşı Parkı ile birlikte tur üzerinde nitelikli bir dinlenme noktasını temsil eder.

Görsel 20. Kavaklı Camii

Kaynak: (<https://www.gotobursa.com.tr/tr/mekan/kavakli-cami-276/>)

Kavaklı Camii: Caminin banisi I. Murat devrinde kadı olan Koca Naib'tir. Koca Naib; Bani Koca Mahmut Efendi ve Koca Efendi isimleri ile de anılır. Koca sıfatını uzun yıllar yaşamış olmasından dolayı kazanmıştır. Koca Naib aynı zamanda Yıldırım Bayezid'e gelin olarak alınan Germiyoğlu kızının sağdııcısıdır. Aynı adı taşıyan cadde üzerinde kurulmuştur ve önünde içi boş büyük bir çınar ağacı bulunur. Bahçesinde bulunan çınar ağacına rağmen caminin adının kavaklı olması o devirde çınara kavak dendiğinin işareti olarak değerlendirilmektedir. Cami, kapalı ahşap revaklı, tek kubbeli ve tek minarelidir. Duvarları küçük bir tadilat görmüş ancak asıl kubbesi günümüze ulaşmıştır (Ayverdi, 2019).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu alışmada Bursa'da sıklıkla ziyaret edilen destinasyonlar olan; Bursa Hanlar Bölgesi, Yeşil ve Emir Sultan Külliyesi ve Cumalıkızık Köyü dışında Bursa'nın tarihi gelişimi açısından önem arz eden mimari eser ve unsurları barındıran alternatif bir kültür rotası araştırılmak istenmiştir. Çalışma ile hedeflenenler arasında; kitle turizminde öne çıkan merkezi alanlardaki yoğun baskıyı azaltmakla birlikte göz ardı edildiği düşünölen yapılara dikkat çekmek ve yakın tarihlerde hizmete açılan müzelerin bilinirliğini arttırmak bulunmaktadır.

Bu rota üzerinde Bursa'nın gelişiminde önemli rol üstlenen simalar ile bu isimlerin kurduğu vakıflar ve imaretler ile şekillenlen mahalleler ve yapılar bulunur. Rotanın başlangıcını Muradiye semti oluşturur. II. Murat devrinde yapılan ve 2014 senesinde UNESCO Dünya Mirası listesine alınan Muradiye Külliyesi ile önem kazanan Muradiye semti Fatih Sultan Mehmet döneminde devrin önde gelen devlet adamları tarafından yapılan medrese ve camiler ile gelişim gösterir. Aynı bölgede 17. Yüzyıl ve 19. Yüzyıla ait Osmanlı sivil mimari örnekleri ile ve yine 19. Yüzyılda endüstrileşme faaliyetleri kapsamında kurulan ipek fabrikaları bulunur. Rota üzerinde bulunan farklı yüzyıllara ait ve farklı işlevlerde kullanılan yapıların kronolojik bir sıra ile takip edilmesi bir yürüyüş rotasında elbette uygulanabilir değildir. Ancak rota üzerinde bulunan Zindan Kapı Müzesi şehrin üç farklı dönemini idrak etme imkanı sunar. Bitinya Krallığı, Bizans Devleti ve Osmanlı Devleti'ne dair anlatılar ve unsurlar içeren bu müze ziyaret edilen diğer mekanlar ile birlikte bütöncöl bir şehir anlatısının oluşturulmasına destek olur.

Bursa tarihinin farklı dönemlerinde inşa edilen ve ibadet, eğitim, üretim, hapishane ve sivil yerleşim yerleri gibi farklı işlevlerde kullanılan yapıları içeren bu rotanın hem şehir sakinlerine hem de şehri ziyaret için gelen turistlere Bursa şehir

tarihine dair kapsamlı bir bakış sunması umulmaktadır. Bir destinasyonun çekici bir unsur halini alarak ziyaret edilmesi ancak tanıtımının yapılması ve ziyaretçilerin ilgilerini çekecek şekilde sunulması ile mümkündür. Bu noktada tanıtımın yapılmasından evvel Bursa'nın en eski yerleşim yerlerini oluşturan bu mahalleler arası yürüyüş yollarının iyileştirilmesi ve kalabalık grupların yürüyebileceği alanların oluşturulması elzemdir. Yayaların yürümesine elverişli yolların oluşturulması Bursa'nın kültür turizminde sunduğu zenginliklerin yanında sunabilecek olduklarının idrak edilmesini sağlayacaktır. Bu idrak bölgeye yönelik farkındalığın ve koruma bilincinin oluşmasında elzemdir.

KAYNAKÇA

- Altun, F. G. (2024). Arşiv Belgeleri Işışında Bursa Murâdiye K  l  yesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa Uludağ   niversitesi, Sosyal Bilimler Enstit  s  , Bursa.
- Ayverdi, E. H. ve Y  ksel, İ. A. (2019). *Osmanlı Mimarisi* (4 Cilt). İstanbul Fetih Cemiyeti: İstanbul.
- Azamat, Nizam. (2012).   ft  de. *TDV İsl  m Ansiklopedisi* (C 42, 282-283). İstanbul: TDV İsl  m Araştırmaları Merkezi.
- Bakır, B., ve Urfaloğlu, N. (2023). “Bursa’da M  ze Olarak Kullanılan Geleneksel Konutlara Bir   rnek: H  sn   Z  ber Evi ve Restorasyonu”. *STAR Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 4 (6), 10-32.
- Baltacı, A. (2019). “Nitel araştırma s  reci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?”. *Ahi Evran   niversitesi Sosyal Bilimler Enstit  s   Dergisi*, 5 (2), 368-388.
- Eyice, Semavi. (1991). Azeb Bey Mescidi ve T  rbesi. *TDV İsl  m Ansiklopedisi* (C 4, 315). İstanbul: TDV İsl  m Araştırmaları Merkezi.
- G  k  zkut, B., ve Somuncu, M. (2022). “Hafıza Mek  nının Varoluşu ve Yitirilişi   zerine: Tarihi Pınarbaşı Parkı’nın D  n   ve Bug  n  ”. *Ankara   niversitesi   evrebilimleri Dergisi*, 9 (1), 24-40.
- İnalcık, Halil. (1992). Bursa. *TDV İsl  m Ansiklopedisi* (C 6, 445-449). İstanbul: TDV İsl  m Araştırmaları Merkezi
- Kara, Mustafa. (2011). Tekke. *TDV İsl  m Ansiklopedisi* (C 40, 368-370). İstanbul: TDV İsl  m Araştırmaları Merkezi.
- Karataş, E. (2015). *K  lt  r Rotaları Planlama Rehberi*.   ek  l Vakfı-Tarihi Kentler Birliği Yayınları: İstanbul.

- Kozak, M. A., Evren, S., ve akır, O. (2013). “Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), 7-22.
- Kuzucu, K., Kurt, M., akır, B., ve Demir, K. (2016). “19. Yüzyıl’da Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter alışması”. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (40), 245-278.
- Lowry, Heath. (2004). *Seyyahların Gözüyle Bursa (1326-1923)*. Serdar Alper (ev.). Eren Yayınları: İstanbul.
- Özüpak, F. N. (2021). Katılımcı Yaklaşımla Kültürel Rota Önerisi: Bursa Tarihi Kentsel Peyzajında Hisar Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Yavaş, Doğan. (2020). Muradiye Külliyesi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C 31, 196-198). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

İnternet Kaynakları

- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/bursa-ulu-cami>, Erişim Tarihi: 20.6.2024.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/17-yuzyil-osmanli-evi-muzesi>, Erişim Tarihi: 20.6.2024.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/haraccioglu-medresesi>, Erişim Tarihi: 28.6.2024.
- <https://www.turkishmuseums.com/museum/detail/2014-bursa-osmanli-evi-muzesi/2014/1>, Erişim Tarihi: 20.6.2024.
- <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/kultur-rotalari-planlama-rehberi-cikti>, Erişim Tarihi: 7.6.2024.

<https://www.bursamuze.com/zindan-kapi>, Erişim Tarihi: 28.6.2024.

<https://www.bursamuze.com/muradiye-mezar-taslari-acik-hava-sergisi>, Erişim Tarihi: 28.06.2024.

<https://www.gotobursa.com.tr/tr/mekan/romangal-fabrikasi-155/>, Erişim Tarihi: 1.7.2024

<https://www.bursamuze.com/bursa-mevlevihanesi-ve-muzesi>, Erişim Tarihi: 28.6.2024.

<https://bursa.ktb.gov.tr/TR-109565/dunya-miras-listesinde-bursa.html>, Erişim Tarihi: 7.6.2024.

<https://www.osmangazi.bel.tr/tr/proje/haraccioglu-sosyal-tesisleri>, Erişim Tarihi: 4.7.2024.

<https://www.gotobursa.com.tr/tr/mekan/kavakli-cami-276/>, Erişim Tarihi: 4.7.2024.

KAZDAĞLARI ALANINDAKİ EFSANELER ÜZERİNDEN BİR YÜRÜYÜŞ ROTASI ÖNERİSİ

Tuğçe Gamze SEKMEN¹

Sinan GÖKDEMİR²

1. GİRİŞ

Turizm faaliyetleri ilk başlarda deniz, kum ve güneş üçlüsü etrafında yapılan bir etkinlik olarak toplumlar tarafından benimsenmiştir. Fakat zaman içerisinde bu algıda bir değişim yaşanmış ve bireylerin başka kültürleri tanıma, keşfetme ve farklı kültürel deneyimler yaşama isteği de kültür turizmi olgusunun oluşmasına imkân vermiştir. Yıllar içerisinde kültür turizmi de çeşitli türlere ayrılmıştır. Bu türlerden bir tanesi olan kültür rotaları bu çalışmada Kaz Dağları özelinde ele alınmış olup, somut olmayan kültürel miras kavramı içerisinde olan mitolojik anlatılar ve efsaneler temasında yürüyüş rotaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu rotalar ile bölgenin kıyı kesimleri haricinde, alternatif bir turizm destinasyonu oluşturulması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra; bölge turizminin on iki aya yayılması hedeflenmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın amaçlarından bir tanesi de bölgelerdeki alt ve üst yapı olanaklarının artırılmasını, bölgenin ekonomik kalkınmasını, bölgedeki kültürel miras unsurlarının korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayabilmektir.

¹ YL., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği ABD., ORCID: 0009-0001-2341-3110.

² Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü, ORCID: 0000-0002-9360-086X.

Çalışmanın birinci bölümünde kültürel miras, kültür turizmi, kültür ve turizm ilişkisi ve kültür turizmi çeşitlerini açıklanmıştır. İkinci bölümünde ise çalışmanın amacı ve çalışma esnasında kullanılan yöntemlere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise; Kaz Dağlarında geçen efsane ve mitolojik anlatımlardan bahsedilmiş olup, bu somut olmayan kültürel miras unsurların geçtiğı düşünölen alanlara yönelik yürüyüş rotası önerileri oluşturulmuştur. Ayrıca bu rotaları programlarına koyacak ve uygulamada yürütecek seyahat acentaları ve turist rehberleri için pratik bilgiler verilmiştir. Son bölümde ise çalışmanın sonuçlarına değinilmiş ve ileride yapılacak olan çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

2. KÜLTÜREL MİRAS

“Miras” kelimesi geçmiş nesillerden gelecek nesillere aktarılan mal veya benzeri şeyler olarak nitelendirilmektedir. “Kültürel miras” kavramında ise buradaki “miras” para veya mal varlığından ziyade kültür, değerler ve gelenekler olarak değerdendirilmelidir. Kültürel miras, bir topluluğa aidiyeti ve o toplulukla bireyler arasındaki bağ olarak ifade edilmektedir. Aslına bakılırsa kültür miras topluluklarının tarihini, kimliğini temsil etmektedir. Bir noktada kültürel miras, toplulukların geçmişini, bugünü ve yarınını birbirine bağlamaktadır. UNESCO’nun 2009 yılında yaptığı tanıma göre kültürel miras; tarihi, sanatsal, estetik, sembolik, etnolojik, sosyal, antropolojik ve bilimsel kıymeti içine alan farklı ehemmiyete sahip anıtları, eserleri, bir dizi alanı, müzeyi ve binayı içermektedir (“Culturalheritage”, 2023).

Pelegrini (2008); kültürel mirası, toplulukların veya grupların geçmişten aldığı, kültürel deneyimlediğı ve gelecek kuşaklara aktardığı bir miras türü olarak açıklamaktadır. Miras kelimesi etimolojik açıdan incelenecek olunursa Roman

dillerinde kullanılan “patrimonium” kelimesiyle bağlantılı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu diller “babaların veya ataların mirası” olarak miras kavramına dikkat çekmekte ve daha önceki kuşaklardan miras kalan yapılara da atıfta bulunmaktadır. Guerzoni (1997:107), “kültürel miras” teriminin belirli bir dönemi ya da belirli bir kültürel geleneğin simgesi olarak bilen heterojen bir mal grubunu kapsadığından bahsetmektedir. Kısacası kültürel miras, geçmişte belirli bir dönemi yansıtan öğelerin gelecek nesillere aktırılması olarak adlandırılmaktadır.

Birincisi 1899 ve ikinci ise 1907 yıllarında gerçekleştirilen bir dizi toplantı ve bildiriler sonucunda ortaya çıkarılan Lahey Sözleşmeleriyle de kültürel miras kavramına dikkat çekilmiştir. Sözleşmeye eklenen madde ile kültürel miras ve kültür varlıklarının hangi ülkeye ait olursa olsun bütün dünya uluslarına ait oluşuna karar verilmiştir. İlme, tarihi sanat eserlerine ayrılmış binaların her türlü ele geçirilmesi, zarar verilmesi, yok edilmesi yasaklanmıştır ve bu durumların takip edilmesi kanunen uygun görülmüştür (18 Ekim 1907, 2023).

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte kültür, bilim, eğitim alanlarında milletlerarası dayanışma, yardımlaşma kanalıyla barışı inşa etmeyi amaçlayan UNESCO’nun kuruluş sözleşmesi 1945 yılında yirmi ülkenin kabulü ile imzalanmıştır. 1946 yılında ise UNESCO’nun genel konferansının ilk oturumu gerçekleştirilmiştir (“History of UNESCO”, 2023). 1954 yılında UNESCO’nun himayesinde silahlı çatışmalarda kültürel mirasın korunması amacıyla ilk ve en kapsamlı anlaşma taraf devletler tarafından imzalanmıştır (“1954 ConventionfortheProtection of CulturalProperty in theEvent of ArmedConflict”, 2023).

Eski yapıların restorasyonuna ve korunmasına yönelik ülkelere rehberlik eden “Venedik Tüzüğü” 1965 yılında ICOMOS tarafından kabul edilmiştir. Bu tüzüğe göre her devlet kendi gelenek ve kültürleri kapsamında tarihi eserlerinin aslına

saygı duymalıdır. Ülkeler, gereken onarım ve tamiratlarda eserlerin aslına uygun olarak yapılmasından sorumludurlar. Ayrıca restorasyon ekiplerinde tarihçilerin, mimarların, mühendislerin, zanaatkarların görev almasının önemi vurgulanmak ve bunun bir disiplinlerarası ekip işi olduğunun altını çizmektedir (“International Charter For The Conservation And Restoration Of Monuments And Sites”, 2023).

1970’li yıllarda ise, kültürel miras ve bu mirasın korunmasında ulusların yaşam tarzlarına göre değerlendirilmesi ve ele alınması düşüncesi egemendir. 1972 yılında UNESCO tarafından, dünyada bütün insanlık için önemli olan kültürel ve doğal alanların korunması amacıyla “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi” geliştirilmiştir. Bu kapsamda listede yer almak için ülkeler kendi sınırları içerisinde bulunan alanlar için adaylık başvurusunda bulunabilmektedirler. Belirli kriterleri taşıyan alanlar bir kez bu listeye eklenirlerse, o alanın bulunduğu ülkeden de bu yeri koruması ve gelecek kuşaklar için muhafaza etmesi beklenmektedir. Günümüzde bu sözleşme, ülkelerin kültürel, doğal mirası koruması için iş birliği yapmasına teşvik etmekte, paha biçilmez alanların bilinmesine ve korunmasına yardımcı olmaktadır (“History of UNESCO”, 2023).

Ülkemizde ise “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi” Bakanlar Kurulu kararıyla 2658 sayılı yasa ile kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren ülkemizde de kültürel ve doğal mirasın sadece bulunduğu ulusa ait olmadığı bütün dünyaya ait olduğu ve bu varlıkların korunmasından ve kollanmasından ülkelerin sorumlu olduğu düşüncesi ön plana çıkmıştır (“Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi”, 2023).

1972 yılından 2003’e kadar geçen dönemde de kültürel miras kavramı sadece somut olan varlıklardan oluştuğu

görüşünden somut olmayan kültürel miraslar düşüncesine doğru değişim yaşanmıştır. Bu değişimle birlikte, UNESCO 2003 yılında somut olmayan kültürel mirasının korunmasıyla ilgili de bir sözleşme hazırlamıştır. Bu sözleşme taraf olan devletler tarafından imzalanmıştır. Böylelikle, somut olmayan kültürel mirasının çeşitliliği ve devamlılığı koruma altına alınmış ve devletler bu konuyla ilgili olarak da teşvik edilmişlerdir (“Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”, 2023).

UNESCO 1945 yılından bu yana devam ettirdiği çalışmalarla dünya kültürel mirasının korunmasına ve yaşatılmasına hizmet etmektedir. Ulusların bu amaç etrafında toplanmasına da öncülük etmektedir. Ayrıca, kültürel miras ve UNESCO konusunda uzmanlaşan diğer milletlerarası yapılar tarafından oluşturulan sözleşmelerde, belgelerde ya da yerel boyutta oluşturulan yönetmenliklerde, yönergelerde ve yasalarda kültürel miras, “Somut Olmayan ve Somut Kültürel Miras” olarak milletlerarası düzeyde değerlendirilmektedir. Bu kapsamda da ülkeler üstlerine düşen görevleri ve sorumlulukları yerine getirmekte ve gelecek kuşaklar bu somut ve somut olmayan kültürel mirasının aktarılması için gereken önemleri almaktadırlar (“UNESCO in brief”, 2023).

3. KÜLTÜR ROTASI

Kültürel mirasın korunmasıyla ilgili yaşanan gelişmeler neticesinde, kültür rotaları adlı yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Kültür rotası, kültürel değerleri bir bütün olarak değerlendirmekte ve bu değerin bir bütünüün önemli parçaları olduklarını da vurgulamaktadır. Kültür rotaları; farklı toplulukların, milletlerin kültürel mirasa sundukları katkıları ve zengin kültürel çeşitliliği yansıtmaktadır. İnsanların; diğer kültürlerle olan dinamik, gelişen süreçlerini, etkileşimlerini ve

bağlantılarını da temsil etmektedir. Kültür rotalarının, tarihteki çıkış noktalarıyla günümüzdeki işlevleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Orijinal işlevleri, bazen barışçıl, ticari bazen de savaş ya da düşmanca karşılaşmalar gibi nedenlerden oluşmaktadır fakat zamanla orijinal yapısını aşan bir boyut kazanmış ve ortak tarihi bağları birbirine bağlayan bir barış kültürü için ortam sunmaktadır. İlgili toplulukların kültürel çeşitliliğini ve hoşgörüsünü de yansıtmaktadır. Kültür rotaların, yeni bir kavram ya da kategori olarak ele alınması diğer kategoriler ve kültürel türlerle  akışmamakta ve çelişmemektedir. Aksine, anıtlar, antik şehirler, kültürel alanları ve mirası desteklemekte ve belirli bir kültür rotasının içerisinde varlığını sürdürebilmektedir. Aslında, bu ögeleri bir sistem içine dâhil ederek değerlerini arttırmaktadır (“The ICOMOS charter on cultural routes”, 2023).

Kültür rotalarının ana ögelerinin somut, somut olmayan kültürel miras ve tabii yapılar olduğunu söylemek mümkündür ve bu başlıklar altında özetlenebilmektedir. Kültür rotaları, bu ögelerin hepsinin bir araya gelmesiyle oluşabileceği gibi sadece bir unsurun ön plana çıkmasıyla da meydana gelebilmektedir. Bununla birlikte her koşulda; bir kültür rotası, bir dizi doğal ve kültürel varlıkları içerisine almakta ve bu varlıklarının geniş bir koleksiyon içerisinde sistemli bir şekilde bir araya gelmesine vesile olmaktadır ( ek l, 2015: 12-13).

Kültür rotası kavramının gelişimsel süreçleri incelendiğinden; kültür rotalarıyla ilgili çalışmaları ilk kez 1984 senesinde Avrupa’da başlatıldığı g r lmektedir. Bu kapsamda, İşpanya’daki Santiago kentinden ismini alan rota Avrupa’nın ilk kültür rotası olarak deklare edilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise, bu rotanın kapsamı genişletilmiştir ve Avrupa g   yolları rotası oluşturulmuştur ( st ndağ ve  zer, 2021: 431).

Santiago de Compostela kültür rotası UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından, 1993 yılında dünya mirası olarak ilan edilmiştir. Bir sonraki yıl gerçekleştirilen Dünya Miras Komitesi buluşmasında da kültür rotası fikri gündeme gelmiştir. Bu buluşma neticesinde, bu fikirle ilgili ilk yazılı belge yayınlanmıştır. Bu atılan ilk adımlardan sonra ise, 1997 senesinde kültürel rotalar programını aktif hale getirmek için Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü oluşturulmuştur. 1998 yılına geldiğinde de ICIMOS yelerinin gayretleriyle “ICIMOS Kültür Rotaları Uluslararası Komitesi” kurulmuştur. Bu enstitünün ve komitenin kurulmasındaki ana gaye ise; kültür rotalarının bilinirliği arttırmak, korunmasını, araştırılmasını sağlamak, ekonomik ve sosyal kalkınmaya olan etkisini ilerletmek olduğunu söylemek mümkündür. 2002 yılında ise kültürel rotaların daha bilinir, anlaşılır olması ve bu rotaların yaygınlaşabilmesi için Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü tarafından bir web sitesi tasarlanmış ve kullanıma açılmıştır (ekl, 2015: 14). Bu gelişmelerin ardından; 2003 yılında Madrid’de gerçekleştirilen bir etkinliğe uluslararası düzeyde birçok uzman katılmıştır. Bu etkinliğe katılan uzmanlar mevcut durumu değerlendirilmiş ve daha teknik, bilimsel kraterleri yansıtan bakış açısıyla kültürel yollar kavramını ayrıntı olarak tanımlamaya çalışmışlardır (stndağ ve zer, 2021: 431).

2008 yılında, kültür rotalarla ilgili ilk temel kaynak olarak kabul edilebilecek olan “ICOMOS Kültürel Rotalar Bildirgesi” kamuoyuna duyurulmuştur. Bu bildirgeyle; ilgili kültür rotalarının araştırılmasında kullanılacak olan temel kurallar, teknikler belirlenmiş ve rotaların kullanım ilkeleri ortaya koymuştur. Ayrıca, rotaların korunması, değerlendirilmesi ve yönetilmesiyle ilgili konuların kontrolünü sağlayacak mekanizmalar kurulmaya çalışılmıştır (“The ICOMOS charter on cultural routes”, 2023).

Fransa’da 2012 yılında bir dizi örgüt, birlik, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, mahalli idareler Avrupa Konseyi toplantısına katılmıştır. Bu toplantıda, yenilikçi ve yaratıcı bir araç olarak kültür rotaların potansiyellerinin ön plana çıkarılmasına ve kullanılmasına karar verilmiştir. Daha sonra, bu toplantıda alınan ortak kararlar neticesinde “Colmar Deklerasyonu” metni ilan edilmiştir. Aynı dönemde, turizm şirketlerine, ulusal, mahalli idarelere, ilgili işbirlikçilere Avrupa kültür yollarını tanıtmaya, iş birliği ve farkındalığı geliştirme hedefleri doğrultusunda “Crossroads of Europe” girişimi oluşturulmuştur (Çekül, 2015: 15).

2019 yılında UNESCO Dünya Miras Merkezi tarafından kültür rotalarıyla alakalı olabilecek olan “miras yolları” kavramı yayınlanan raporda ele alınmıştır. Bu raporda, “miras yolları” karşılıklı hoşgörüyü, barış kültürünü ve tarihe çok boyutlu bir yaklaşımı farklı bir perspektifle sunan bir kavram olarak değerlendirilmektedir (“Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention”, 2023).

İlgili çalışmalar, gelişmeler kültür rotaları hakkında hala daha sürmektedir. Kültür rotası fikrinin ortaya atıldığı Avrupa kıtasında 2022 yılı itibarıyla 48 tane farklı temalı Avrupa Konseyi’nin konu ile ilgili programının kriterlerine uygun kültür rotası bulunmaktadır. Tablo 1’de Avrupa’daki çok çeşitli temalara sahip bazı kültür rotalarına, bu rotaların geçtiği ülkelere ve sertifika yıllarına yer verilmiştir:

Tablo 1. Avrupa'daki Kültür Rotaları

Rotanın Adı, Bulunduğu Yerler, Kabul Yılları
Avrupa Masal Rotası: Hırvatistan, Kıbrıs, Almanya, Yunanistan, İtalya, İrlanda, Litvanya, İsviçre (2022)
Kadın Yazarlar Rotası: Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Polonya, Sırbistan, Slovenya (2022)
Tarihi Caf�s Rotası: Avusturya, Belçika, �ek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Malta, Portekiz, Romanya, Slovakya, İspanya, İsviçre, Türkiye (2022)
Demir �ağ Danube Rotası: Avusturya, Bosna Hersek, Hırvatistan, Almanya, Macaristan, Slovenya (2021)
Avrupa d'Artagnan Rotası: Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya (2021)
Alvar Aalto Rotası: Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya (2021)
Cyril ve Methodius Rotası: Bulgaristan, �ek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Slovakya, Slovenya (2021)
Aeneas Rotası: Cezayir, Yunanistan, İtalya, Tunus, Türkiye (2021)
Via Romea Germanica: Avusturya, Almanya, İtalya (2020)
Avrupa Tarihi Bahçeler Rotası: Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Polonya, Portekiz, İspanya (2020)
Reform Rotaları: Avusturya, �ek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, İtalya, Polonya, Slovenya, İsviçre (2019)
Avrupa Kurtuluş Rotası: Belçika, �ek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık, A.B.D. (2019)
Avrupa Seramik Rotası: Avusturya, Azerbaycan, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, Türkiye (2012)
Avrupa Termal Kentler Rotası: Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık (2010)
Zeytin Ağacı Rotası: Arnavutluk, Cezayir, Hırvatistan, Fransa, Yunanistan, İtalya, Lübnan, Karadağ, Fas, Portekiz, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya, Tubus, Türkiye (2005)
Yahudi Mirası Rotası: Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna Hersek, Hırvatistan, �ek Cumhuriyeti, Fransa, Gürcistan, Almanya, İtalya, Litvanya, Polonya, Portekiz, Belarus, Romanya, Sırbistan, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık (2004)

Kaynak: ("Explore all Cultural Routes by theme", 2023)

Türkiye'de kültür rotası kavramının gelişimsel süreci incelendiğinde 1980'li yıllara dayandığını söylemek mümkündür. Bu dönemde, Türkiye'ye gelen yabancı turist grupları çeşitli bölgelerde organize edilen turlarla yürüyüş rotalarını takip etmişlerdir. 1990'lı yıllarda ise, birçok rotada devam eden bu sistematik olmayan yürüyüşlerde artış yaşandığı gözlenmiştir. 1999 yılında ise, Fethiye-Antalya arasındaki yürüyüş rotaları birleştirilerek ilk defa bir kültür rotası olan "Likya Yolu" oluşturulmuştur. Bu kültür rotasının yakaladığı

başarıyla Türkiye'nin birçok yerinde farklı temalarla kültür yolları tasarlanmaya başlanmıştır (zdemir, 2022: 27). Türkiye'deki kültür rotaları, rotanın geçtiği bölgelere ve oluşturulma tarihleri Tablo 2'de yer bulmaktadır:

Tablo 2. Türkiye'de Yer Alan Kültür Rotaları

Kültür Rotası, Geçtiği Bölge ve Oluşturulma Yılı
Mysia Yolu: Nilüfer, Mustafakemalpaşa, Karacabey Mudanya ve Orhaneli İlçeleri (Bursa) (2021)
Artemea Yolu: Gnen İlçesi (Balıkesir) (2021)
Pisidia Yolu: Pisidia Antik Bölgesi (Gller Bölgesi) (2019)
Sufi Yolu: İstanbul – Yalova – İznik – Bilecik Eskişehir – Emirdağ – Akşehir – Konya (2019)
Troya Kültür Rotası: Troya – Assos Arası (Çanakkale) (2018)
Eco Trails : Köyceğiz-Ortaca Dalaman İlçeleri (2018)
Avrasya Yolu (Via Eurasia): Sultanlar Yolu, Hořėr Yolu, Mysia Yolları, Evliya Çelebi Yolu, Frig Yolu, Aziz Paul Yolu ve Likya Yolu (2017)
Leleg Yolu: Bodrum Yarımadası (Muğla) (2017)
İki Deniz Arası: İstanbul (2017)
Ankara Yolları: amlıdere, ubuk, Gdl, Nallıhan, Beypazarı ve Kızılcahamam İlçeleri (2017)
Hořėr Yolu: İznik (Bursa) - İzmit (2017)
Kayseri Rotaları: Kayseri İl Sınırları (2014)
Frig Yolu: Eskişehir, Kütahya ve Afyon (2013)
Fethiye Yürüyüş Parkurları: Fethiye (Muğla) (2013)
Karia Yolu: Muğla, Aydın (2013)
Sarıkamuş Parkurları: Sarıkamuş (Kars) (2012)
Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Yolu: Kızılırmak Havzası (2012)
Evliya Çelebi Yolu: Hersek (Yalova) – İznik- Kütahya- Uşak (2011)
Hitit Yolu: orum (2010)
Küre Dağları: Küre Dağları Milli Parkı (2010)
Efes – Mimas Yolu: İzmir (2009)
Sultanlar Yolu : Trakya Bölgesi (2009)
Kaçkarlar Rotası: Artvin, Rize ve Erzurum (2008)
Hı. İbrahim Yolu: şanlıurfa (2008)
İstiklal Yolu: İnebolu, Kastamonu Merkez (2007)
Yenice Orman Yolları: Yenice, Karabük (2007)
Aziz Paul Yolu: Antalya- Isparta (2004)
Likya Yolu: Fethiye -Antalya arası (1999)

Kaynak: (zdemir, 2022: 28-29)

Türkiye'de birçok kamu kurumu, kuruluşları, yerel yönetimler, kalkınma ajansları, niversiteler, sivil toplum kuruluşları kültür rotası çalışmalarına destek vermekte ve bu çalışmaları yakından takip etmektedir. Bu çalışmalarında daha denetimli ve planlı olması için T.C. Kültür ve Turizm

Bakanlığı'nın desteğiyle 2012 senesinde Türkiye Kültür Rotaları Derneği kurulmuştur. Dernek, rota oluşturulurken göz önünde bulundurulması gereken kriterleri belirlemekte ve rotaların bakım-onarım çalışmalarını da yürütmektedir. Ayrıca, dernek yerel halkı rotaların oluşum süreçlerine dâhil etmekte ve yerel halkının ekonomik kalkınmasına destek olmayı amaçlamaktadır. Dernek, Dünya Yürüyüş Yolları Ağı ve Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü gibi uluslararası organizasyonlarla da iş birliği yapmaktadır ("Kültür Rotaları Derneği", 2023).

Dünyada ve Türkiye'de farklı temalarda ve türlerde birçok kültür rotası bulunmaktadır. Bu rotalar; kültürel mirasın korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına imkân verebilmektedir. Kültür rotaları, halklara sadece kültürel fayda sağlamamaktadır bunun yanında ekonomik faydalarda sağlayabilmektedir. Bu ekonomik faydadan, turizm sektörü de payını aldığı söylenebilir. İlerleyen yıllarda da hem dünyadaki hem de Türkiye'deki kültür rotalarının sayısının artacağı ve bununla ülkelerin turizm gelirlerine bir olumlu bir etkisi olacağı dşnlmektedir.

4. ARAşTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı, Kazdağları'nda geçen efsaneler ve mitolojik anlatılar dikkate alınarak yürüyüş rotaları oluşturmak, bölgeye alternatif bir turizm faaliyeti, destinasyonu sunmak ve bölgedeki turizm faaliyetlerini çeşitlendirmek, turizm sezonunun daha uzun sreye yayılmasına olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte, bölgenin ekonomik kalkınmasının, kültürel mirasın, doğal güzelliklerin korunmasına destek olmak ve bölgedeki alt ve üst yapı çalışmalarının arttırılması için ilgili kurumlara mantıksal bir ereve sunmaktır. Çalışma içerisindeki bilgiler, efsane ve mitolojik anlatımların, turist rehberlerin bölge hakkındaki anlatımlarını zenginleştireceği için önemli bir yer

teşkil etmektedir. Son olarak çalışma, turist rehberlerinin mesleki gelişimleri açısından önemli olduğu dşnlmektedir.

Araştırma konusunun belirlenmesi aşamasında Kazdağlarıyla ilgili daha önceden yapılan çalışmalar incelenmiştir ve akademik olarak efsane, mitolojik anlatımların olduğu yürüyüş rotaların olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın kapsamını ve içeriğini ortaya koymak içinse “Kazdağları Alanındaki Efsaneler zerinden Bir Yürüyüş Rotası nerisi” olarak çalışmanın başlığı belirlenmiştir. Çalışmanın bu basamakları tamamlandıktan sonra, çalışmada yer alacak efsane ve mitolojik anlatılara karar vermek için alanyazın taraması yapılmıştır. Çalışmada yer alacak rotaları belirlemek amacıyla bir n saha gezisi yapılmış ve sonrasında yapılandırılmamış gözlem yöntemiyle saha incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen verilerle yürüyüş rotaları oluşturulmuştur. Belirlenen rotaların haritalandırması içinse haritalandırma uygulamaları kullanılmıştır. Çalışmadaki efsaneler hakkında ise Mehmet Alan ve Beyoba Mahallesi’nin yaşlıları, ileri gelenleriyle görüşülmüş ve onlarda bu efsaneler dinlenmiştir.

Araştırmada sosyal bilimde kullanılan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Konuyla ilgili tezler, makaleler, dergiler, raporlar, internet siteleri gibi ikincil verilerden ve yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılmış olup betimsel içerik analizi yöntemleriyle de bu veriler yorumlanmıştır.

5. KAZDAğLARI ALANINDAKİ EFSANELER ÜZERİNDEN BİR YüRüYüş ROTASI ÖNERİSİ

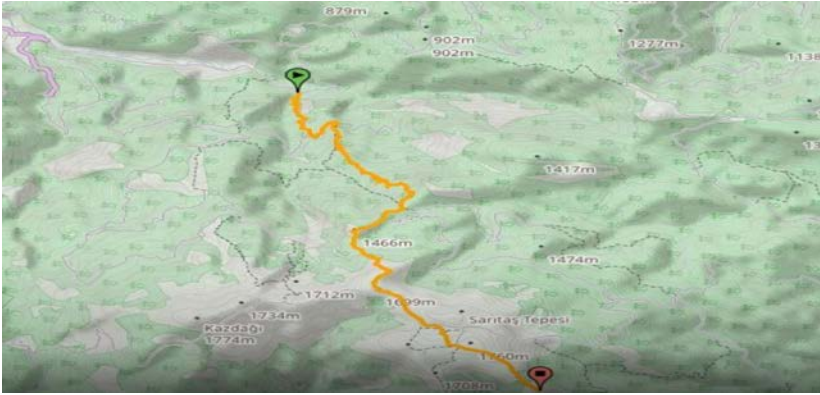
Bu bölümde araştırmada elde edilen veriler ışığında Güzellik Yarışması ve Sarıkız Efsanesinin geçtiği bir yürüyüş rotası, baş tanrı Zeus’la ilgili mitolojik anlatımların yer aldığı ve

Hasan Boğuldu Efsanesinin geçtiğı de bir yürüyüş rotası olmak üzere toplamda iki rota oluşturulmuştur.

5.1. Güzellik Yarışması – Sarıkız Rotası

Güzellik yarışması- Sarıkız rotası Çanakkale'nin Bayramiç ilçesinde bulunan Ayazma Pınarı tabiat parkından başlayıp Kazdağı milli parkı sınırları içinde yer alan Sarıkız türbesiyle son bulmaktadır. Rotanın başlangıç, bitiş noktalarını ve güzergâh bilgileri harita 1'de gösterilmiştir.

Harita 1. Güzellik Yarışması- Sarıkız Rotası

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından Wikiloc uygulaması kullanılarak oluşturulmuştur.)

Rotanın zorluk derecesi, 6 saatlik yürüyüşten, 700m'den fazla irtifa seviyesinden ve bozuk patikalardan oluştuğı için zor olarak tanımlanabilir. Seviyesinden kaynaklı olarak bu rota yaşlı ve çocuklarının olduğu gruplara tavsiye edilmemektedir. Rotada, belirli noktalarda tırmanışlar olduğu için trekking botu giyilmeli, yürüyüş batonları ve çantası kullanılmalıdır. Rotaya, uzun mesafe yürüyüşü olduğu için sabah erken saatlerde başlanmalıdır çünkü rotanın bittiğı nokta milli park sınırları içindedir ve bu alanın belirli açılış, kapanış saatleri vardır. Bu saatlere riayet edilmeli ve aksi durumlarda ise 2873 sayılı milli parklar kanunu ve yönetmenliğine göre kişiler hakkında cezai

işlemler yapılmaktadır. Bu durumla karşılaşmamak için gereken nemler alınmalı, milli park giriş ücretleri ödenmelidir.

Yürüyüş rotasını deneyimlemek için en iyi dönem sonbahar ve ilkbahar mevsimidir. Kış aylarında ise zirve karla kaplı olduğu alanda yürüyüş yapmak oldukça zordur. Yaz aylarında ise orman yangınlarını önlemek amacıyla ekstra tedbirler alınmaktadır ve konuyla ilgili yetkili mercilerden bölgeye giriş çıkışla ilgili bilge alınması tavsiye edilmektedir. Ayrıca her yıl ağustos ayında Sarıkız Türbe'sinde Sarıkız inancını yaşatmak ve Türkmen geleneklerini sürdürmek için çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. Bu kültürel atmosferi deneyimlemek isteyen ziyaretçiler bu tarihleri tercih edebilirler.

Rotada; yaklaşık 800 bitki çeşidi bulunmaktadır. Bu çeşitlerden 79'u endemik bitkidir ve bu bitkilerden 29 tanesi sadece bu alanda yayılış göstermektedir. Bitki türleri içerisinde kızılçam, karaçam, kestane, meşe, kızılağaç, ınar, kayın, Kazdağı Gknarı gibi ağaç türleri bu rotada grlebilmektir. Bununla birlikte, zirve bölümünde ise sideritis trojana, crocus gargaricus, linum boissieri, thymus pulvinatus, muscari latifolium, matthiola trojana, asperula sintenisii gibi endemik türlerle karşılaşılabilmektedir (Satıl vd., 2006). Bitki türlerinin yanı sıra, ayı, karaca, yaban domuzu ve kedisi, su samuru, sincap, porsuk, tavşan, kirpi, tilki gibi hayvanlara ve bu bölgeye has böcek türlerine denk gelmek mümkündür.

Görsel 1'de rotanın başlangıç noktası olan alanın giriş kapısıdır, buraya tur araçları park edebilmektedir. Girişler ücretlidir ve kullanılan araçlarının niteliklerine göre cretlendirme yapılmaktadır. Bu bölümde ziyaretçilerin yeme-içme ve diğer temel ihtiyaçlarını giderecek tesisleşmemiş lokantalar bulunmaktadır ve bu lokantalara önceden haber verilirse turist grupları için set menüler hazırlayabilmektedirler. Yürüyüşe başlamadan önce bu alanlarda ziyaretçiler temel

ihtiyaçlarını giderebilirler çünkü bu noktadan sonra yürüyüş rotası içerisinde herhangi bir tesis veya benzeri bir yer bulunmamaktadır. Bu yüzden, seyahat acentaları yeme- imeyle ilgili hazırlıklar yapabilirler. Ziyaretçilere kumanya paketleri oluşturabilir ve yürüyüş esnasında verilen molalarda bunlar servis edilebilir ya da turist rehberleri ziyaretçileri bu durumla ilgili bilgilendirebilir ve ziyaretçiler kendi damak tatlarına uygun kumanya paketleri hazırlayabilir ve molalarda bunları yiyebilirler.

Görsel 1. Ayazma Pınarı Tabiat Parkı Girişi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

Yürüyüş rotası görsel 2’de başlamaktadır ve turist rehberleri gruplarına bu noktada mitolojide yer alan tanrıçalar arasında geçen güzellik yarışması efsanesini anlatabilirler ve bu anlatıdan sonra ise rotayı başlatabilirler. Rotada bölümler arasında dört adet tırmanış bulunmakta ve her bir tırmanıştan sonra ise düzlük alana çıkılmaktadır. Rotada herhangi bir tabela bulunmamakta sadece görsel 3’teki gibi patikaların bazı bölümlerinde daha önceki ziyaretçilerinin bıraktıkları yol gösterici işaret taşları bulunmaktadır. Ziyaretçilerin bu işaretleri takip etmesi önerilmektedir. Ayrıca, her tırmanıştan sonra varılan düzlük alanlarda ziyaretçilerin mola vermeleri tavsiye edilmektedir. Böylelikle ziyaretçilerin vücutları yüksek rakımına daha kolay uyum sağlayabilmektedir.

Görsel 2. Sarıkız Rotasının Başlangıç Noktası

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

Rotadaki tırmanışları tamamladıktan zirveye ulaşılmaktadır. Zirvede ise milli park sınırları içine girilmektedir. Bu nedenle mevzuattaki kurallara uyulması gerekmekte ve gruba turist rehberi haricinde alan kılavuzda eşlik etmelidir.

Görsel 3. Rotadaki İşaret Taşları

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

Görsel 4’te yürüyüş rotası son bulmaktadır. Bu noktada rehber turist grubuna Sarıkız efsanesini anlatabilir, yapılan etkinliklerden ve Türkmen geleneklerinden bahsedebilir. Ayrıca çalışmanın bulgular kısmında rotalarıyla ilgili görsellerden bir kısmı paylaşılmış ve güzergāhla ilgili diğerk görseller ise ekler bölümüne eklenmiştir.

Görsel 4. Sarıkız Türbesi ve Zirve

Kaynak: Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.

5.1.1. Güzellik Yarışması Efsanesi

Yunan mitolojisinde yer alan en meşhur efsanelerden biri olan yeryüzündeki ilk güzellik yarışması olarak kabul gören Kaz dağlarında (mitolojide İda dağı olarak adlandırılan) bugün ki adıyla “Ayazma” pınarının çevresinde gerçekleştirilmiştir. Efsanelerde anlatılan bu güzellik yarışması bilinen ilk güzellik yarışması olması yanı sıra Troia savaşının nedeni olduğu düşünölen olaylar dizisinin başlangıcı olarak kabul görmüştür. Afrodite’in tanrıçalar arasında “en güzeli” tacını elde etmesi pek kolay olmamış ve tanrıçalarla giriştiğı çetin bir mücadelelden sonra kurnazlığıyla bu unvanı kazanmıştır (Can, 1994: 94).

Yarışmanın başlangıcı ölümlü Peleus ve tanrıçalardan biri olan Thetis’in düğününe kadar dayanmaktadır. Tanrıça Thetis güzelliğıyle Zeus’un bile dikkatini çekmiştir ama sözüüm ona bir kehanet Zeus’u bu fikirden ve bu arzudan vazgeçirmiştir. Kehanete göre, Thetis’in doğuracağı çocuk babasından bile güçlü olacaktır. Tabi Zeus bunu göze almak istememiş ve bu fikrinden Zeus derhal vazgeçmiştir. Kendine yar olmayan bu güzelin ise bir ölümlü olan Peleus ile evlenmesine karar kılmıştır. Düğüne bütün tanrılar ve biri hariç tüm tanrıçalar davet edilmiştir. O da bulunduğu her ortamı kargaşaya çatışmaya ve kavgaya sürükleyen, kıskançlık ve nifak tanrıçası

Eris'in ta kendisidir. Düğünde hiçbir olay, kavga, çatışma ve kargaşanın çıkmamasını isteyen tanrılar Eris'i Olimpos'taki bu düğüne davet etmemişlerdir. İşte bu noktadan itibaren Eris sinsice bir plan yapmıştır ve bu plan tıkır tıkır işlemiştir. Düğün bütün görkemiyle başlamış ve tanrılar, tanrıçalar gelin ve damada hediyelerini sunmuşlardır. Poisedon'un batı rüzgârı Zephyros'un iki tayını ve Kheiron'da dişbudak ağacından yapılmış çok özel ve eşsiz bir mızrağı çiftte hediye etmişlerdir. Daha sonra bu çiftin oğulları olan Akhilleus bu mızrağı Troia Savaşı'nda kullanmıştır.

Eris yaptığı planın uygulamak için davetsiz misafir olarak düğüne gelmiştir. Gizlice davetlerin arasına karışmıştır. Herkesin ilgisini çekmek ve olay çıkarmak maksadıyla masaya altın bir elma bırakmıştır. Bu elmanın üstünde “en güzeline” diye yazmaktadır. Bunu ilk fark eden Afrodit elmayı kimse fark etmeden almak istemiştir fakat Hera ve Athena kesinlikle buna izin vermemişler ve aralarında tartışmaya başlamışlardır. Sonunda işin içinden çıkamayan tanrıçalar Zeus'un yanına gitmiş, elmanın kime ait olduğunu yani en güzelinin kim olduğunu Zeus'a sormuşlardır. Zeus karısı, kızı ve kız kardeşi Afrodit arasına girmek, bir taraf tutmak istememiştir. Sonuçta böyle bir durum içinde olmak ve ailesindeki kadınlar arasında seçim yapmak baş tanrı Zeus için bile çok zordur. Zeus'un yapacağı bu seçimden dolayı da Eris'in planındaki gibi bir sürü sorun çıkma ihtimali vardır ve o da bunu göze alamamıştır. Çözüm olarak ise kendisinin de zarar görmeyeceğı alternatif bir yol arayışına girmiştir (Duymaz, 2001). Bu çözüm ise İda Dağında huzur içinde bir hayat süren kahramanlıklarıyla nam yapmış çoban Paris'tir.

Zeus, haberci tanrı Hermes'i yanına çağırmıştır, ona Anadolu'da Troia yakınlarında bulunan İda Dağında çobanlık yapan kral oğlu Paris adında bir genç delikanlıya hakemlik görevini verdiğini söylemiş ve üç tanrıçayı alıp onun yanına

gitmelerini istemiştir. Efsanenin bu noktasında bu kilit kişinin yani Paris'in kim olduğunu ve onun hakkındaki kehaneti ve hayat hikâyesini bilmek bu efsaneyi ve Troia Savaşı'nı anlamak için son derece önemlidir. Paris'in annesi Hekabe, ona hamileyken bir gece korkunç bir rüya görmüştür. Rüyasında bir varyanta göre karnından çıkan bir alev topunun Troia şehrini yakıp yıktığını, kül ettiğini, başka varyanta göre ise, bir meşale doğurduğunu görmüştür. Bu dehşet verici rüyadan sonra, Hekabe bu durumu eşiyle paylaşmaya karar vermiştir ve eşi de bu düşünün biliciler tarafından yorumlanmasının gerektiğini eşiye söylemiştir. Ardında da bu düşü yorumlamaları için bilicilere başvurmuşlardır. Kehaneti yorumlayan biliciler Paris'in ilerde şehrin sonunu getireceğini söylemiş ve doğumundan sonra derhal onun öldürölmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu korkunç kehanetin gerçekleşmesinden korkan, çekinen kral Priamos oğlu doğduktan sonra ona acımış ve öldürmek istememiştir. Oğlunun ölümünün kendi elinden olmasından vazgeçmiş, bunun yerine bebeğini İda Dağında kendi kaderine terk etmiştir. Dağda yalnız kalan bebeğinse hayatta kalmasının imkânsız olduğunu, kurda kuşa yem olacağını düşünmüştür. Fakat olaylar kralın planladığı gibi gelişmemiştir. şans Paris'ten yana gülmüş ve onu ormanda beş gün boyunca bir dişi bozayı sütüyle beslemiş, ona analık etmiştir. Beş günün sonunda da onu Agelos isminde bir çoban bulmuş ve bebeğe acıyan çoban onu evine götürmeye karar vermiştir. Böylelikle Paris'in İda Dağındaki hayatı başlamıştır. Çoban Paris'i diğer evlatlarından ayırmamış kendi oğlu gibi sahiplenmiş ve büyötmüştür. Doğada büyüyen Paris, kısa sürede yiğitliği ve yakışıklığıyla dikkatlerini üstüne çekmeyi başarmış ve süröleri iyi kolladığı içinse ona koruyucu manasına gelen Aleksandros adını verilmiştir. Tabi ki çoban Paris'e hiçbir zaman kralın oğlu olduğunu söyleyememiş, başına geleceklerden korkmuş ve bunu bir sır olarak herkesten saklamıştır (Tulay, 2013: 356, 357).

Dağda kendisine tanrı Zeus tarafında verilen görevden bir haber olan Paris sürülerini otlatmaktaymış. Birdenbire Hermes ve üç tanrıça karşına çıkıvermiş, bunu gören Paris çok korkmuş ve şaşırmıştır. Hermes, ona altın elmayı uzatmış, görevini iletmiştir. Böyle bir görevin ona verilmiş olmasında dolayı ilk önce Paris kaçmak istemiştir. Hermes ona korkmaması gerektiğini söylemiş ve bu hakemlik görevini ona kabul ettirmiştir. Ardından da üç tanrıça sırayla ona çeşitli vaatlerden bulmuştur. İlk önce Paris'in kulübesine Hera girmiştir ve ona iki kıtanın krallığını vereceğini söylemiştir. İkinci sırada kulübeye Athena girmiş ve ona sonsuz bilgelik ve savaşlarda kahramanlık teklifinde bulunmuştur. En sona kalan kurnaz Afrodit ise dünyanın en güzel kadınının aşkını yani Spartalı Helen'in aşkını ona sunmuştur (Erhat, 1996: 766, 767). Fakat bir varyanta Afrodit Paris'e bütün kadınları etkilemesi sağlayacak büyü bir kemeri hemen oracıkta ona armağan edeceğini söylemiş ve sözleri bitince de belindeki kemeri çıkarıp ona takdim etmiştir. Kulübeden Paris'in belinde altın bir kemerle çıktığını gören Hera ve Athena Afrodit'in bir oyun çevirdiğini anlamışlar fakat bir şey dememişlerdir. Paris ise daha fazla düşünmeye gerek duymadan yarışmanın birincisi olarak seçtiği Afrodit'e altın elmayı vermiştir. Efsanenin sonunda Afrodit'in teklifini kabul eden Paris dünyanın en güzel kadını olarak kabul edilen ve Kral Menelaos'un eşi olan Helen'i kaçırmış ve 10 yıl sürecek olan savaşın fitilini ateşlemiştir. Ne yazık ki Paris'in bu seçimi ona ve halkına çok pahalıya mal olmuştur. Bu uzun savaşının sonunda ise Troia şehri yıkılmış ve yok olmuştur. Annesinin de gördüğü o korkunç düş gerçek olmuştur (Duymaz, 2001).

5.1.2. Sarıkız Efsanesi

Sarıkız Efsanesi, Türkmen söylenceleri içerisinde kendine yer edinen Kaz Dağları'nın meşhur anlatılarından biri olagelmıştır. Zamanla bu ünlü efsane bir inanış boyutuna

ulaşmış folklorik edebiyat bünyesinde yerini bulmuştur. Kadim zamanlardan aktararak geniş kitlelere ulaşmış bir halk anlatısı olarak özellikle bölgenin Türkmen köyleri tarafından benimsenmiştir. Tahtacı Türkmenlerinin kültürlerinin bir parçası haline gelerek adeta nesilden nesle aktarılan bir miras niteliğine bürünmüştür. Efsanenin inanış boyutuna ulaşmasıyla birlikte yöre insanı da geleneklerini bu vesileyle muhafaza etmiş; bu efsane aracılığıyla geleneklerini geleceğe taşımuştur. Efsane yörenin sınırlarını aşmış zamanla bölge ziyaretçilere de kapılarını a mış; turizmin bir parçası olmuştur.

 da'nın sembollerinden olan efsaneye göre Çanakkale'nin Ayvacık ilçesinin bir köyünde yaşayan bir kız ve babasının anlatısıdır bu efsane. Sarıkız'ın annesi henüz k  k bir çocukken hayata veda edince eşinin acısını ve hatıralarını unutamayan babası başka bir köye göçmeye karar vermiştir. Baba kızıyla birlikte  da'nın eteklerinde yer alan Göre köylerinden biri olan Kavurmacılar köyüne yerleşmiştir. Kaz çobanlığı ile geçimini temin eden aile zamanla bölgede tanınmış, saygın bir konuma erişmiştir.

Sarıkız, geçen zamanla birlikte dillere destan olan güzelliğiyle görenleri kendine hayran bırakmaktadır. Babasının aklında yıllardır hac ibadetini eda etme fikri bulunmaktadır; ancak Sarıkız'ı bırakıp gitme fikri içine sinmemektedir. Sarıkız babasının dileğini bildiğinden onu teşvik edip hacca gitmesini, yokluğunda kendini merak etmemesini söyleyerek babasını vazifesini yerine getirmesi için ikna ederek yolcu etmiştir. Dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda hac vazifesi yaya olarak yapıldığından bu yolculuk uzun zaman almıştır.

Babasının kutsal yolculuğu sırasında Sarıkız'ın güzelliğine kayıtsız kalamayan yörenin gençleri Sarıkız'a talip olmuşlardır. Sarıkız bu taliplere karşılık vermeyince hakkında dedikodular, türlü iftiralar ortaya konmuştur.

Hac vazifesini tamamlayıp köye dönen babası olaylardan habersiz köye vardığında köylülerin ona sırt çevirdiğini, selamını almadığını fark edince işin iç yüzünü öğrenmeye çalışarak komşularının kapılarını çalmıştır. Köydeki durum netleşmeden hac hayrını da yerine getirememiştir. Yaşananların sebebini öğrenmek için komşularına danışan babaya komşular Sarıkız'ın kötü yola düştüğünü, namusunu temizlemeden köyde kalmalarının mümkün olmadığını izah etmişlerdir. Duydukları neticesinde günlerce düşünen babanın kızını öldürmeye gönlü razı gelmemiştir. Kızı ve yanına aldığı kazları ile Kaz Dağı'nın zirvesine çıkıp kızını orada bırakmaya karar vermiştir.

Bayramıç'ten gelen yolcular aradan geçen onca zaman sonra müşkül bir durumda kaldıklarında ya da yollarını kaybettiklerinde kendilerine sarı bir kızın yol gösterdiği, yardımda bulunduğu ile ilgili olaylar anlatmaya başlamışlardır. Anlatılan hikâyeler neticesinde baba kızından haber almak umuduyla zirveye çıkmaya karar vererek dağın yolunu tutmuştur. Kızını bıraktığı zirveye ulaştığında içerisinde kazların bulunduğu duvarlarla çevrili günümüzde "Sarıkız Tepesi" olarak anılan bir alana ulaşan baba kızını karşısında görünce çok sevinmiştir.

Babasını hürmetle karşılayan Sarıkız namaz kılmak isteyen babası için su getirmiştir. Babası abdest almaya başlayınca suyun tuzlu olduğunu fark etmiştir. Acele ile Sarıkız suyu yanlışlıkla denizden aldığını söyleyip testisini vadilere çevirmiştir. Yeni dolan suyun da buz gibi tatlı su olduğunu kavrayan baba kızının erdiğini idrak etmiştir. Sırrın açığa çıkmasıyla gökyüzünü kara bulutlar kaplamış ve Sarıkız ortadan kaybolmuştur. Kızının erdiğine kanaat getiren baba üzüntüyle kızını yeniden bulabilme umuduyla tepeleri dolaşmış; kızına iftira atan, bu duruma sürükleyen köylülere beddualar etmiştir. Sarıkız'ın babası yaptığı hatayla ve suçluluk duygusuyla ah ederek acıyla tepelerde dolaşırken bugün "Baba Tepe" diye

anılan yerde vefat etmiştir. Sarıkız'ın bulunduğu düşünölen tepeye ve Baba Tepe'ye yöre halkı bölgenin yassı taşlarını kullanarak mezar inşa etmişlerdir (Çandarlı Şahin, 2022).

5.2. Zeus Altarı ve Hasan Boğuldu Rotası

Zeus Altarından başlayan ve Mihli Şelalesi üzerinde bulunan Roma köprüsüyle son bulan Zeus Altarı rotası zorluk derecesi olarak 2-4 saat arası bir yürüyüş gerektirdiğı ve 300 metreden az irtifa seviyesine sahip olduğu için orta olarak sınıflandırmak mümkündür.

Harita 2. Zeus Altarı Rotası

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından Wikiloc uygulaması kullanılarak oluşturulmuştur.)

Zorlaşan arazi yapısından dolayı ziyaretçilerin yürüyüş ayakkabısı giymeleri ve baton kullanmaları önerilmektedir. Bu rotayı yaşlılar ve çocuklarda yürüyebilirler. Rotanın başlangıç ve bitiş noktaları harita 2'de verilmiştir. Rota görsel 5'le başlayıp daha sonra görsel 6'teki Zeus Altarına çıkılarak Zeus'un İda Dağı'ndaki maceralarının anlatımıyla devam etmektedir.

Görsel 5. Zeus Altarı Rotası Başlangıç noktası

Kaynak: (Araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır.)

Bu anlatımdan sonra Adatepe köy meydanında mola verilebilir. Burada ziyaretçiler hem temel ihtiyaçları giderebilir hem de bölgeye özgü zeytin, zeytinyağı ve zeytinden üretilen diğeri yerel ürünleri satın alabilirler. Moladan sonra köyün içerisinde geçilerek butik otellerin, taş evlerinin olduğu bölümden yukarıya doğru çıkılır ve patika yol takip edilir. Patika yolunun sonunda ise zeytinliklerden aşağı bir iniş yapılır ve dere yatağına varılır. Ziyaretçilerinin ıslanma ihtimaline karşı yanlarına yedek ayakkabı ve kıyafet almaları tavsiye edilmektedir. Dere yatağından tekrardan bir tırmanış daha yapılır, karayolları bağlantı noktasına gelinir ve yolun karşısından aşağı doğru bu kez iniş yapılır.

Görsel 6. Zeus Altarı

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

Görsel 7'nin olduğu Roma köprüsünün olduğu yere varılır ve rota burada sonlandırılır. Rota sonunda yaz aylarında hizmet veren küçük tesisler bulunmaktadır. Ziyaretçiler şelale manzarası eşliğinde bu alanda yeme- içme ihtiyaçlarını giderebilirler.

Çalışmanın bulgular kısmında rotalarıyla ilgili görsellerden bir kısmı paylaşılmış ve güzergâhla ilgili diğer görseller ise ekler bölümüne eklenmiştir.

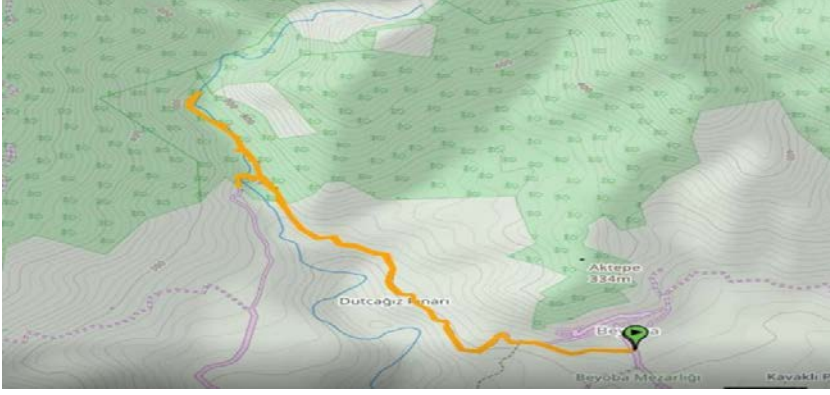
Görsel 7. Roma Köprüsü

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

Zeus Altarı rotası tamamlandıktan sonra tur araçlarıyla rotanın bir diğer ayağı olan Hasan Boğuldu rotasını gerçekleştirmek üzere Zeytinli Mahallesi'ne doğru hareket edilir. Zeytinli Mahallesi'nde bir mola verilebilir ve burada yerel tatları deneyimlemek ve yerel ürünleri satın almaları için fırsat sunulabilir. Ziyaretçiler, daha sonra Zeytinli Mahallesinde bulunan Kazdağı Milli Parkı tanıtım birimini ziyaret edebilirler ve alandaki bitki türleri, canlılar hakkında bilgi edinebilirler. Buradaki ziyaretler bittikten sonra Beyoba Mahallesi'ne hareket edilir ve harita 3'te yer alan rota başlangıç noktasına gidilir.

Harita 3. Hasan Boğuldu Rotası

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından Wikiloc uygulaması kullanılarak oluşturulmuştur.)

Görsel 8’deki Hasan Boğuldu Sütüven Şelalesi’ne kadar yürünür. Rota düşük eğimli ve irtifa seviyesi 100 m’nin altında olduğu için herhangi bir özel ekipman gerekmemektedir. Bu yüzden de rotanın zorluk derecesini kolay olarak sınıflandırılabilir ve yürüyüşe yeni başlayan ziyaretçiler, yaşlılar ve çocuklar rotayı yürüyebilirler. Rota yaklaşık bir çubuk saat sürmekte ve gruplara eşlik eden rehberler yürüyüş esnasında gruba Hasan Boğuldu efsanesini anlatabilirler. Rotanın sonunda ise tekrardan bir mola verilebilir ve ziyaretçilerin bu doğal ortamı keşfetmeleri için imkân sunulabilir.

Görsel 8. Hasan Boğuldu Sütüven Şelalesi

Kaynak: (Araştırmacılar tarafından fotoğraflanmıştır.)

5.2.1. Zeus ve Kazdağları

İda Dağ'ı veya bugün ki adıyla Kazdağları bütün heybeti, ihtişamıyla sadece modern dünyanın insanların değil, Antik döneminde insanların da etkilemeyi başarmıştır. Bu sebeptendir ki, Antik dönem anlatılarında tanrıların evi olarak sıkça adı geçmektedir. Kazdağları; efsanelere, önemli olaylara, tanrılara ev sahipliği yapmaktadır. Antik dönemde insanlar tanrıların birinci evinin Olympos'ta ikinci evlerinin de Anadolu topraklarındaki İda Dağ'ında olduğunu düşünmüşlerdir. Bu yüzden de bu dağa kutsiyet atfetmişler, tapınım alanları, kurbanlarını sunmak içinse sunak yeri yapmışlar böylece de tanrılarının en başta da Zeus'un gönlünü kazanmak istemişlerdir.

Mitolojik anlatılardan yola çıkarak Zeus'un hayatından İda Dağ'ın önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Aslında Zeus'un İda Dağ'ıyla olan bağı bebekliğine kadar dayanmaktadır. Kronos, babasından gördüğü gibi eşi Rhea'ın doğurduğu çocukları teker teker yutar. Rhea altıncı çocuğuna kadar bu duruma katlanır. Fakat altıncı çocuğundan bu duruma son vermeye karar verir ve annesi Gaia ile iş birliği yapar. Gaia ona İda Dağ'ına gitmesini söyler ve Rhea Zeus'u burada doğurur. Rhea, Zeus'un babası tarafından yutulmasını engellemek ister, engellemek içinse savaşçılardan yardım alır. Savaşçılar, Zeus'un ağlama sesini bastırmak için kalkanlarına vururlar, böylelikle Kronos, Zeus'un ne zaman doğduğunu anlamaz. Ancak Kronos, Rhea'dan doğacak olan bebeği iştahla bekler. Rhea ise daha önceki doğumlarından ders çıkarır, bu kez kurnazca bir hareket yapar ve Kronos'a bebek yerine bezle sarılmış bir taş verir. Sabırsızlıkla bekleyen Kronos ise bir çırpıda taşı yutar. Annesinin kurnaz hareketiyle Zeus kardeşleriyle aynı kaderi paylaşmaktan kurtulur ve İda Dağ'ında kalır, Amaltheia sütüyle beslenir ve büyütülür. Babasının karışısına çıkana kadar İda Dağ'ında kalır ta ki bir gün annesi

Rhea tanrılara içki servisi yapması için Othiris'e çağırana kadar. Zeus annesinin davetinden sonra İda Dağ'ından ayrılır ve Othiris'e gider ve babasının içkisine bir zehir koyar. Kronos, zehirli içkiyi içince kusmaya başlar ve Zeus böylelikle beş kardeşini kurtarır. Bu olaydan sonra, ikinci nesil tanrılarla üçüncü nesil tanrılar arasında "Titanlar Savaşı" olarak adlandırılan savaş çıkar. Zeus babasına karşı kardeşleriyle birlik olur ve onu yener. Savaştan galip çıkan Zeus hem Olmypos'un hem de İda Dağ'ının baş tanrısı olur. Bugünden sonra dünyayı kardeşleriyle birlikte yönetmeye başlar yani başka bir deyişle babası Kronos'un devri biter, Zeus'un devri başlar (Estin ve Laporte, 2002: 124).

Üçüncü nesil tanrıların devrinin başlamasıyla birlikte Zeus'un kendisine bir eş seçmesi gerekir. Zeus'ta kendisine eş olarak kız kardeşi Hera'yı seçer. Tanrı ve tanrıçalarının eşleğinde kutsal nikâhları da İda Dağ'ında olur ve düğün eğlenceleri de yine İda Dağ'ında gerçekleşir. Nikâhlarıyla birlikte bu kutsal dağda sonsuz birliktelikleri başlar. Zeus'un bir sürü kaçamakları olmasına rağmen bir tek Hera ile kutsal nikâhla evlenir. Bu olayda da mekân yine İda Dağ'ı seçilir ve bu olayla birlikte Zeus'un bu dağla olan bağı daha da artar ("İda Dağı Mitosları", 2023).

Antik dönemin en önemli şairinden biri olan Homeros İlayda Destanı'nın on dördüncü kitabında İda Dağ'ından gerçekleşen ve Troia Savaş'ının kaderini değiştiren bir olaydan bahseder. Hera Paris'e güzellik yarışmasında baş tanrıçayı değil de Afrodite'yi en güzel seçmesinden dolayı kızgındır. Bu yüzden de Troia Savaş'ında Troialıların tarafını tutmaz. Onun yerine Akhalıların tarafını tutar. Zeus ise hiçbir şekilde tanrıların insanların işine karışmasına, taraf tutmasına ve bu savaşta hile yapmasına, insanlara yardım edilmesini istemez ve asla buna izin vermez. Bu yüzden de Troia Savaş'ını kontrol etmek ve tanrıların savaşa müdahalelerini önlemek için İda Dağ'ındaki

tahtından otur ve savaşı izler. Akhalıların tarafını tutan Hera savaşın bir noktasında Akhalılar savaşı kaybetmeye başladığını görür ve savaşı müdahale etmek ister. Fakat Hera'nın eli kolu bağılıdır çünkü o sırada Zeus İda Dağ'ındaki tahtında Troia Savaşı'nı izlemektedir. Hera'nın aklına bir plan yapıp, bu planla Zeus'un dikkatini dağıtmak gelir. Hera, planını gerçekleştirmek için ilk önce Afrodite'ye gider ve ondan sonsuz aşkı, cilveyi, en akıllı olanın bile aklını başından alan memeliğini ister. Afrodite ilk başta vermek istemez ama Hera onu bir şekilde vermesi için ikna eder. Memeliği aldıktan sonra, planının ikinci aşamasına geçer. Bu seferde, Hipnozun kapısını açar, ondan Zeus'la seviştikten sonra Zeus'un gözlerine uyku tohumu ekmesini ister, bu isteğini gerçekleştirirse de kızlarından biriyle evleneceğini söyler ve onu kandırır. Hera'ya kanan Hipnoz Kazdağlarının zirvesine kadar onu takip eder ve bir kuş olup bir dala saklanır. Zeus, Hera'nın bu işveli cilveli hallerini görünce dayanamaz, onunla birlikte olmak ister ama Hera diğer tanrıların onlara baktığını, utandığını söyler. Bunun üzerine Zeus altın yağmurundan bir duvar yapar, Hera ile sevişir ve Hipnoz'da ona verilen görevi yerine getirir ve Zeus'u uyutur. Zeus uyununca Hera Poisedon'a haber verir, Akhalıların zafer kazanması için atlarının dizginlerini serbest bırakmasını söyler. Poisedon atlarını serbest bırakır ve Troialar büyük bir bozguna uğrar. Çıkan arbedede, Hector yaralanır ve askerler onu Troia geri götürmek zorunda kalırlar. Hector'un yokluğunda da Akhalılar Troialıları kolayca alt eder ve Troia ordusu şehre geri çekilmek zorunda kalır. Bu olaylar olurken Zeus derin bir uykudadır. Bütün bu olaylar bitince de Zeus derin uykusundan uyanır, Hera 'ya savaşı karıştığı için çok kızıp, sinirlenir fakat olan olur, kaçınılmaz son Troia için başlar. Destansı bir mücadele gösteren Troialılar savaşı kaybeder ve Paris'in annesinin gördüğü kâbus gerçek olur.

Hem İlyada da hem diğerk mitolojik anlatılarda Zeus için İda Dağ'ın en az Olmypos kadar önemli olduğu vurgulamak ve burayı ikinci evi gibi gördüğü düşünölmektedir. Bu yüzden de bölge halkı burada kurbanlar kesmiş, kurban etlerinden bir parçayı sürekli olarak ateşek atmışlar ve bu sayede kralların kralı, babaların babası, İda Dağ'ına hükmeden yüce tanrı Zeus'un sevgisini kazanmaya çalışmışlardır. Böylelikle de bolluk ve bereketinin sürekli bu topraklarda olmasını umut etmişlerdir.

5.2.2. Hasan Boğuldu Efsanesi

Kaz Dağları Milli Parkı'nın sınırları içinde bulunan Sütöven Şelalesi'nin bitiminde bulunan adını bir efsaneden almış Hasan Boğuldu Göleti'nin çok enteresan bir anlatısı vardır. Hatta Sabahattin Ali bu efsaneyi öyküleştirip kaleme almış, Türk edebiyatına kazandırmış ve ölümsüz hale getirmiştir. Bu efsane, ayrı dünyaların insanları olan ovalı Hasan'ın ve yüksek obalı Emine'nin imkânsız aşkını konu almaktadır. Zeytinli köyünde ikamet eden yakışıklı Hasan'ın babası ölür ve evinin bütün sorumlulukları ona kalır. Evi geçindirmek ve annesiyle ilgilenmek bir nevi onun vazifesi olmuştur. Bu yüzden de Hasan; köyünde bağ, bahçe ve bostan işleriyle uğraşmakta ve rızkını böyle çıkarmaktadır. Hasan; yetiştirdiği meyveyi, sebzeyi Edremit pazarına götürüp satar ve kazandığı parayla da evin ihtiyaçlarını görür. Hasan'la annesinin hayatı babasının ölümünden sonra böyle devam eder. Fakat her şey Hasan'ın bir gün güzel bir kızla karşılaşmasıyla değişir.

Bir gün yine Hasan köyden getirdiklerini satmak için pazara gider ve sırtında heybesiyle bir güzel onun tezgâhına gelir. Bu güzel kız Emine'dir. Karşısında güzeller güzeli kızı gören Hasan'ın adeta dili tutulur ve evlilik çağına gelmiş olan Hasan hayallere dalar. Hasan birinin ona seslenmesiyle ansızın irkilir. Emine, Hasan'dan kendi obasında kavun, karpuz

olmadığı için bostan satın almak ister ve ona seslenir. Hayallere dalan Hasan kendine gelip Emine'nin istediğı bostanları onun heybesine doldurur. Hasan Emine'ye yükün çok ağır olduğunu söyler ve nasıl taşıyacağını sorar. Emine ise Hasan'a; kendisinin dağı olduğunu, ovada yaşayanların yüksüz çıkamadığı bu dağı çok rahat bir şekilde, çok daha ağır yüklerle çıktığını söyler. Hasan ise böyle bir cevaptan sonra utanarak önüne bakar, Emine köyünün yolunu tutar. Sonraki hafta, Emine yine Hasan'dan bir şeyler almak için yanına gider, bu sefer Hasan'a köyünden getirdiğı baldan verir. Hasan ise dağı güzelin bu jestinden utanır, bir şey diyemez. Emine ise Hasan'ın bu halini komik bulur, güler ve yanından ayrılır.

Akşamüstü pazarda işi biten Hasan her zamanki gibi köyünün yolunu tutar. Şans o gün Hasan'dan yanadır, Hasan yolda Emine'yle denk gelir. Böylelikle Emine ve Hasan ilk kez birlikte vakit geçirme fırsatını yakalarlar. Hasan, Emine'ye yol boyunca sorular sorar aynı şekilde Emine de Hasan'a. Böylelikle efsanenin başkahramanları birbirleriyle tanışır ve Hasan kızın Zeytinli köyünün üst kısmında oturan obalılardan olduğunu öğrenir. O günden sonra her pazar kurulduğunda Hasan en iyi sebze ve meyveleri Emine'ye verir, Emine ise kendi obasında yapılan tereyağı, bal, yoğurt ve sütün en iyisini Hasan'a getirir. Pazarın bitiminde ise birbirlerinin yol arkadaşı olup Zeytinli köyüne kadar beraber yürürler. Emine Hasan'ın köyünden sonra üç saat daha yola devam edip obasına çıkar. Zaman böyle akıp gider ve en sonunda Hasan ve Emine sadece ürünlerini değil bir sevdayı da paylaşmaya başlarlar. Bu tatlı günler çok çabuk geçer, yaz sonu gelir ve Hasan kış gelip de dağ yolları kapanmadan hissettiğı güçlü duyguları Emine'ye açar. Emine ise Hasan'ın aşkının karşılıksız olmadığını söyler, farklı hayat şartlarına sahip bu iki genç evlenmeye karar verir. Hasan'ın niyeti ciddi olduğunu için mevzuyu annesiyle paylaşır, annesi oğluyla tek başlarına yaşadıkları eve yeni bir nefes geleceğı için

çok mutlu olur, Hasan’a kızı ailesinden kış gelmeden istemeleri gerektiğini söyler. Ne yazık ki, Emine’nin ailesi bu durumu iyi karşılamaz (“Hasan Boğuldu Efsanesi”, 2023). Emine’nin babası Emine için obadan biriyle evlenmesinin daha uygun olacağını, obada yaşayan Emine’nin ovada, ovada yaşayan narin yapılı Hasan’ın da obada yaşayamayacağını savunur. Ancak Emine aşkına sahip çıkar, ailesinin karşı çıkmasına rağmen Hasan’ı ailesine kabul ettirmeye çalışır. Kızının üzüldüğünü gören annesi ve babası da Emine’ye Hasan’ı sınırsa ancak o zaman evlenmelerine müsaade edeceklerini söylerler (Ali, 2020: 147).

Emine Hasan’la buluşur, ailesinin evlenmelerine bir şartla izin verdiğini söyler ve ailesinin şartını ona açıklar. Ailesinin şartı ise, bir ovalı için gerçekleştirmesi neredeyse imkânsız olan 40 okkalık tuz çuvalını sırtına alarak hiç durmadan obaya kadar taşımaktır. Hasan eğer bu görevi yerine getirirse yiğit olduğunu bütün obaya ispatlayacak ve Emine’nin obasına layık bir damat olduğunu gösterecektir. Hasan, Emine’sine kavuşacağı için hiç düşünmeden kabul eder, sevinç içinde kalbindeki aşkın gücüyle yola koyulur. İlk başlarda Hasan çuvalı taşıyabilir fakat bahçe işleriyle uğraştığı için ağır yük taşımaya alışkın olmadığından, Beyoba’ya geldiklerinde yorulmaya başlar. Sütüven şelalesine geldiklerinde ise yollar iyice daralmaya, taşların üzerinden gitmek giderek zorlaşmaya başlar, Hasan artık iyice yorulur ve çuval sırtını yakmaya başlar. Üstelik âşıklar daha yolunu yarısındadırlar. Gökbüvet’e geldiklerinde ise, Hasan’ın gücü iyice tükenir ve yere düşer. Bunu gören Emine, Hasan’ı yüreklendirerek ayağa kaldırmaya çalışır. Ancak dermanı kalmayan Hasan, Emine’ye yaşadıkları yerden kaçıp gitmeyi teklif eder. Emine bu duruma sinirlenir, daha tuz çuvalını bile taşıyamayan Hasan’ın oba hayatına hiç alışamayacağını düşünür, sırtına tuz çuvalını alır ve obasının yolunu tutar (Ali, 2020: 148). Obasına geldiğinde siniri geçip

sakinleşen Emine geriye dönüp Hasan'ı bulmak ister ancak şiddetli bir yağmur başlar ve fırtına çıkar. Ailesi Emine'nin ormana geri dönmesine müsaade etmez. Sabah olup fırtına dindiğinde Emine telaşla Gökbüvet'e gider fakat Hasan'ı bulamaz. Emine'nin aklına Hasan'ın köyüne gitme fikri gelir ancak Hasan'ı köyünde de bulamaz. Daha sonra tekrardan Emine Gökbüvet'e gider ve sevdiğini bulma ümidiyle Hasan'a seslenip durur, onu arar. Ne yazık ki Emine Hasan'ı bulamaz. Köylüler ise artık Hasan'ın öldüğüne kanaat getirir. Emine ise Hasan'ın öldüğü gerçeğini kabul edemez, akıl sağlığından olur, her yerde Hasan'ın ona seslendiğı düşler görür. Emine'nin ailesi ise kızlarının başına gelenlerden sonra dışarıya çıkmasına izin vermez ama Emine bir yolunu bulup, suyunun başına varır, sevdiğine koşmaklar düzer.

Bir gün Emine annesine artık Hasan'a kavuşacağı günün geldiğı ve Hasan'ın onu çağırıldığı söyler. Kızının iyice kötüleştiğini anlayan annesi ağlamaklı olur, feryat eder. Fakat Emine yine yolunu bulup ortallardan kaybolur (Ali, 2020: 149). Gökbüvet'e Hasan'a kavuşma arzusuyla, Hasan'ın ona verdiği yemeniyle kendini bir çınar ağacına asar. O günden sonra ise bu yerin adı "Hasan Boğuldu", hemen yanı başındaki çınar ağacı ise "Emine Çınarı" olarak anılır olmuştur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kazdağları'nda teknik tırmanış ve dağcılık bilgisi gerektirmeyen efsane ve mitolojik anlatılar eşliğinde yürüyüş rotalarının hazırlanması ve bu rotaların bölgenin turizm faaliyetlerine katkı sağlanması amacıyla yürütölen bu çalışmada bir dizi sonuç elde edilmiştir. Bölgenin turizm faaliyetleri genellikle yaz aylarında ve belirli bölgelerde yoğun bir şekilde devam etmektedir. Mevcut durumdan dolayı da bölgenin turizm potansiyelinin yeteri kadar değeriendirilmediğı

düşünülmektedir. Turizm çeşitliliğini artırmak ve turizm faaliyetlerinin süresini uzatmak için bu çalışmada Kazdağları'nda geçen efsane ve mitler değeriendirilmiş, flora ve fauna özellikleri de göz önünde bulundurulmuş ve bu bilgileri kullanarak bir yürüyüş rotası oluşturulmaya çalışılmıştır.

Güzellik Yarışması- Sarıkız rotası Çanakkale'nin Bayramiç ilçesindeki Ayazma Pınarı Tabiat Parkı'ndan başlayıp Sarıkız türbesinin olduğu Kaz Dağı Milli Parkı'nda son bulmaktadır. Bu rotanın sonunda gelen misafirler Jeep safari araçlarıyla karşılanıp zirveden aşağı bu araçlarla indirilebilir. Daha uzun bir yürüyüş isteyen gruplarla da bu bölüm yine yürüyüş rotasına dâhil edilebilir fakat bu mesafede yürüyüş rotasına dâhil edilecekse tur sabah erken saatlerde başlatılmalıdır. Aynı rotayı ziyaretçiler tırmanış yapmak istemiyorlarsa tersten de yapmak mümkündür. Bu sefer de rota Sarıkız türbesinden başlatılabilir ve Ayazma Pınarı Tabiat Parkı'nda sonlandırılabilir. Bir diğer rota olan “Zeus Altarı-Hasan Boğuldu” rotasında ise, rotayı Zeus Altarı'nın kapısından başlayıp Zeus Altarı ziyaret edilip Adatepe köyünün içinden ve Mıhlı Şelalesi'nden de geçilerek asfalt yolda ulaşım araçlarına binilebilir ve Beyoba mahallesine kadar bu şekilde devam edilebilir. Beyoba mahallesinde de yine araçlardan ayrılarak Hasan Boğuldu Şelalesi'ne kadar bir yürüyüş daha gerçekleştirilebilir. Bu yürüyüş rotasını gerçekleştirecek olan grup çocuklardan ve yaşlılardan oluşuyor ise Zeus Altarı ve Adatepe köyü ziyaret edilebilir. Mıhlı Şelalesi'nin olduğu bölüme de araçla gidilip gezilebilir sonra da yine araç kullanılarak Beyoba mahallesine gidilebilir, bu noktadan da araçtan inilebilir ve yaklaşık 5,23 km'lik bir kısa mesafe yürüyüşü gerçekleştirilebilir. Böylelikle, bu yaş grubundaki ziyaretçiler de bu yürüyüş rotasını yapabilirler.

Çalışmada oluşturulan iki rota tek bir rota şeklinde de gerçekleştirilebilir. O zamanda bir gece konaklamalı olacak

şeklinde gereken dzenlemeler yapılmalıdır. Rota Ayazma Pınarı Tabiat Parkı'ndan başlatılabilir, Hasan Boğuldu şelalesi alanında sonlandırılabilir. Birinci gün Ayazma Pınarı Tabiat Parkı'ndan Sarıkız türbesine çıkılabilir ve türbede bekleyen Jeep safari araçlarıyla zirveden aşağı inilebilir, tur araçlarıyla konaklama yapılacak Adatepe köyüne gidilebilir ve buradaki butik otellerde konaklama yapılabilir ya da bölgeye yakın olan Küçükkuyu beldesinde bir konaklama tesisi tercih edilebilir ve burada kalınabilir. Ertesi gün ise Zeus Altarı ziyaret edilebilir, Adatepe köyünden geçilir Mıhlı şelalesi'ne gidilebilir ve daha sonra araçlarla Beyoba mahallesine geçilebilir. Bu noktadan da Hasan Boğuldu şelalesi'ne kadar bir yürüyüş yapılabilir ve bu şekilde yürüyüş rotası tamamlanabilir. Aynı rota Zeus Altarı'ndan başlatılıp ve Ayazma'da sonlandırılabilir. Bu seferde birinci gün Zeus Altarı- Hasan Boğuldu rotası yapılabilir ve bir gece Edremit ilçesindeki ya da Akçay beldesindeki konaklama tesislerinde kalınabilir. Ertesi gün ise araçlarla Sarıkız Zirve'ye çıkılabilir ve Ayazma Pınarı Tabiat Parkı'na kadar bir yürüyüş yapılabilir ve burada yürüyüş rotası bitirilebilir. Bu rotalar ziyaretçilerin hangi şehirlerden geleceği göz önünde bulundurularak bu alternatif uygulama biçimlerine göre seyahat acenteleri tur gzerghlarını belirleyebilir, ulaşım konaklama yeme-içme gibi dzenlemeleri yapabilirler, turist rehberleri ise anlatımlarını bu alternatiflere göre hazırlayabilir ve zaman yönetimini buna göre ayarlayabilirler.

Çalışmada hazırlanan rotaların bölge turizminin çeşitliğinin arttırılmasına, doğal alanların korunmasına, rotaların geçtiği bölgelerdeki yerel halkın ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına olumlu bir etki yaratması yönünde bir beklenti vardır. Bu beklentiyle birlikte, bu rotaların bölgedeki doğal çekim unsurlarının, zengin ve köklü kültürel mirasın tanıtılması için bir imkân yaratacağı dşnlmektedir. Bu olumlu etkilerin yanında, doğal alanların turizme açılmasıyla birlikte bu alanların

özünü kaybetmesi ve tahribata uğraması gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilir ve bu durumun gerçekleşmemesi için gerekli önlemler alınmalı, tur programları doğaya saygı mottosuyla düzenlenmeli ve ziyaretçilere de bu motto yansıtılmalıdır.

Zeus Altarı ve çevresinde ziyaretçilerin bıraktıkları atıklardan dolayı yoğun bir kirlilik yaşanmaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılması için Zeus Altarı ve yolundaki çöp kutusu, uyarıcı tabela sayısının artırılması gerekmektedir. Yoğunluğu azaltmak ve alanda kontrol sağlamak için ziyaretçiler alana denetimli bir giriş kapısında geçerek belirli sayılarda alınmalıdır. Bu denetimli giriş kapısına da gereken personel alımı yapılmalıdır ve bu giderlerin karşılanması içinde girişler ücretli hale getirilmelidir. Bu sayede bu alanı gerçekten merak eden ve kültürel mirasına saygı duyan bireylerin geçişi sağlanacaktır. Yine aynı bölgede olan Adatepe köyüne gelen ziyaretçilerin huzurunu ve köyün sessiz, sakin dokusunu bozan bir durumla karşılaşmıştır. Tur araçları köyün içine kadar girmekte, köy meydanına park edilmekte, turistler araca binmeden önce araçlar çalıştırılmaktadır. Her bir turist kafilesinin yaklaşık 15 dakika bekleme yaptığı düşünülürse köy meydanı gürültüden ve egzoz dumanında durulmaz hale gelmektedir. Bu durumu önlemek için köyünün girişine sabit dubalar koyulmalı, araçlar köyün dışına park edilmeli ve ziyaretçiler köye yürüyerek gitmelidirler. Böylelikle, ziyaretçiler köyün huzurlu ve dingin atmosferini deneyimleyebilirler. Köyde karşılaşılan bir diğer husus da bazı turist grupların yanında turist rehberi olmadan gezi düzenlemesidir. Bu konuyla ilgilide TUREB ve bakanlık iş birliği yaparak bölgedeki denetimleri arttırmalı ve turist rehberlerinin hak kaybının önüne geçmelidir. Hatta bölgede devamlı duran ve gereken kontrolleri yapan denetçiler olmalı ve bu denetçiler içinde köyün girişinde sabit bir bekleme noktası planlanmalıdır.

Hasan Boğuldu efsanesinin anlatıldığı bölümde ise gelen ziyaretçilerin için temel ihtiyaçlarını gidermek için tesisler yapıldığı saha gezisinde görölmüştür. Fakat bu tesislerinin tasarımı doğal ortamla pek ahenk içinde olmadığı düşünölmektedir. Bu yüzden bu tesislerin doğayla entegre olması sağlanmalıdır, bunun için bölgenin ormanlarından çıkan yapı malzemeler kullanılabilir. Güzellik Yarışması- Sarıkız rotası da tabiat parkı ve milli park içinden geçmesine rağmen ziyaretçileri ormanda yönlendirici tabelalar olmadığı görölmüştür. Yönlendirme yapmak ve ziyaretçilerin kaybolmasını önlemek için daha önceden gelen ziyaretçiler tarafından ormanda bazen ağaçlara bazen de toprağa taşlardan işaretler bırakıldığı görölmüştür. Bu işaretlerin yerine kalıcı tabelalar koymalı ve ziyaretçilerin kaybolmasının önüne geçilmelidir.

Türkiye Seyahat Acenteleri Birliğine bağlı acentalar, alternatif bir deneyim yaşamak isteyen ziyaretçilere bu rotaları paket tur programı haline getirebilir ve pazarlayabilir. Oluşturulan rotadaki kültürel miras varlıkları ve doğal çekim unsurlarıyla ilgili Türkiye turist Rehberleri Odaları Birliği turist rehberlerine çeşitli eğitimler hazırlayabilir, çevrimiçi platformlarda rehberlerin kullanımına açabilir ve bütün rehberlerin faydalanması sağlanabilir. Bu çalışmaların uyum içinde hayata geçirilmesi aşamasında da Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili kurumlar arası iş birliğini sağlayabilir ve projelere destek verebilir.

KAYNAKÇA

- 18 Ekim 1907 Tarihinde Lahey'de İmzalanmış, Iv Sayılı, Kara Harbinin Kanunları ve Adetleri Hakkında Sözleşme (2023, 20 Nisan). Erişim adresi: http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf.
- 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (2023, 20 Nisan). Erişim adresi: <https://en.unesco.org/protecting-heritage/convention-and-protocols/1954-convention>.
- Ali, S. (2020). *Yeni Dünya*. İstanbul: Anomin Yayıncılık
- Can, ř. (1994). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Çandarlı şahin, A. (2022). “Kazdağları’ndan Sandras’a Tahtacı Türkmen Kültüründe Eski Türk Dininin İzleri”. *Folklor Akademi Dergisi*, 5 (2), 215-230.
- Duymaz, A. (2001). “Kaz Dağı Ve Sarıkız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (5), 88-102. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50351/652127>.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Estin, C., Laporte, H. (2002). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. Ankara: Tübitak.
- Guerzoni, G. (1997). “Cultural Heritage and Preservation Policies: Notes on the History of the Italian Case”. M. Hutter, I. Rizzo (ed). İçinde. *Economic Perspectives on Cultural Heritage*. (s.107-132). Palgrave Macmillan London: UK.

- History of UNESCO (2023, 20 Nisan). Erişim adresi:
<https://www.unesco.org/en/history>.
- İda Dağı Mitosları (2023, 30 Mayıs). Erişim tarihi:
<https://antandros.org/ida-dagi-mitoslari/>
- Kültür Rotaları Derneği (2023, 10 Mayıs). Erişim adresi:
<https://cultureroutesinturkey.com/tr/dernek-hakkinda/>.
- Kültür Rotaları Planlama Rehberi, 2015. İstanbul: Çekül Vakfı.
- Özdemir, Y. (2022). Türkiye’deki Kültür Rotalarının Kültürel Mirasın Korunmasına Katkısı; Karia Yolu Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Pelegrini, S. (2008). “World Heritage Sites, Types And Laws”. P. Deborah (ed). İçinde *Encyclopedia of Archaeology*. (S. 2215–2218). Elsevier/Academic Press: New York.
- Satıl, F., Tümen, G., Dirmenci, T., Çelik, A., Arı, Y., Malyer, H. (2006). “Kazdağı Milli Parkı ve Çevresinde Balıkesir Etnobotanik Envanter Çalışması 2004-2006”. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (5), 171-199.
- The ICOMOS charter on cultural routes (2023, 10 Mayıs). Erişim adresi:
https://web.archive.org/web/20160817204222/http://icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0082642001353671098.pdf.
- Tulay, A. S. (2013). *Ege’nin Antik Öyküleri*. İzmir: İlya Yayınları.
- Üstündağ, K. Özer, E. (2021). “Kültürel Mirasa Katkı Sağlayan Kültür Rotalarında Yerelin Katılımı ve Sosyo-Ekonomik Kalkınması Üzerine Bir Yaklaşım”. *Planlama*, 31(3),

428–447. |<https://doi.org/10.14744/planlama.2021.90277>.

Vecco, M. (2010). “A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible”. *Journal of Cultural Heritage*, 11 (3), 321-324. <https://doi.org/10.1016/j.culher.2010.01.006>.

TURİZMDE "ANLAM" ARAYIŞI: MANEVİ VE SİRİTÜEL DENEYİMİN TEORİK TEMELLERİ

Neşe KAFA¹

1. GİRİŞ

Günümüzde insanlar şehrin stresinden uzaklaşmak ve daha sessiz sakin yerlerde zaman geçirmek için yeni seyahat şekillerine yönelmektedirler. Bu eğilim bazen doğada zaman geçirmeye yönelik olabildiği gibi bazen de fiziksel ve ruhsal tatmin için de farklı yerler arayışına girmektedirler. İşte bu noktada hem fiziksel hem de psikolojik tatmin elde ederek tatillerini geçirebilecekleri yeni yerler aramanın yanında maneviyat ihtiyacı da giderek önemli bir unsur haline gelmeye başlamıştır (Cheer vd., 2017). Son yıllarda teselli ve yenilenme duygusu arayan bireyler, rahatlık ve iç huzuru bulmanın bir yolu olarak çeşitli dini merkezleri ziyaret etmektedirler. Ayrıca pandemi kaynaklı stres ve belirsizlik ortamı da önemli sayıda bireyin huzur arayışının artmasına neden olmuştur (Jaggernauth, 2023).

İnsanoğlunun maneviyat için seyahat etmesi çok uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Gerek dini nedenlerle gerekse manevi nedenlerle seyahat etmek, uzun zamandır insan hareketliliği için bir motivasyon kaynağı olmuştur. Bu nedenlerle yapılan seyahatler ise muhtemelen insanlığın var olduğu zamana kadar uzanmaktadır (Timothy ve Olsen 2006; Butler ve Suntikul, 2018). Dolayısıyla turizmin maneviyatla ve dinler ve hac

¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, ORCID: 0000-0002-4153-5533.

yojculuklarıyla olan ilişkisinin uzun bir geçmişi bulunmaktadır (Apollo vd., 2020).

Küreselleşmenin de etkisi ile şehirlerin daha kalabalık hale gelmesi, gürültü kirliliği gibi pek çok farklı neden insanların ruhsal olarak dinlenme isteklerinin artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla modern zamanlarda, ulaşım ve telekomünikasyon teknolojilerindeki ilerlemeler, daha iyi seyahat olanaklarının yükselişi, büyüyen bir orta sınıf ve toplumlarda artan dindarlık ve maneviyat, milyonlarca insanın dünyadaki kutsal yerlere seyahat etmesine yol açmıştır (Olsen, 2019). Diğer bir deyişle Maclean vd. (2004), insanların maddeci modern yaşamlarından yorulduķa maneviyatın arttığını ve birçok bireyin manevi şıfa aradığını belirtmektedir. Bu nedenle insanlar hem fiziksel hem de psikolojik tatmin elde ederek tatillerini geçirebilecekleri yeni yerler aramaya başlamış ve maneviyat giderek daha da önemli bir unsur haline gelmiştir (Cheer vd., 2017). Örneğin, Dünya Turizm Örgütü'nün (2011) verilerine göre dünya genelindeki uluslararası seyahatlerin içinde Dini ve manevi nedenlerle seyahat edenlerin oranı yaklaşık 600 milyon civarındadır (UNWTO, 2011).

Son yıllarda, boş zaman seyahatleri ve turizmin manevi sonuçları üzerine yapılan ampirik araştırmalarda önemli bir artış olmuştur. Hatta bazı çalışmalarda bu ampirik araştırmayı sentezleyen birkaç ereve veya model de bulunmaktadır (Bond vd., 2015; Cheer vd., 2017; Gill vd., 2018). Çeşitli çalışmalarda ise manevi turistlerin deneyimleri üzerine odaklanılmıştır (Little ve Schmidt, 2006; Voigt vd., 2010; Ambroş ve Ovsenik, 2011; Norman, 2012; Wilson vd., 2013). Norman (2012) bu deneyimleri şıfa amaçlı spiritüel turizm, arayış, inziva, kolektif ve deneysel olmak üzere beş farklı gruba ayırmıştır. Little ve Schmidt'in (2006) seyahatleri sırasında yaşadıkları deneyimlerin manevi boyutlarına ilişkin çalışmasında yazarlar, katılımcıların kendileri, diğerleri veya Tanrı hakkında daha fazla farkındalık elde ettikleri; kendilerinden daha büyük bir şeyle gelişmiş bir

ilişki duygusu deneyimledikleri ve rahatlama, korku, hayranlık ve hayretle karakterize edilen bir seyahati deneyimledikleri belirlenmiştir. Öte yandan bu turistler, seyahatlerinden sonra kendilerini 'enerjik', 'ilham verici', 'canlı' ve dünyanın diğerk bölgelerindeki insanlarla bir 'bağlantı' duygusu hissettiklerini belirtmişlerdir. Böylece bu turistlerin dünyayı dolaşmaları, onlar için seyahatlerinin manevi boyutunun açık bir göstergesidir (Wilson vd., 2013). Voigt vd.'nin (2010) spiritüel inziva ziyaretçilerinin dini veya felsefi öğretiler ve meditasyon teknikleri konusunda yeni beceriler, bilgi ve eğitim edinme konusunda çeşitli aşamalardan geçtiğini bulmuştur. Samarathunga vd. (2024) manevi turistlerin Sri Lanka'da turistlerin yerel kültüre, yemeğve uygulamalara tamamen uyum sağladığı ve otantik manevi turizm ürünleri talep ettiğini ziyaret ettikleri yerde bazen üç aydan fazla, hatta yıllarca daha uzun süreler geçirdiklerini tespit etmiştir.

Manevi inanç sistemlerine yönelik yaklaşım, turizm bağlamında da çeşitli şekillerde kendini göstermektedir (Timothy ve Conover, 2006). Ayrıca maneviyat, genel olarak bir bireyin anlam arayışı olarak görülse de tanımlanması oldukça zor bir terim olmuştur. Stausberg'in (2014) belirttiğı gibi, maneviyat anlamsal olarak dinin toplumsal alanının hem içinde hem de ötesinde yer almaktadır. Bu doğrultuda kitabın bu bölümünde manevi turizmin diğerk benzer kavramlarla olan ilişkisi ele alınacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnanç, spiritüel ve maneviyat gibi kavramlar literatürde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bazı bilim insanları maneviyat ve seyahatleri bir arada ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre çoğı insan için manevi yönden seyahat etmek gerçek benliklerini bulmanın bir yolu olarak ele alınmaktadır (Tilson, 2005; Ashton,

2018). Christou vd. (2023) manevi turizmin, öncelikle psikolojik, ikinci olarak antropolojik ve üçüncü olarak teolojik insan araştırmalarının iç içe geçmesinin derin bir tezahürüyle ilgilendiğini ileri sürmektedir. Esfahani vd. (2014: 4), “maneviyatın, insanlardan ve çevreden gelen algı ve geri bildirimler aracılığıyla elde edilen daha istikrarlı bir zihin hali” olduğunu ileri sürmüşlerdir. Öte yandan, insanların ruhsallıklarına odaklanarak 'daha iyi bir insan' olma, 'kendini dönüştürme' veya/veya refahlarını iyileştirme eylemlerini güçlendirmektedir. Genel olarak manevi turizm, yaşamda amaç ve anlam arayışı, psikolojik ve manevi destek, manevi gelişim, kendini aşma ve kişinin kendisiyle, diğeri insanlarla ve/veya bir bireyin kendisinden daha yüksek (kendisinden) bir manevi güce sahip olduğunu algıladığı şeyle bağlantı kurma eylemi olarak tanımlanabilir (Christou vd., 2023).

Tablo 1. Kavramların Odak Noktaları ve Ana Motivasyonları

Kavram	Odak Noktası	Ana Motivasyon
Dini Turizm	Kurumsal Din/ İbadet	Dini vecibeleri yerine getirmek, kutsal mekan ziyareti.
Manevi Turizm	Değerler / İç Huzur	Geleneksel dinle bağlantılı olsun ya da olmasın, manevi bir tatmin arayışı.
Spiritüel Turizm	Bireysel Dönüşüm	Enerji, meditasyon, yoga ve evrensel bir "kaynağa" bağlanma arzusu.

Kaynak: (Heelas & Woodhead (2005), Smith & Kelly (2006), Timothy & Olsen (2006) ile Norman (2011) çalışmalarından derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Jepson ve Sharpley (2015), birçok turist için duygusal ve ruhsal deneyimler arasındaki ayrımın her zaman net olmadığını ileri sürmektedir. Buna göre manevi turizm kavramının çok yönlü olduğunu ifade etmek mümkündür (Cheer vd., 2017).

Spiritüel turizm pazarı, yukarıda inanç ve spiritüellik arasındaki örtüşme nedeniyle inanç turizmi pazarlarıyla yakından

ilişkilidir (Lopez vd., 2017). Ayrıca manevi turizm kavramını da bazı yazarlar dini turizmle ilişkilendirmektedir (Sing ve Sing, 2009; Cheer vd., 2017; Kujawa, 2017; Gill vd., 2018; Haq ve Medhekar, 2019). Manevi turizm, *“katılımcılar için özellikle dinlenme ve bilişsel kapasitenin iyileştirilmesi gibi onarıcı faydalar açısından bir dizi fayda sağladığı bulunan bir tür dini turizm”* şeklinde tanımlanmaktadır (Gill vd., 2018: 235). Stausberg (2014) ise manevi turizmin dini turizmin eşanamlısı olarak da kullanılabileceğini ancak alternatif olarak, daha bireysel, daha bağlantılı, kişisel anlam ve arayışa daha yatkın olan belirli bir dini turizm biçimi olarak da ifade edilebileceğini öne sürmektedir. Öte yandan bazı yazarlar ise manevi turizmi ve dini turizmin tamamen farklı oluğunu öne sürmektedirler (Norman, 2012; Kujawa, 2017). Bu tanımlardan ilkinе göre manevi turizm dini turizmden tamamen ayrılmaktadır. Buna göre manevi turizm, *“dini turizmin geleneksel kavramlarından ve destinasyonlarından kısmen veya tamamen kopuk, yeni ve etkili bir manevi turizm biçimidir”* (Kujawa, 2017: 199). Dolayısıyla manevi seyahatler, hayatın belirsizlikleriyle açıkça yüzleşmeyi içermektedir. Varoluşsal sonluluğu kabul ederek, birey, arayıcının inançla ilişki kurduğu şekaları için gerçek bir şefkat ve ilgi geliştirmektedir. Bu gelişim ise, yaratıcılığa ve yeni deneyimlere sürekli açılmaya yol açmaktadır (Batson ve Ventis, 1982). Bu nedenle Stausberg (2014:356) manevi seyahatler; *“kimlik çalışmasına odaklı anlamlı deneyimler arayışındaki yolculukları ifade eden”* bir kavramdır. Tüm bu tanımlamaların da ötesinde Samarathunga vd. (2024) ise manevi turizmi tanımlarken dini turizmden hiç bahsetmeyip sağlık turizmi ile ilişkilendirmektedir. Buna göre manevi turizm, kişinin ruh sağlığını geri kazandırabileceği için sağlık ve zindelik turizmi kapsamında ele alınması gerekir. Literatürdeki bazı yazarlar da manevi turizmin sağlık turizmi ile ilişkili olduğuna vurgu yapmaktadırlar (Bushell ve Sheldon 2009; Bowers ve Cheer, 2017; Cheer vd., 2017).

3. KAVRAMLAR ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLILIKLAR

3.1. Benzerlikler

Aşkınlık (Transcendence) Arayışı: Üçünde de turist, günlük hayatın sıradanlığından (profane) kaçıp "daha yüksek veya daha derin" bir anlamın (sacred) peşine düşmektedirler. Voigt vd. (2011), bu seyahatlerde turistlerin hayatı üzerinde tefekkür etme ve meditasyon uygulamaları içeren aşkın deneyimlere daha fazla değer verdiğini bulmuştur.

Tablo 2. Kavramlar Arasındaki Benzerlikler

Aşkınlık (Transcendence) Arayışı: Üçünde de turist, günlük hayatın sıradanlığından kaçıp "daha yüksek veya daha derin" bir anlamın peşine düşer.
İçsel Dönüşüm: Seyahatin sonunda bireyin zihinsel veya ruhsal olarak değişmiş, yenilenmiş veya "arınmış" olma beklentisi ortaktır.
Mekan Algısı: Sıradan bir turistik mekandan ziyade; enerji, tarih veya kutsiyet yüklü "özel" alanlara yönelim vardır.

Kaynak: (Turner (1973) ile Turner & Turner (1978) çalışmalarından derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tuan (1986), manevi yolculukların, “*seyahatin tehlikelerinden ve günlük hayatın zorluklarından kurtulmuş, benzer eğilimlere sahip yabancıların bir araya gelmesiyle gerçekleştiğini*” ifade etmektedir. Dolayısıyla bir geri çekilme olarak değerlendirilen bu seyahatler, günlük rutinden kaçışla karakterize edilmektedir (Norman, 2012). Bu sınıflandırmaya göre turistler, iç benliklerini keşfederek daha derin ve anlamlı bir şekilde bilinen dünyaya ve ötesine bağlanmaktadırlar (Kale, 2004: 93).

İçsel Dönüşüm: Bu üç kavramda da seyahatin sonunda bireyin zihinsel veya ruhsal olarak değişmiş, yenilenmiş veya "arınmış" olma beklentisi bulunmaktadır. Bu durum turistler arasında manevi ve zihinsel yenilenme dürtülerini yerine getirme talebinin hızla arttığını göstermektedir (Cheer vd., 2017; Ashton,

2018). Örneğın bazı çalışmalarda bu seyahatlerde kollektif seyahatlere katılanların aksine ruhsal düzeyde öz farkındalık, ruhsal yenilenme hissi, huzur ve dinginlik deneyimleme amaçlarının daha çok olduğu belirtilmektedir (Chun ve Chong, 2011; Voigt vd., 2011).

Mekan Algısı: Sıradan bir turistik destinasyondan ziyade; enerji, tarih veya kutsiyet yüklü "özel" alanlara yönelim söz konusudur (Timothy ve Olsen, 2006). Tuan (1986), manevi yolculukların daha çok kutsal mekanlara yönelik yapıldığına vurgu yapmaktadır. Örneğın, Türkiye'deki Göbekli Tepe ve Malta'daki Hal Saflieni Hipojesi gibi insanoğlunun en eski yapıtlarından bazıları dini ve ruhsal seyahatlerle ilgilidir (Olsen ve Timoty, 2022). Son dönemlerde ise, Hindistan, Nepal, Sri Lanka, Tayland ve İtalya, kültürel, doğal ve dini cazibe merkezlerinin yanı sıra manevi turizmi uygulayan bazı destinasyonlardır (Geary, 2008; Gill & Ferrari, 2017; Choe ve Mahyuni, 2023).

3.2. Temel Farklılıklar (Kavramsal Ayrışma)

Bu kavramlar arasındaki sınırlar bazen daha da azalmaktadır. Smith ve Kelly (2006) "hacı-turist spektrumu" modeline göre, bir kişi dini bir amaçla yola çıkıp (hacı), yolda manevi bir huzur bulabilir ve süreç sonunda spiritüel bir aydınlanma (kişisel dönüşüm) yaşayabilir. Ancak akademik tasniflerde, ilk çıkış motivasyonu belirleyici kriter olarak kabul edilmektedir. Farklılıkları daha net görebilmek için tabloyu inceleyebiliriz.

Tablo 3. Kavramlar Arası Temel Farklılıklar

Özellik	Dini Turizm	Manevi Turizm	Spiritüel Turizm
Otorite Kaynağı	Kurumsal Din / Kutsal Kitap	Bireysel Vicdan / Değerler	Kişisel Deneyim / Evrensel Enerji
Temel Amaç	İbadet ve Vecibe	Huzur ve Anlam Bulma	Şifalanma ve Farkındalık
Kolektiflik	Toplulukla (Cemaat) hareket etme	Genellikle bireysel veya ailevi	Bireysel veya benzer ilgi gruplarıyla
Mekan Bağlılığı	Çok Yüksek (Mekke, Vatikan vb.)	Orta (Doğa veya sakin yerler)	Değişken (Enerji noktaları, aşramlar)
Esneklik	Katı ritüeller ve kurallar	Esnek ve kişiye özel	Tamamen özgür ve deneysel

Kaynak: (Smith ve Kelly (2006), Timothy ve Olsen (2006) ile Norman (2011) çalışmalarından derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Kolektif Hafıza- Bireysel Deneyim: Dini turizmde kişi, binlerce yıllık bir kolektif hafızanın parçası olur. Örneğin, hacca giden bir seyyah kendisinden önceki milyonlarca kişiyle aynı tarihsel ritüeli yineler (Timothy ve Olsen, 2006). Spiritüel turizmde ise "biriciklik" esastır; kişinin o anki deneyiminde ne hissettiği, dışsal ve kurumsal kurallardan daha önceliklidir (Norman, 2011). Wright, (2007) inanç turizminde bireylerin dini bir amaç için grup şeklinde kutsal toprakları ziyaret ettiklerini belirtmektedir. Aynı zamanda bir çalışmada inanç turizmine katılanların üçte birinin grup şeklinde yolculuk yaptıkları belirlenmiştir (Hughey, 2008). Ancak bunun aksine manevi turistler, tur operatörleri aracılığıyla seyahat etmek yerine bireysel seyahat ve konaklama düzenlemelerini tercih etmektedirler (Samarathunga vd., 2024). Benzer biçimde Smith (2003) manevi turistleri, bağımsız gezginler olarak nitelendirmektedir. Morgan'a (2010) göre, turistik aktiviteler ve yerler gibi manevi kaynaklar, doğrudan doğanın ve farklı kültürlerin farklılığını deneyimlemeye yoğunlaşan deneyimsel öğrenme fırsatlarına ulaşmayı sağlar.

Dogma vs. Arayış: Dini turizmde soruların cevapları önceden bellidir ve inanç sistemi tarafından verilmiştir. Tapur (2009), kutsal yerlerin bu dinlere mensup turistlerce ziyaret edilmesinin, turizm olgusu içerisinde değerdendirilmesi inanç turizmi olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Sing ve Sing'nin (2009) çalışmasında hacıların kutsala daha yakın olma amacıyla ziyaretler yaptıkları bulunmuştur. Manevi ve spiritüel turizmde ise süreç bir "arayış" üzerinedir. Buna göre manevi turizm, bir yandan bilincin (bir kişinin çevresinin ister somut ister soyut olsun, farkında olması ve tepki vermesi gibi) bir kişinin ruhsal arayışlarındaki yakın ilişkisini ele almaktadır (Christou vd., 2023). Cohen'in (1979) belirttiğı üzere, bu tür bir seyahat, kişinin hayatının merkezini (center) bulma veya yeniden inşa etme çabasıdır. Willson vd. (2013: 152) spiritüel turisti tanımlarken, *'seyahat yoluyla kişisel anlam arayışında olan bir birey'*ler olarak ele almaktadır. Burada anlam arayışı, belirli yerlere veya fiziksel konumlara seyahat etmek anlamına gelmemekle birlikte hayatın kendisi ve günlük yaşam için spiritüel bir arayış olarak görülmektedir (Kujawa, 2017). Benzer şekilde Ambrož ve Ovsenik (2011), içsel benliği ve ruhsal arayışları keşfetme eğilimi, dünya çapında ruhsal turizme olan talebi artırdığını belirtmektedir.

İnanç turizminde Abanoz (2023)'a göre dinî amaçlarla ziyaret edilen türbelere yapılan ziyaretlerin temelde iki amacı bulunmaktadır. Bunlar; birtakım isteklerin gerçekleşmesi ve buradaki manevi ortamın teneffüs edilmesidir. Ayrıca Gözgeç Mutlu ve Küçükaltan (2019) yaptıkları çalışmada türbe ziyaretçilerinin maddi ve manevi yaşamlarını güzelleştirecek beklentilerle ziyaret eyleminde bulunduklarını ifade etmektedirler. Ancak manevi amaçlı yapılan seyahatlerin motivasyon kaynakları; düşünme (Rodrigues & McIntosh, 2014), yenilenme (Chun ve Chong, 2011), restorasyon (Ouellette vd., 2005), kişisel gelişim (Schutte ve Dreyer, 2006), dönüşüm (Voigt

vd., 2011) ve şıfa (Nelson-Johnson, 2015) olduğu bulunmuştur. Örneğin, Haq ve Jackson (2006), bir çalışmasında manevi seyahatlere katılanların kişisel ruhsal gelişim ve derinleşme amacıyla seyahat ettikleri sonucunu elde etmiştir.

Sekülerleşme Etkisi: Bu üç kavram, birbiriyle iç içe geçmiş halkalar gibi görünse de temelinde yatan "motivasyon" ve "otorite" kaynağı bakımından ayrılırlar. Dini, manevi ve spiritüel turizm türleri birbiriyle iç içe geçmiş halkalar gibi görünse de temelinde yatan "motivasyon" ve "otorite" kaynağı bakımından akademik olarak ayrılırlar (Timothy ve Olsen, 2006). Manevi ve spiritüel turizm, modern dünyanın "seküler kutsalları" olarak değerlendirilebilir. Dinden uzaklaşan ancak metafiziksel boşluğu doldurmak isteyen modern birey, dini turizmin disiplini yerine spiritüel turizmin özgürlüğünü tercih etmektedir (Heelas ve Woodhead, 2005). Buna göre Haq ve Jackson (2009:145) manevi turisti, *“seyahatin ana nedeni ne olursa olsun açık bir dini zorlama olmaksızın, İlahi bağlamda, manevi anlam ve/veya büyüme amacıyla, her zamanki çevresinin dışında belirli bir yeri ziyaret eden kişi”* olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla manevi turizm Norman'ın (2012:20) alışmasında *“dini kısıtlamaların dışında 'ruhsal iyileşmenin bilinçli biçimde karakterize edildiği turizm’* şeklinde tanımlanmaktadır. Sing ve Sing (2009), bu turistlerin öz-maneviyata ulaşma sürecinde bireysel özerklik aradıklarını belirtmektedir.

4. SONUÇ

Son yıllarda modern turistlerin seyahate yönelik motivasyon kaynaklarının hızla değiştiği görölmektedir. Özellikle de değişen yaşam koşullarıyla birlikte kalabalığın artması, kentleşmenin getirdiği çeşitli çevresel ve sosyolojik sorunlar bireylerin dinginlik ve huzur arayışı içine girmelerine neden olmuştur.

Özellikle Covid-19 pandemisi ile birlikte kalabalık otel işletmelerinden hızla uzaklaşma başlayan modern turistler içsel yolculukları için huzur arayışı içine girmişlerdir. Tam da bu noktada bireylerin bu yeni seyahat eğilimleri yeni kavramların oluşmasına neden olmaktadır. İnanç turizminde olduğu gibi daha derin duygular ve bağ kurma arayışlarının yanı sıra yeni turist tiplerinin bu arayışlarında kutsal mekanların dışına da çıkarak gittikleri destinasyonlarda içsel huzuru da keşfedecekleri çeşitli deneyimlere yönelmişlerdir. Kitabın bu bölümünde inanç turizm, manevi turizm ve spiritüel turizm kavramlarının hangi noktalarda birleştığı ve ayrıştığına yer verilmiş ve kavramsal literatüre katkı sağlaması açısından önemli olacağı düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abanoz, S. (2023). Ziyaret dindarlığı üzerine psikososyolojik bir araştırma: Hacı Bayram-ı Veli örneği. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 6(1), 20-39.
- Ambroş, M., & Ovsenik, R. (2011). Tourist origin and spiritual motives. *Journal of Contemporary Management Issue*, 16(2), 71–86.
- Apollo, M., Wengel, Y., Schanzel, H., & Musa, G. (2020). Hinduism, ecological conservation, and public health: What are the health hazards for religious tourists at Hindu Temples? *Religions*, 11(8), 416. <https://doi.org/10.3390/rel11080416>
- Ashton, A. S. (2018). Spiritual retreat tourism development in the Asia Pacific region: investigating the impact of tourist satisfaction and intention to revisit: a Chiang Mai, Thailand case study. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(11), 1098–1114. <https://doi.org/10.1080/10941665.2018.1526198>
- Batson, C. Daniel; Ventis, W.L. (1982). *The religious experience: A social-psychological perspective*, Newyork: Oxford University Press.
- Bond, N., Packer, J., & Ballantyne, R. (2015). Exploring visitor experiences, activities and benefits at three religious tourism sites. *International Journal of Tourism Research*, 17(5), 471-481.
- Bowers, H., & Cheer, J.M. (2017). Yoga tourism: Commodification and western embracement of eastern spiritual practice', *Tourism Management Perspectives*, 24: 208–216.

- Bushell, R., & Sheldon, P.J. (2009). *Wellness and tourism: Mind, body, spirit, place*. New York: Cognizant Communication.
- Cheer, J.M., Belhassen, Y., and Kujawa, J. (2017). The search for spirituality in tourism: Toward a conceptual framework for spiritual tourism. *Tourism Management Perspectives*, 24, 252-256.
- Choe, J. & Mahyuni, L. P. (2023). Sustainable and inclusive spiritual tourism development in Bali as a long-term post-pandemic strategy'. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 11 (2), 100- 111. <https://doi.org/10.21427/BP1V-GZ27>.
- Christou, P. A., Pericleous, K., & Singleton, A. (2023). Spiritual tourism: understandings, perspectives, discernment, and synthesis. *Current Issues in Tourism*, 26(20), 3288-3305.
- Chun, B. G., & Chong, Y. J. (2011). An investigation of effect and outcome of post-temple stay experience. *Journal of Tourism Science*, 35(10), 73–96.
- Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology*, 13(2), 179-201.
- Esfahani, M., Musa, G., & Khoo, S. (2014). The influence of spirituality and physical activity level on responsible behaviour and mountaineering satisfaction on Mount Kinabalu, Borneo', *Current Issues in Tourism*, 20(11), 1162–1185.
- Geary, D. (2008). Destination enlightenment: Branding Buddhism and spiritual tourism in Bodhgaya, Bihar. *Anthropology Today*, 24(3), 11–14. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8322.2008.00584>.
- Gill, C., Packer, J., & Ballantyne, R. (2018). Exploring the restorative benefits of spiritual retreats: The case of clergy

- retreats in Australia'. *Tourism Recreation Research*, 43(2), 235–249.
- Gill, M., & Ferrari, S. (2017). Marginal places and tourism: the role of Buddhist centers in Italy. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 15(5), 422–438. <https://doi.org/10.1080/14766825.2016.1170840>
- Gözgeç, H., & Günlü Küçükaltan, E. (2019). İnanç turizmi kapsamında kadınların beklenti ve deneyimlerinin analizi: Birgivi Türbesi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 20(2), 473-498. <https://doi.org/10.24889/ifede.453237>
- Haq, F. & Medhekar, A. (2019). Is spiritual tourism a peace vehicle for social transformation and economic prosperity in India and Pakistan?, (Eds: Nedelea, A-M & Nedelea, M-O), *Marketing Peace for Social Transformation and Global Prosperity*, IG Global, Pennsylvania.
- Haq, F., & Jackson, J. (2006). Exploring consumer segments and typologies of relevance to spiritual tourism', Australia and New Zealand Academy of Marketing Conference. Brisbane, Australia: Central Queensland University.
- Heelas, P., & Woodhead, L. (2005). *The spiritual revolution: Why religion is giving way to spirituality*. Oxford Press, Blackwell.
- Hughey, M. (2008). *Religious travel symposium*, Leisure Group Travel Special Edition, February, 26-28.
- Jaggernauth, S. (2023). *From crisis to crisis ... to resilience: An autoethnographic tale of self-discovery*. (Ed: C. Bissessar), Female academics' resilience during the COVID-19 pandemic: Intercultural perspectives (pp. 193–223). Springer.

- Kale, S.H. (2004). Spirituality, religion, and globalization'. *Journal of Macromarketing*, 24(2), 92–107.
- Kujawa, J. (2017). Spiritual tourism as a quest. *Tourism Management Perspectives*, 24, 193-200.
- Little, D.E., & Schmidt, C. (2006). Self, wonder and God! The spiritual dimensions of travel experi-ences', *Tourism*, 54(2), 107–116.
- Lopez, L., González, R.C.L., & Fernández, B.M.C. (2017). Spiritual tourism on the way of Saint James the current situation', *Tourism Management Perspectives*, 24, 225–234.
- Maclean, A. M., Walker, L. J., & Matsuba, M. K. (2004). Transcendence and the moral self: Identity integration, religion, and moral life. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43(3), 429–437.
- Morgan, A. D. (2010). Journeys into transformation: Travel to an “other” place as a vehicle for transformative learning. *Journal of Transformative Education*, 8(4), 246-268. <https://doi.org/10.1177%2F1541344611421491>
- Nelson-Johnson, I. J. (2015). The beloved retreat: An examinationof a transformative experience (Doctoral dissertation).Retrieved from ProQuest Digital Dissertations.
- Norman, A. (2011). *Spiritual tourism: Travel and self*, London: Continuum Press.
- Norman, A. (2012). The varieties of the spiritual tourist experience'. *Literature & Aesthetics*, 22(1), 20–37.
- Olsen, D.H. (2019). Religion, pilgrimage, and tourism in the MENA region', (Ed:Timothy, D.J.) *Routledge Handbook*

- on Tourism in the Middle East and North Africa* (pp. 109–124). London: Routledge.
- Olsen, D. H. & Timothy, D. J. (2022). *The routledge handbook of religious and spiritual tourism*, Taylor & Francis Group.
- Ouellette, P., Kaplan, R., & Kaplan, S. (2005). The monastery as a restorative environment. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 175–188.
- Rodrigues, S., & McIntosh, A. (2014). Motivations, experiences and perceived impacts of visitation at a Catholic monastery in New Zealand. *Journal of Heritage Tourism*, 9(4), 271–284.
- Samarathunga, W. H. M. S., Schänzel, H., & Perera, J. A. D. R. (2024). Spiritual tourism, spiritual tourists and religions: The Nexus between authenticity and commodification. *Tourism Planning & Development*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/21568316.2024.2358911>
- Schutte, C. H., & Dreyer, Y. (2006). Monastic retreat and pastoral care in the Dutch reformed tradition. *Theological Studies*, 62(4), 1453–1468.
- Sing, S. ve Sing, T. V. (2009). *Contemplating spiritual tourism, philosophical issues in tourism* (Ed. John Tribe), Channel View Publications, UK.
- Smith, M. (2003). Holistic holidays: Tourism and the reconciliation of body, mind and spirit. *Tourism Recreation Research*, 28(1), 103–108.
- Smith, M., & Kelly, C. (2006). Wellness tourism. *Tourism Recreation Research*, 31(1), 1–4.
- Stausberg, M. (2014). Religion and spirituality in tourism', (Eds: Lew, A.A., Hall, C.M., & Williams, A.W.) *The Wiley*

- Blackwell Companion to Tourism* (pp. 349–360). Malden, MA: Wiley Blackwell.
- Tapur, T. (2009). Konya ilinde kltr ve inanç turizmi. *Journal of International Social Research*, 2(9), 473-492.
- Tilson, D. J. (2005). Religious-spiritual tourism and promotional campaigning: A church-state partnership for St. James and Spain. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*, 12(1–2), 9–40. https://doi.org/10.1300/J150v12n01_03
- Timothy, D. J., & Conover, P. J. (2006). Nature religion, self-spirituality and New Age tourism. In *Tourism, religion and spiritual journeys* (pp. 139-155). Routledge.
- Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (Eds.). (2006). *Tourism, religion and spiritual journeys*. London: Routledge.
- Tuan, Y-F. (1986). Strangers and strangeness. *Geographical Review*, 76, 11-19.
- Turner, V. (1973). The center out there: Pilgrim's goal. *History of Religions*, 12(3), 191-230.
- Turner, V., & Turner, E. (1978). *Image and Pilgrimage in Christian Culture*. Columbia University Press.
- UNWTO (2011). *Religious tourism in Asia and the Pacific*. Madrid: UNWTO.
- Voigt, C., Brown, G., & Howat, G. (2011). Wellness tourists: In search of transformation', *Tourism Review*, 66(1/2): 16–30.
- Voigt, C., Howat, G., & Brown, G. (2010). Hedonic and eudaimonic experiences among wellness tourists: An exploratory enquiry'. *Annals of Leisure Research*, 13(3), 541–562.

- Willson, G.B., McIntosh, A.J., & Zahra, A.L. (2013). Tourism and spirituality: A phenomenological analysis', *Annals of Tourism Research*, 42, 150–168.
- Wright, K. (2007). *Religious tourism*, Leisure Group Travel Special Edition, November, 8-16.

TÜRKİYE’DE TURİST REHBERLİĞİ MESLEĞİNİN YASAL VE YAPISAL ANALİZİ

Serkan TÜRKMEN¹

Simge ALIU²

1. GİRİŞ

Turist rehberliğı, turizm endüstrisinin en dinamik ve kritik bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu meslek, bir destinasyonun kültürel, tarihi ve doğal varlıklarının ziyaretçilere aktarılmasında merkezi bir rol oynar. Ancak, rehberin işlevi, basit bir bilgi aktarımının çok ötesine geçerek, turistin deneyiminin kalitesini, algısını ve destinasyonla kurduğu duygusal bağı doğrudan şekillendiren karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, rehberlik mesleğini ve bu mesleği çevreleyen örgütsel ve yasal yapıları anlamak, bir ülkenin turizm politikasının ve kültürel diplomasisinin temel dinamiklerini kavramakla eşdeğerdir. Bu rapor, Türkiye'deki rehberlik mesleğini tarihsel, yasal, örgütsel ve karşılaştırmalı bir perspektiften derinlemesine analiz etmeyi amaçlamaktadır. Turizm sosyolojisi alanındaki temel teorik yaklaşımlar, turist rehberinin çok yönlü rolünü anlamak için sağlam bir zemin sunar. Erik Cohen (1985), bu alandaki öncü çalışmalarında rehberin dört temel rolünü tanımlamıştır: yol gösterici (pathfinder), canlandırıcı (animator), arabulucu (mediator) ve iletişimci (communicator). Cohen'e (1985) göre rehber, sadece fiziksel bir rota çizmekle kalmaz, aynı zamanda

¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliğı ve Turizm Rehberliğı, ORCID: 0000-0002-0921-6102.

² Yüksek Lisans, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliğı ve Turizm Rehberliğı, ORCID: 0009-0008-4865-1984.

grup içi dinamikleri yönetir, turist ile yerel evre arasında köprü kurar ve en önemlisi, destinasyon hakkındaki bilgiyi seçer, yorumlar ve sunar. Bu yorumlama süreci, rehberi pasif bir bilgi vericiden, deneyimin aktif bir şekillendiricisine dönüştürür. J.C. Holloway (1981) ise daha pratik ve işletme odaklı bir bakış açısıyla, rehberin bilgi verici (information giver) ve arabulucu rollerinin yanı sıra, ülkesi için bir tür "misyoner" işlevi gördüğünü de öne sürer. Bu perspektif, rehberin aynı zamanda destinasyonun imajını ve itibarını taşıyan bir elçi olduğuna vurgular. Daha güncel ve eleştirel bir yaklaşım sunan Noel B. Salazar (2012), "turizm imgelemleri (tourism imaginaries)" kavramıyla rehberin rolünü daha da derinleştirir. Salazar'a (2012) göre rehberler, turistleri bir destinasyona çeken kültürel olarak paylaşılmış ve sosyal olarak aktarılmış temsiller olan bu imgelemlerin yaratılmasında, pekiştirilmesinde ve bazen de sorgulanmasında aktif rol oynarlar. Bu bakış açısı, rehberi sadece bir aracı veya hizmet sağlayıcı olarak değil, turizm ürününün kendisinin bir "ortak yaratıcısı" olarak konumlandırır. Rehberin anlattığı hikayeler, setiğı duraklar ve kurduğı anlatı, destinasyonun "gerçekliğinin" turist zihnindeki inşasını doğrudan etkiler. Bu durum, rehberlik mesleğini, ulusal kimliğın, kültürel mirasın ve ticari çıkarların keşiştiğı bir g ve temsil alanı haline getirir. Dolayısıyla, rehberlik mesleğine yönelik herhangi bir yasal veya yapısal müdahale, sadece bir sektörel düzenleme değil, aynı zamanda bir ulusun kendini dünyaya nasıl sunduğuna dair politik bir müdahaledir. Bu bağlamda, Türkiye'deki rehberlik mesleğı, devlet öncülüğünde gerçekleşen deregülasyon eğilimleri ile köklü bir profesyonelleşme mirası arasında sıkışmış, kritik bir dönemeçten geçmektedir. Bu bölümde, söz konusu gerilim merkeze alınarak, mesleğın tarihsel evrimini, 2024 yılında yapılan köklü yasal değişikliklerle ortaya çıkan yeni hukuki gerekliğı, bu gerçeklik içinde var olmaya çalışan mesleki örgütlenme yapısını ve tüm bu dinamiklerin küresel bağlamdaki yerini kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu bağlamda

Türkiye'de rehberlik mesleğinin mevcut durumunu ve gelecekteki yörüngesini anlamak için bütüncül bir çerçeve sunulması hedeflenmiştir.

2. TÜRKİYE’DE REHBERLİK MESLEĞİNİN TARİHSEL EVRİMİ

Türkiye'de rehberlik mesleğinin tarihi, ülkenin modernleşme, ulus-devlet inşası ve küresel turizm sistemine entegrasyon süreçleriyle iç içe geçmiş, döngüsel bir nitelik arz eder. Bu tarih, basit bir çizgisel gelişimden ziyade, mesleki özerklik arayışları ile devletin stratejik kontrol mekanizmaları arasındaki sürekli bir gerilimi yansıtmaktadır.

2.1. Osmanlı Kökenleri ve Erken Cumhuriyet Dönemi Düzenlemeleri

Mesleğin kökenleri, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda, temel işlevi tercümanlık olan "dragoman"lara ve seyyahlara yol gösteren yerel kılavuzlara dayanmaktadır. Ancak modern anlamda bir meslek olarak düzenlenmesi, devletin yabancı ziyaretçilere sunulan anlatıyı kontrol etme ihtiyacından doğmuştur. Akademisyen Nazım Çokişler'in (2023) tarihsel analizi, bu alandaki ilk yasal düzenlemelerin, imparatorluğun ve ardından genç cumhuriyetin imaj inşası konusunda hassas olduğu dönemlere denk geldiğini göstermektedir. 1890 tarihli ilk nizamname ve 1925 yılında çıkarılan "Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Kararname", devletin bu stratejik öneme sahip alandaki kontrol arzusunun erken dönem tezahürleridir. Bu düzenlemeler, mesleğin sadece bir hizmet faaliyeti olarak değil, aynı zamanda bir ulusal temsil aracı olarak görüldüğünün altını çizer.

2.2. Kurumsallaşma ve Genişleme (1950'ler-1980'ler)

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde küresel turizm hareketlerinin yeniden ivme kazanmasıyla birlikte, Türkiye'de de rehberlik mesleği yeniden canlanmıştır. Bu dönem, mesleğin kurumsallaşma yolunda önemli adımlar attığı bir evredir. Özellikle İstanbul Belediyesi'nin 1955 yılında başlattığı rehberlik kursları, mesleki eğitimin standartlaşması adına bir dönüm noktası olmuştur. Başlangıçta büyük ölçüde İstanbul ile sınırlı olan meslek, 1960'lardan itibaren Kapadokya, İzmir ve Antalya gibi yeni gelişen turizm destinasyonlarına da yayılmıştır. Bu süreçteki en önemli yasal gelişme, 1972 yılında çıkarılan ilk kapsamlı rehberlik ynetmeliğidir. Bu yönetmelik, mesleğin icra koşullarını, eğitim standartlarını ve denetim mekanizmalarını daha net bir çerçeveye oturtarak profesyonelleşme sürecini hızlandırmıştır.

2.3. Modern Dönem ve Mesleğe zg Kanunun Doğuşu

Türkiye'de rehberlik mesleği, 1985-1995 yılları arasında turizm sektöründeki genel büyümeye paralel olarak "ikinci altın çağını" yaşamıştır. Bu dönemde artan rehber sayısı ve mesleğin karmaşıklaşan yapısı, daha kapsamlı ve güvenceli bir yasal zemine olan ihtiyaı belirginleştirmiştir. Yıllar süren mücadelelerin ve lobi faaliyetlerinin sonucunda, 2012 yılında 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, meslek tarihinde bir zirve noktası olarak kabul edilebilir. Zira kanun, rehberlik mesleğini yasal bir tanıma kavuşturmuş, mesleğe giriş koşullarını, hak ve sorumlulukları net bir şekilde belirlemiş ve en emlisi, meslek mensuplarını kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları olan bölgesel odalar ve bunların üst birliği olan Turist Rehberleri Birliği (TUREB) atısı altında örgütlemiştir. Bu yapı, mesleğe önemli bir özerklik ve kendi kendini denetleme yetkisi tanıyarak profesyonel bir statü

kazandırmıştır. Ancak bu tarihsel gelişim, mesleğin lineer bir şekilde tam özerkliğe ulaştığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Devletin, özellikle ulusal imaj ve güvenlik gibi konulardaki stratejik çıkarları nedeniyle meslek üzerindeki kontrol arzusunun hiçbir zaman tam olarak ortadan kalkmadığı görölmektedir. 2012 yasası ile ulaşılan profesyonel özerklik zirvesi, 2024 yılında yapılan yasa değişiklikleriyle devletin müdahalesinin yeniden güçlendiği yeni bir döngünün başlangıcını işaret etmiştir. Bu durum, Türkiye'de rehberlik mesleğinin tarihinin, devlet kontrolü ile mesleki özerklik arasındaki hassas dengenin sürekli yeniden kurulduğu dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

3. YASAL ÇERÇEVE: 6326 SAYILI TURİST REHBERLİğİ MESLEK KANUNU VE GÜNCEL DÜZENLEMELER

Türkiye'de rehberlik mesleğinin yasal çerçevesi, 2012 yılında yürürlüğe giren 6326 sayılı kanun ile sağlam bir zemine oturtulmuş, ancak 2024 yılında yapılan köklü değişikliklerle temelden sarsılmıştır. Bu bölüm, kanunun orijinal yapısını, 2024'teki paradigma değişimini ve bu değişimin uygulama yönetmeliklerine yansımaları ayrıntılı bir şekilde analiz etmektedir.

3.1. 6326 Sayılı Kanunun Temel Çerçevesi (2012)

2012 yılında kabul edilen 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu, mesleği bir "serbest meslek" olmaktan çıkarıp, yasal güvencelere sahip, kamu kurumu niteliğinde örgütlenmesi olan bir profesyonel statüye kavuşturmuştur. Kanunun temel direkleri şunlardır:

- Mesleki Tekel ve Ruhsatname Zorunluluğu: Turist rehberliği hizmetinin, yalnızca Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen "ruhsatname" sahibi ve meslek odasına kayıtlı

"eylemli" rehberler tarafından sunulabileceği hükme bağlanmıştır. Bu, bir mesleki tekel yaratarak hizmet kalitesini ve standartları korumayı amaçlıyordu.

- **Kamu Kurumu Niteliğinde Örgütlenme:** Kanun, bölgesel turist rehberleri odalarını ve bunların çatı kuruluşu olan Turist Rehberleri Birliği'ni (TUREB) kurmuştur. Bu kuruluşlara, mesleğe kabul, eğitim, denetim ve disiplin gibi konularda önemli yetkiler verilerek mesleğin kendi kendini yönetmesi (özyönetim) ilkesi benimsenmiştir.

- **Net Tanımlanmış Yetki ve Sorumluluklar:** Rehberlerin hakları, yükümlölükleri, çalışma koşulları ve etik ilkeleri kanun ve ilgili yönetmeliklerle net bir şekilde tanımlanmıştır. Disiplin mekanizmaları da yine TUREB ve odalar bünyesinde işletilmek üzere kurgulanmıştır. Bu yapı, Türkiye'deki rehberlik mesleğini, Avrupa'daki birçok profesyonel örgütlenme modeline yaklaştıran, mesleki özerkliği ve saygınlığı artıran tarihi bir adım olarak görölmüştür.

3.2. 2024 Değişiklikleri (7500 Sayılı Kanun): Bir Paradigma Kayması

17 Nisan 2024 tarihinde kabul edilen ve 7500 sayılı Kanun olarak bilinen değişiklik paketi, 2012'de kurulan yapının temel felsefesini değiştirerek bir paradigma kaymasına neden olmuştur. Bu değişiklikler, meslek örgütlerinin ve rehberlerin yoğun itirazlarına rağmen yasalaşmıştır. Başlıca değişiklikler şunlardır:

- **"Türkçe Rehberlik" Hükümünün Eklenmesi:** Kanuna eklenen en tartışmalı hüküm, tura katılanların tamamının Türkçe bilmesi ve talep etmesi halinde, rehberin yabancı dil yeterliliğine bakılmaksızın mesleğini Türkçe olarak icra edebilmesidir. Bu değişiklik, yabancı dil yeterliliğini mesleğin temel bir unsuru olmaktan çıkarma potansiyeli taşıması ve daha düşük maliyetli

bir hizmet kategorisi yaratarak ücretler üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşturması nedeniyle eleştirilmektedir.

- Hizmette Zorunluluk Kapsamının Daraltılması: Yapılan bir diğerk önemli değişiklikle, müze ve ören yerleri dışında kalan

turlarda profesyonel turist rehberi bulundurma zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu, rehberlerin çalışma alanını doğrudan daraltan ve özellikle doğa, kültür, gastronomi gibi özel ilgi turlarında mesleğin rolünü zayıflatan bir adımdır.

- Yabancı Dil Yeterliliğinin Periyodik Sınava Bağlanması: Yeni düzenlemeye göre, rehberlerin her beş yılda bir yabancı dil yeterliliklerini yeniden kanıtlamaları gerekmektedir. Bu sınavda başarılı olamayan rehberlerin, mesleklerini yalnızca "Türkçe turist rehberi" olarak icra etmeye devam edebilecekleri hükmü getirilmiştir. Bu madde, mesleki güvenceyi zayıflatan ve sürekli bir sınav baskısı yaratan bir unsur olarak görölmektedir.

- Kaçak Rehberliğe Yönelik Cezaların Artırılması: Ruhsatnamesiz rehberlik yapanlara yönelik idari para cezaları önemli ölçüde artırılmış ve 25.000 TL'den 100.000 TL'ye kadar idari para cezası öngörölmüştür. Bu durum, devletin bir yandan mesleki tekeli zayıflatırken, diğerk yandan kayıt dışı faaliyetler üzerindeki mali kontrolünü artırma niyetini göstermektedir.

Bu değişiklikler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 2012 yasasının temelindeki "profesyonel özyönetim ve mesleki tekeli" felsefesinden, "devlet kontrolünde, maliyet odaklı ve esnek bir hizmet sektörü" felsefesine doğru bir kayma olduğu açıktır.

3.3. Uygulama ve Pratik: 2024-2025 Yönetmelikleri

Yasadaki soyut değişiklikler, 7 Kasım 2024 ve 31 Mayıs 2025 tarihlerinde yayımlanan yönetmeliklerle somut uygulamalara dönüştürölmüştür. Bu yönetmelikler, güç dengesini meslek örgütlerinden Bakanlığa doğru kaydırmıştır:

• Bakanlığın Artan Rolü: Yeni yönetmelikler, mesleğe kabul sınavları, eğitim programları ve uygulama gezileri gibi konularda nihai yetkiyi Kùltür ve Turizm Bakanlığı'na vermiştir. TUREB'in bu süreçlerdeki rolü, büyük ölçüde Bakanlığın gözetim ve denetimi altında bir uygulayıcı konumuna indirgenmiştir.

• Yeni Sınav Sistemi: Mesleğe giriş için "Mesleğe Kabul Sınavı" adı altında yeni bir merkezi sınav sistemi getirilmiştir. Sınavın tarihleri, ücretleri (2025 sınavı için 1.600 TL) ve koşulları Bakanlık tarafından duyurulmuştur. Bu, TUREB'in mesleğe girişteki kapı bekçiliği rolünü ortadan kaldırmıştır.

• Disiplin Hükümlerinde Değişiklikler: Yönetmeliklerde yapılan bazı ince ayarlarla, kurslara katılım için aranan "disiplin cezası almamış olmak" şartı, "meslekten geçici men veya çıkarma cezası almamış olmak" şeklinde daraltılmıştır. Bu yasal ve idari düzenlemelerin bütüncül analizi, sadece mesleki standartlarla ilgili bir tartışmanın ötesinde, daha derin bir ekonomik mantığa işaret etmektedir.

Tablo 1. 6326 Sayılı Kanunun 2024 Değişiklikleri Öncesi ve Sonrası Karşılaştırmalı Analizi

İlgili Madde (Konu)	Değişiklik Öncesi Hüküm (2012 Yasası)	7500 Sayılı Kanun ile Gelen Değişiklik (2024)	Analiz ve Muhtemel Etkileri
Madde 3 (Mesleğe Kabul)	Üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezuniyet, TUREB tarafından düzenlenen uygulama gezisi ve dil yeterliliği temel şartlardı. Mesleğe giriş büyük oranda TUREB'in kontrolündeydi.	Mesleğe kabul için Bakanlık tarafından yapılan merkezi "Mesleğe Kabul Sınavı"nı geçme şartı getirildi. Dil yeterliliği için YDS puanının son 5 yıl içinde alınmış olması gerekiyor. Üniversite mezuniyeti dışındaki kişiler için Bakanlık denetiminde sertifika	Mesleğe girişte TUREB'in rolü azaldı, Bakanlığın kontrolü mutlak hale geldi. Sınav odaklı bir sisteme geçiş, pratik becerilerin önemini azaltabilir.

		programları tanımlandı	
Madde 4 (Mesleğin İcrası)	Meslek, yalnızca ruhsatnamede belirtilen yabancı dilde icra edilebilirdi. Taban ücretin altında çalışmak yasaktı ve yazılı sözleşme zorunluydu.	Tura katılanların tamamının Türkçe bilmesi ve talep etmesi halinde mesleğin Türkçe icra edilebilmesi hükmü eklendi. Taban ücret ve sözleşme zorunluluğu korundu	"Türkçe rehberlik" kavramı, mesleğin temelini oluşturan dil yeterliliği ilkesini zayıflatmaktadır. İki katmanlı bir rehberlik sistemi yaratarak ücretler üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşturma riski taşır.
Madde 7 (Yasaklar)	Rehber bulundurma zorunluluğu genel bir ilkeydi. Ruhsatnamesiz rehberlik yapanlara yönelik cezalar mülki idare amirlerince belirleniyordu.	Müze ve öğrenyerleri dışında rehber bulundurma zorunluluğu kaldırıldı. Ruhsatnamesiz rehberlik yapanlara 25.000 TL ile 100.000 TL arasında idari para cezası getirildi.	Rehberlik hizmeti talebini ve rehberlerin iş hacmini doğrudan azaltan bir deregülasyon adımıdır. Artan cezalar ise devletin denetim gücünü artırma amacını göstermektedir
Dil Yeterliliği	Mesleğe girişte alınan dil yeterlilik belgesi ömür boyu geçerliydi.	Rehberlerin her beş yılda bir dil yeterliliklerini ÖSYM tarafından yapılan bir sınavla yeniden kanıtlamaları zorunlu hale getirildi. Başarısız olanlar "Türkçe rehber" statüsüne düşürülecek.	Mesleki güvenceyi ortadan kaldıran, rehberler üzerinde sürekli bir sınav ve maliyet baskısı yaratan bir düzenlemedir. Mesleğin cazibesini azaltabilir.
Genel Felsefe	Mesleki özerklik, profesyonel standartların korunması ve TUREB merkezli bir özyönetim modeli.	Devlet kontrolünün artırılması, maliyetlerin düşürülmesi, hizmet sunumunda esneklik ve Bakanlık merkezli bir yönetim modeli.	Mesleğin profesyonel bir zanaattan, daha esnek ve daha az maliyetli bir hizmet sektörüne dönüştürölme eğilimini yansıtmaktadır.

Bir yandan rehber bulundurma zorunluluğunun kaldırılması ve "Türkçe rehberlik" gibi daha düşük maliyetli bir alternatifin yaratılması, özellikle iç pazara yönelik çalışan tur operatörlerinin maliyetlerini düşürmeyi hedeflerken; diğer

yandan kaçak rehberliğe getirilen ağır cezalar, kayıt dışı ekonomiyi daraltarak devletin vergi ve denetim kontrolünü güçlendirme amacını gütmektedir. Bu çifte strateji, 2024 reformlarının temelinde, yerleşik profesyonel yapının zayıflatılması pahasına, turizm hizmet sektörünün ekonomik olarak yeniden yapılandırılması hedefinin yattığını düşündürmektedir.

4. TÜRKİYE’DE MESLEKİ ÖRGÜTLENME YAPISI: TUREB VE ODALAR

Türkiye’de rehberlik mesleğinin örgütlenmesi, 6326 sayılı kanunla tanımlanan, TUREB’in zirvede yer aldığı ve bölgesel odaların temelini oluşturduğu hiyerarşik ve kamu kurumu niteliğinde bir yapıya dayanmaktadır. Bu yapı, mesleki standartları belirlemek, üyelerin haklarını korumak ve sektörde bir düzen sağlamak amacıyla kurulmuş olsa da son yasal değişiklikler ve içsel dinamikler nedeniyle önemli zorluklarla karşı karşıyadır.

4.1. Yasal ve Kurumsal Çerçeve

6326 sayılı kanun, Türkiye’deki tüm ruhsatnameli turist rehberlerinin, ikamet ettikleri bölgedeki bir odaya üye olmasını zorunlu kılar. Bu odalar, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır. Ülke genelindeki tüm bu odalar, yine kamu kurumu niteliğindeki üst kuruluş olan Turist Rehberleri Birliği (TUREB) çatısı altında birleşir. Bu yapı, mesleğin kendi iç işleyişini düzenlemesi, disiplin mekanizmalarını çalıştırması ve devlete karşı mesleği temsil etmesi için tasarlanmıştır. TUREB’in merkezi Ankara’dadır ve oda bulunmayan illerde temsilcilikler açma yetkisine sahiptir.

4.2. TUREB'in İşlevleri ve Faaliyetleri

TUREB, yasa ve yönetmeliklerle kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere geniş bir faaliyet yelpazesine sahiptir. TUREB'in resmi web sitesi ve bültenlerinden derlenen bilgilere göre, bu faaliyetler başlıca řu alanlarda yoğunlaşmaktadır:

- Eğitim ve Sertifikasyon: 2024 değişikliklerine kadar TUREB, mesleğe girişte kritik bir rol oynayan uygulama gezilerini düzenleme konusunda birincil yetkiliydi. Bu geziler için adaylardan ön başvuru ücreti (örneğin 2.000 TL) alınmaktaydı. Yeni yasa ile bu alandaki 11 yetkisi büyük ölçüde Bakanlığa devredilmiş olsa da, TUREB'in uzmanlık rehberliği gibi meslek içi eğitimlerdeki rolü devam etmektedir.

- Çalışma Kartı ve Sicil İşlemleri: Aktif olarak çalışan rehberlerin her yıl almaları zorunlu olan çalışma kartlarının basımı ve odalara dağıtımı TUREB tarafından organize edilir. Ayrıca, tüm rehberlerin mesleki sicillerinin tutulduğu merkezi bir veri tabanını yönetir.

- Denetim ve Mesleğin Korunması: TUREB, il müdürlükleri ve odalarla iş birliği içinde, özellikle kaçak (belgesiz) rehberlik faaliyetlerine karşı denetimler gerçekleştirir. 2021'in ilk çeyreğinde 141 denetim yapıldığı raporlanmıştır.

- Temsil ve Savunuculuk: TUREB, mesleğin ulusal ve uluslararası platformlarda temsilcisi konumundadır. Bakanlık nezdinde mesleğin sorunlarını dile getirir ve 21 Şubat Dünya Rehberler Günü gibi etkinliklerle mesleki farkındalığı artırmaya çalışır.

TUREB'in en güncel liderlik değişimi, 20 Mart 2025 tarihinde yapılan devir teslim töreniyle gerçekleşmiştir. Yapılan V. Olağan Genel Kurul sonucunda, Abdulkadir Tanrıdağlı, TUREB'in yeni Yönetim Kurulu Başkanı olmuştur. Bu liderlik

değişimi, mesleğin 2024 yası sonrası yeni ve zorlu döneme adapte olma sürecinde kritik bir rol oynayacaktır.

TUREB ve odaların karşılaştığı en temel sorun, TUREB ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasındaki g   dinamieinin radikal bir şekilde değişmiş olmasıdır. 2012 yası TUREB'i güçlü bir aktör olarak konumlandırırken, 2024 değişiklikleri bu g  c  büyük ölçüde Bakanlığa geri vermiştir. TUREB'in 14 Ekim 2024 tarihli bir duyurusunda, yönetmelik sürecini hızlandırmak için "toplantı ve görüşmeler yaparak sürece katkıda bulunmaya devam ettiği" belirtilmektedir. Bu ifade, TUREB'in artık bir karar verici değil, süreci etkilemeye çalışan bir paydaş konumuna geldiğini göstermektedir. Bu g   kayması, TUREB'in gelecekteki etkinliğinin, yasal düzenleyici g  c nden ziyade, üyelerine sunduğu hizmetlerin kalitesine ve siyasi alandaki savunuculuk kapasitesine bağlı olacağını göstermektedir. TUREB, kamu nitelikli bir yapıdan daha çok geleneksel bir meslek birliği gibi hareket etmek zorunda kalacağı bir döneme girmiştir.

5. ULUSLARARASI REHBERLİK MODELLERİ: KARşILAşTIRMALI ANALİZ

Türkiye'deki rehberlik mesleğinin mevcut durumunu daha iyi anlamak için, farklı felsefelere dayanan uluslararası modellerle bir karşılaştırma yapmak zorunludur.

Birleşik Krallık: "Blue Badge"- Profesyonel Mükemmeliyet Modeli: Birleşik Krallık'taki "Blue Badge" sistemi, ülkenin en yüksek nitelikli turist rehberleri için verilen bir yeterlilik belgesidir. Bu sistemin temel felsefesi, merkezi bir devlet kontrolü yerine, mesleki standartların profesyonel bir kuruluş olan Institute of Tourist Guiding (ITG) tarafından belirlenmesidir. Blue Badge rehberi olmak için adayların, ITG tarafından akredite edilmiş, genellikle 12 ay veya daha uzun

süren, yoğun eğitim programlarını tamamlamaları gerekir. Bu model, mesleki özerkliği ve yüksek standartları ön planda tutan bir yaklaşımdır.

Yunanistan: Devlet-Akademik Model: Yunanistan, rehberlik mesleğinin katı bir şekilde devlet tarafından düzenlendiğı bir model sunar. Rehber olmak, Turizm Bakanlığı'na bağı devlet okullarında verilen 2,5 yıl süren yoğun bir akademik ve pratik eğitimi tamamlamaya bağıdır. Bu model, devletin meslek üzerinde tam kontrol sahibi olduğı, rehberin bir "kültür elçisi" olarak derin akademik bilgiyle donatılmasını önceliklendiren, merkeziyetçi bir yaklaşımdır.

Japonya: Profesyoneller ve Gönüllülerden Oluşan İkili Sistem: Japonya, farklı pazar ihtiyaçlarına cevap veren ikili bir yapı sunar. Bir yanda, Japonya Ulusal Turizm Organizasyonu (JNTO) tarafından düzenlenen zorlu bir ulusal lisans sınavını geçme zorunluluğı vardır. Diğer yanda ise, JNTO'nun desteklediğı "İyi Niyetli Rehber (Goodwill Guide)" adı verilen geniş bir gönüllü ağı bulunmaktadır. Bu ikili sistem, hem yüksek nitelikli profesyonel hizmetlere erişimi sağlar hem de daha temel düzeydeki rehberlik ihtiyacını gönüllülük esasıyla karşılar.

İtalya: Ademi Merkeziyetçi Bölgesel Model: İtalya, mesleki düzenlemenin ulusal düzeyde değıl, bölgesel yönetimlere devredildiğı ademi merkeziyetçi bir model sergiler. Bu durum, her bölgenin kendi rehberlik yasalarını, eğitim gerekliliklerini ve sınav standartlarını belirlemesine yol açar. Bu model, yerel özerkliği ve bölgesel uzmanlaşmayı ön planda tutan, esnek ama parçalı bir yaklaşımdır.

Bu dört farklı model incelendiğinde, her birinin tutarlı bir iç felsefesi olduğı görülür. Türkiye'nin 2012'deki sistemi, profesyonel-odaklı Birleşik Krallık modeline en yakın olanıydı. Ancak 2024 değışiklikleri, Türk modelini çelişkili bir hibrit yapıya dönüştürmüştür. Yeni sistem, Yunan modelindeki gibi

güçlü bir devlet kontrolünü benimsemiş, ancak Yunanistan'daki gibi uzun süreli akademik eğitime yatırım yapmamıştır. Japonya'daki gibi işlevsel bir ikili sistem yaratmış, ancak bunu gönüllölük ruhuyla değil, maliyet düşürme amacıyla yapmıştır. Bu durum, mevcut Türk modelini, merkezi bir devlet modelinin kontrol mekanizmalarını, serbest bir piyasanın maliyet avantajları ile birleştirmeye çalışan, içsel gerilimleri yüksek ve istikrarsız bir yapı haline getirmektedir.

Tablo 2. Uluslararası Rehberlik Hizmeti Modelleri Karşılaştırma Matrisi

Kriter	Türkiye (2024 Sonrası)	Birleşik Krallık (Blue Badge)	Yunanistan	Japonya	İtalya
Düzenleyici Otorite	Kültür ve Turizm Bakanlığı (merkezi ve baskın)	Institute of Tourist Guiding (ITG) (Mesleki kuruluş)	Turizm Bakanlığı (Devlet)	Japonya Ulusal Turizm Organizasyonu (JNTO) (Devlet kurumu)	Bölgesel Hükümetler (Ademi merkeziyetçi)
Eğitim Modeli	Üniversite mezuniyeti + Bakanlık sınavı VEYA Bakanlık onaylı sertifika programları.	ITG tarafından akredite edilmiş, uzun süreli (genellikle 12+ ay) mesleki kurslar.	Devlet okullarında zorunlu, 2.5 yıl süren akademik ve pratik eğitim.	Zorunlu eğitim yok, ulusal lisans sınavına dayalı. Gönüllüler için ayrı programlar.	Bölgesel olarak değişen, genellikle sınavlara hazırlık amaçlı kurslar veya belirli eğitim şartları.
Lisanslama	Bakanlık tarafından verilen ruhsatname. 5 yılda bir dil sınavı yenileme zorunluluğu.	ITG tarafından verilen, ulusal olarak tanınan “Blue Badge” yeterliliği.	Turizm Bakanlığı'ndan alınan ve ömür boyu geçerli olan diploma ve lisans.	JNTO tarafından yapılan ulusal sınavı geçenele verilen lisans.	İlgili bölge tarafından yapılan sınavı geçenele verilen bölgesel lisans.
Temel Felsefe	Devlet kontrolü, maliyet etkinliği, esneklik (Hibrit ve Çelişkili Model).	Mesleki mükemmeliyet, yüksek standartlar, özyönetim.	Akademik derinlik, kültürel temsil, tam devlet kontrolü.	Pazar segmentasyonu, profesyonellik ve gönüllölüğün birleşimi.	Bölgesel uzmanlaşma, yerel özerklik.

6. MESLEĞİN GÜNCEL SORUNLARI VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ

Türkiye'de rehberlik mesleği, köklü geçmişine rağmen, ekonomik, yapısal ve teknolojik bir dizi kronik sorunla mücadele

etmektedir. 2024 yılında yapılan yasal değişiklikler, bu sorunların bir kısmını hafifletmek yerine daha da derinleştirme potansiyeli taşımaktadır.

Ekonomik Güvencesizlik ve Kırılganlık: Mesleğin en temel sorunlarından biri ekonomik güvencesizliktir. Rehberlerin büyük bir çoğunluğu serbest (freelance) olarak çalışmakta, bu da onları mevsimselliğin getirdiği gelir dalgalanmalarına karşı savunmasız bırakmaktadır. TUREB tarafından her yıl belirlenen taban ücret tarifesine rağmen, özellikle düşük sezonda bu ücretlerin altında çalıştırılma vakaları yaygındır. 2024 değişiklikleri ile müze ve ören yerleri dışında rehber bulundurma zorunluluğunun kaldırılması, rehberlerin iş hacmini doğrudan tehdit etmekte ve pazarlık güçlerini daha da zayıflatmaktadır. "Türkçe rehberlik" kategorisinin yaratılması da, daha düşük bir maliyet beklentisi oluşturarak genel ücret seviyeleri üzerinde aşağı yönlü bir baskı yaratma riski taşımaktadır.

"Kaçak Rehberlik" Tehdidi: Kayıt dışı veya "kaçak" rehberlik, mesleğin kuruluşundan bu yana süregelen bir sorundur. Yeterli donanıma sahip olmayan kişiler, hem hizmet kalitesini düşürmekte hem de ruhsatlı rehberler için haksız rekabet yaratmaktadır. Bu faaliyetler, ülkenin kültürel mirasının yanlış veya eksik tanıtılmasına yol açabilmektedir. Yeni yasanın kaçak rehberliğe yönelik para cezalarını 100.000 TL'ye kadar artırması kâğıt üzerinde caydırıcı bir adım gibi görünse de, sorunun temelinde yatan denetim eksikliği giderilmediği sürece etkinliği sorgulanmaya açıktır.

Dijitalleşmenin İkili Etkisi: Tehdit ve Fırsat: Teknolojik gelişmeler, rehberlik mesleği için hem bir tehdit hem de bir fırsat sunmaktadır. Akıllı telefon uygulamaları ve GPS tabanlı sesli rehberler, temel bilgi aktarımını otomatize ederek insan rehberlere olan ihtiyacı azaltma potansiyeli taşır. Bu durum, rehberin geleneksel "bilgi verici" rolünü tehdit etmektedir. Diğer

yandan, teknoloji, mesleğini dönüştürmeye istekli rehberler için güçlü araçlar sunar. Rehberler, dijital pazarlama araçlarıyla doğrudan kendi müşteri kitlelerine ulaşabilir ve turlarını daha zengin deneyimlere dönüştürebilirler. Bu dönüşüm, rehberlerin dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmelerini ve TUREB gibi kuruluşların bu alanda eğitimler düzenlemesini zorunlu kılmaktadır.

Mesleki Kimlik ve Kolektif Eylem Zayıflığı: Tüm bu ekonomik ve yasal baskılar, mesleğin sosyal saygınlığı ve kolektif kimliği üzerinde bir erozyona neden olmaktadır. Meslek mensupları arasında kolektif eylem ve dayanışma kültürünün zayıf olduğu görölmektedir. Turizm-Sen gibi sendikaların varlığına rağmen, rehberlerin çoğunluğunun sendikal örgütlenmelere mesafeli durması, hak arama mücadelelerinde ortak bir ses oluşturulmasını engellemektedir. Bu sorunların temelinde yatan ortak payda, rehberlik mesleğinin özünü oluşturan "insan unsurunun" ve bu unsurun yarattığı katma değerin giderek daha az takdir edilmesidir. Turist rehberliğinin gelecekteki varlığı, bir rehberin sunabileceği eleştirel yorumlama, derinlemesine anlatı kurma ve otantik bir insan deneyimi yaratma gibi teknolojinin ikame edemeyeceği yetkinliklerin değerini yeniden kanıtlama becerisine bağlı olacaktır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, Türkiye'deki rehberlik mesleğinin karmaşık yapısını, tarihsel derinliğini ve güncel zorluklarını çok katmanlı bir analizle ortaya koymuştur. Analiz, mesleğin tarihinin devlet kontrolü ile mesleki özerklik arasındaki döngüsel bir gerilimle şekillendiğini; 2024 yılında yapılan yasal reformların ise bu dengeyi devlet lehine radikal bir şekilde değiştirdiğini göstermiştir. Bu reformların temelinde, profesyonel standartlardan ziyade, turizm hizmet sektörünü daha düşük

maliyetli ve esnek bir yapıya kavuştırmayı amaçlayan bir ekonomik yeniden yapılandırma mantığı yatmaktadır. Bu süreçte, TUREB'in düzenleyici rolü zayıflamış ve bireysel rehberlerin güvenceleri azalmıştır.

Çalışmanın başında sunulan teorik çerçeveye dönüldüğünde, mevcut politika yörüngesinin yarattığı çelişki belirginleşmektedir. Cohen (1985), Holloway (1981) ve Salazar (2012) gibi teorisyenlerin çalışmaları, günümüz turizm pazarında bir destinasyonu farklılaştıracak asıl unsurun, rehberin sofistike "kültürel aracı" ve "yorumcu" rolleri olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, Türkiye'deki mevcut politika eğilimi, mesleği tam da bu rollerden uzaklaştırarak, daha temel bir bilgi aktarım işlevine indirgemektedir. Bu durum, Türkiye turizminin uzun vadeli kalite ve rekabetçilik hedefleriyle açık bir tezat oluştırmaktadır. Bu tespitler ışığında, farklı paydaşlara yönelik öneriler řu şekildedir:

- 2024 değişikliklerinin meslek üzerindeki ekonomik, sosyal ve kalite etkilerini ölçmek amacıyla kapsamlı bir etki değerlendirme çalışması yapılmalıdır. Bu çalışmanın bulgularına göre, rehber bulundurma zorunluluğunun kaldırılması gibi maddeler yeniden gözden geçirilmelidir.

- Yeni oluşturulan "Türkçe turist rehberi" kategorisinin, meslekte bir "dibe doğru yarışa" neden olmasını önlemek için net kalite standartları ve hizmet içi eğitim gereklilikleri tanımlanmalıdır.

- Kaçak rehberlikle mücadelede sadece cezaları artırmak yerine, denetim mekanizmalarının etkinliği ve şeffaflığı artırılmalıdır.

- TUREB, azalan düzenleyici rolü yerine, üyelere hizmet sunma ve savunuculuk yapma rollerine stratejik olarak odaklanmalıdır.

- Üyelerin rekabet gücünü artırmak için gastronomi rehberliği, macera turizmi gibi ileri düzey uzmanlık programları ve dijital becerilerin geliştirilmesine yönelik programlar başlatılmalıdır.
- Profesyonel turist rehberinin turizm deneyimine kattığı eşsiz değeri vurgulayan proaktif bir halkla ilişkiler kampanyası yürütülmelidir.
- Genel kültür rehberliğinin metalaştığı bir ortamda, bireysel rehberler niş alanlarda (arkeoloji, mitoloji, kuş gözlemciliği vb.) uzmanlaşarak kendilerini farklılaştırmalıdır.
- Her rehber, kendi hizmetlerini pazarlamak için güçlü bir dijital varlık (profesyonel web sitesi, aktif sosyal medya hesapları) oluşturmalıdır.
- Teknoloji ve yapay zekanın ikame edemeyeceği becerilere odaklanılmalıdır: eleştirel düşünme, etkileyici hikaye anlatıcılığı ve turistlerle samimi bir insani bağ kurma yeteneği. Sonuç olarak, Türkiye'de rehberlik mesleği zorlu bir kavşakta bulunmaktadır. Ancak bu zorluklar, aynı zamanda mesleğin kendini yeniden tanımlaması ve daha dayanıklı bir geleceğe doğru evrilmesi için bir fırsat sunmaktadır. Bu dönüşümün başarısı, tüm paydaşların kısa vadeli çıkarlar yerine, uzun vadeli kalite ve sürdürülebilirlik vizyonu ile hareket etmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Ap, J., ve Wong, K. K. (2001). Case study on tour guiding: Professionalism, issues and problems. *Tourism Management*, 22(5), 551-563.
- Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*, 12(1), 5-29.
- Çokişler, N. (2023). Türkiye'de Rehberlik Hizmeti Mesleği: Tarihsel Bir Bakış Açışı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 34(3), 80-108.
- Holloway, J. C. (1981). The guided tour: A sociological approach. *Annals of Tourism Research*, 8(3), 377-402.
- Institute of Tourist Guiding. (t.y.). Blue Badge. Erişim: 5 Temmuz 2025, from <https://www.itg.org.uk/becoming-a-guide/our-qualifications/blue-badge>
- Japonya Ulusal Turizm Organizasyonu. (t.y.). Goodwill guide program. Erişim: 5 Temmuz 2025, from <https://www.japan.travel/en/plan/goodwill-guides/>
- Karacaoğlu, S., ve Sert, A. N. (2018). Turist rehberlerinin mesleki sorunları üzerine bir araştırma: Kapadokya örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 536-555.
- Salazar, N. B. (2012). Tourism imaginaries: A conceptual approach. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 863-882.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2025). 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu kapsamında gerçekleştirilecek mesleğe kabul sınavı hakkında duyuru. Erişim: 5 Temmuz 2025, from <https://www.ktb.gov.tr/>
- TUREB (Turist Rehberleri Birliği). (2021). 2021 Ocak-şubat-Mart bülteni. Erişim: 5 Temmuz 2025, from <https://www.tureb.org.tr>
- TUREB (Turist Rehberleri Birliği). (2024, 14 Ekim). Yönetmelik süreci hakkında bilgilendirme. Erişim: 5 Temmuz 2025, from <https://www.tureb.org.tr>

- TUREB (Turist Rehberleri Birliği). (2025, 20 Mart). V. Olağan Genel Kurul sonrası devir teslim töreni gerçekleştirildi. Erişim: 5 Temmuz 2025, from <https://www.tureb.org.tr>
- Turist Rehberliği Meslek Kanunu. (2012). T.C. Resmî Gazete, 28331, 22 Haziran 2012.
- Turist Rehberliği Meslek Kanunu ile Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (7500 Sayılı Kanun). (2024).
- T.C. Resmî Gazete, 32528, 25 Nisan 2024. Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliği. (2024). T.C. Resmî Gazete, 32715, 7 Kasım 2024.
- Turist Rehberliği Meslek Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (2025). T.C. Resmî Gazete, 32886, 31 Mayıs 2025.
- TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği). (2024). Rehberlik Hizmeti Meslek Kanunundaki Değişikliklere İlişkin Önemli Duyuru. Erişim: 5 Temmuz 2025, from <https://www.tursab.org.tr>
- Yenipınar, U., ve Zorkirişçi, S. (2013). Avrupa Birliği ölkelerinde rehberlik mesleği ve Türkiye ile karşılaştırılması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(1), 3-12.
- Zengin, B., ve Yıldırđan, R. (2004). Turist rehberlerinin turizm endüstrisindeki rolü ve önemi. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakóltesi Dergisi*, (2), 101-118.

TURİZM VE SEYAHAT ARAŞTIRMALARI

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com